

1·1990
—
МЕНСК

ВЫДАНЬНЕ БЕЛАРУСКАЕ УНІЯЦКАЕ МОЛАДЗІ

АД ВЫДАЎЦОЙ

МІЛЫ БРАЦЕ!

Можа, калі ўзынікала ў цябе пытаньне: хто ж мы такія, беларусы? Якое нашае мейсца ў сусветнай гісторыі ды культуры? Ці маєм мы дастаткова ўнутранае моцы й веры, каб вярнуць сабе сваю мову, каб адчуць сваю душу, сваю існасьць спрадвечную, каб і „людзьмі звацца”, і людзьмі быць? Ўсё было на нашым шляху: веліч і ганьба, слава і забыцьцё. Але ж мы ёсьць, мы ня ўмерлі, мы засталіся сабой. Значыцца, жыве Беларусь, і жыве яна незалежна ад чужое волі ды розных гістарычных варункаў. Моцная й чистая душа Краю нашага, і жывая душа ў нашага народу. Не загаснущ зоркі ў небе, покі Неба будзе...

Людзі глядзяць у неба і прамаўляюць да Бога. Людзі спасыцігаюць Бога ў сабе і сябе ў Ім. Кожны чалавек і кожны народ мусіць шукаць свайго шляху да Бога, мусіць спасыцігаць самастойна.

Вялікае значэнне для кожнага народа съвету мае ягоная вера, якая ёсьць сутнасцю нацыянальнае съветабудовы. А якая вера ў нас, беларусаў? Многія беларусы-праваслаўныя называюць сябе рускімі, беларусы-каталікі – палякамі. Дык няўжо ня было ў нас свае веры? Была. І ёсьць зараз, толькі ня ўсе знаюць яе, бо пайтары стагодзьдзі ўжо мінула пасля яе зыншчэння расейскімі царамі.

Называецца вера нашая Грэка-Каталіцкая, або Уніяцкая. А зыншчылі яе за тое, што ёю трymалася і жыла так нялюбая Москве беларускасць.

Мы паспрабуем расказаць у гэтым выданьні, што самі ведаем пра нашую Унію. На пачатку нумара мы зъмясьцілі беларускі шасыціканцовы крыж – крыж святой Ефрасінні Полацкай, нябеснай апякункі Беларусі. А вакол яго – уніяцкі Сымбал веры. І кожны наступны нумар будзем пачынаць з малітвы. Бо малітва – гэта яднаньне з Богам, яна ачышчае й узвышае.

І калі ты, браце, запомніш гэтыя малітвы, калі цябе зацікавяць нашыя матэрыялы, і табе захочацца спасыцігнуць старадаўную веру беларусаў, – мы будзем ігчасльвія.

Дапамагай табе Бог!

ХІІІ

№1

90

ВЫДАНЬНС БЕЛАРУСКАЕ УНІЯЦКАЕ ТОЛДЗІ

СыніБядль ВЕРЫ

Веру ў Бога Ійца
Усёдзяржыцеля, Стварыцеля
НЕБА і Зямлі і ўсяго
Бачанага і
Нябачанага. І ў
адзінага Госпада
Ісуса Хрыста, Сына Божага,
адзінароднага, ад Ійца
народжанага перад усімі
вякамі: Свягло ад Свягла,
Бога праудзівага ад
Бога праудзівага,
народжанага Нястворанага,
адзінасутнага з Ійцом,
праз якога ўсё сталося.
Дзеля нас людзей, дзеля на-
шага зваўлення зыншоу-
шага з Неба і ўцеламлёнага
праз Духа Святога з Дзеўны
Марыі і ўчалавечанага.
Укрыжаванага за нас

пры Понцкім Пілаце, і
цярпеўшага і паҳаванага.
І ўваскрасшага на
трэці дзень водля
пісанага. І ўнебаўшэдшага і
сядзячага правадаруч Ійца.
І зноў ляючага
прыйці ў славе
судзіць жывых і
памёршых, і Валадарству
Яго ня будзе канца.
І ў Духа Святога, Госпада,
жыватворца ад Ійца (і Сына)
паходзячага, з Ійцом і
Сынам спакланяльнага і
супаўальнага, гаварыўшага
праз прарокаў: І ў
адзіную, святую, паўсюдную
і апостальскую Царкву.
Вызнаю адзіны хрост.
Спадзяюся ўваскрасенныя
памёршых,
і жыцьця вечнага.
Амін.

Уладзімер ЖЫЛКА

**Падарожным, Божанька,
Ды ня лёгка йсьці.
Не відаць дарожанька –
Цяжка ў беспуцьці.**

**З тропу, съцежкі роўнае
Зьбліся дзяды,
І гады нягодныя
Замялі съляды.**

**А душа мужычая
І да гэтых пор
Па старому звычаю
Моліцца да зор.**

**Нашы сёстры, мацеркі
Сэрцам у жальбе,
Пацеры у пацеркі
Ніжуць да Цябе.**

**Над мінучай славаю,
Гучнаю, як звон,
Над вялікай справаю,
Кінутай ў палон.**

1924

Казімер СВАЯК

МЫСЬЛІ НА ВАЖНЕЙШЫЯ СВЯТЫ ГОДУ

НАРАДЗІНЫ СВ. ЯНА ХРЫСЬЦІЕЛЯ

/24 чэрвеня. Даўней Купальле/

1. Святы Ян Хрысьціель даў узор пакутніка, хоць сам нягрэшны. Быў ён Езуса равеснікам, але йшчэ малым аддаліўся на пустыню, дзе жыў у суроўм посьце. Зь яго жыцьця вучыся, што на т справядліваму пакута патрэбна, калі не за сябе, то за другіх. Жыцьцё святога Яна не аднаго ляніуца можна застыдзіць і да паправы пабудзіць.

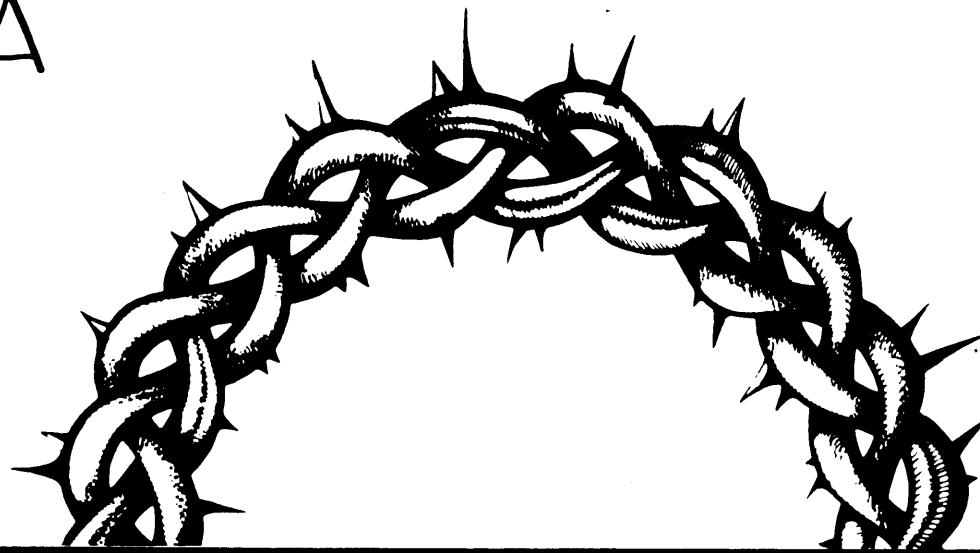
2. Суровы спосаб жыцьця ўтрымаў святы Ян аж да съмерці. Сам пануючы над целам, меў права і другіх напраўляці. За адвагу сваю, што напомніў распусьніка Герода, жыцьцём заплатіў. Ня дайся і ты нічым адстрашыць ад сваіх добрых дзел. Будзь верным навуцы Хрыстуса, хоць-бы затое трэба было-б цярпець прасьлед ад бязъверцаў.

3. Але пакута нямнога варта без пакоры. Святы Ян з гэтае пакоры ня прыняў назову прарока. "Я голас на пустыні", казаў ён пытаючым, кім ёсьць. Паміж намі стаў Той, каго вы ня знаеце -- вучыў ён аб Езусе -- катораму я нягодны развязаць рамушка ў ног Яго". Калі-ж раз з вучнямі сваімі ўбачыў Хрыстуса, паказаў ім, кажучы: "Во Баранец Божы, во-хто гладзіць грахі сьвету". І цешыўся, што часць яго вучняў адлучылася, каб пайсьці за Езусам. "Яму пара расьці, а мне ўмянышаціся" -- так ім паясьняў пакорна. На Ярдане-ж упіраўся хрысьціць Езуса, аж калі Хрыстус напомніў яму лагодна словам "так трэба", паддаўся і аглядаў хвалу святой Тройцы.

З малітаўніка "Голас душы"
/Вільня, 1926г./

МІХАЛІНА

ЖЫЩЪЦЯРЫС СЪВЯТОЕ ПАКУТНІЦЫ УНІІ

Святы Божа, святы моцны, святы несьмартны, Стваральніку і Абаронца, Найпершы і Найапошні, адзіны праўдзівы Судзьдзя наш! Ты бачыш цяжкія ўчынкі нашыя, змрочныя думкі нашыя, Ты ведаеш, як заблыталіся мы ў неправотах наших і як множым штодня грахі нашыя. Даруй нам у безъмежнай дабрыні Тваей, не адварні вачэй Тваіх ад пакутаў наших, бо ведаеш Ты, які цяжкі шлях наш да свята і праўды Твае, як доўга блукаці ў цямырочных лябірінтах мусілі, пакуль съветач Твой ня ўбачылі ды настурач яму ня рушылі,

збіваючыся яшчэ штокроку і да варожага съканья прыслушоўваючы. Бо згубілі мы веру сваю святу – у цяжкіх пакутах шукаці мусім. Бо забыліся мы на Царкву нашу Уніяцкую, Табой нам дадзеную, – успамінаці мусім. Бо зглумілі мову нашу беларускую, зь якой да Цябе калісь прамаўлялі ў шчырасці сваёй, – ратаваці мусім. Бо Унію нашу Святу ворагам зьнішчыць дазволілі – адраджаці мусім. Умацуй дух наш і дай нам сілы ў гарачым памкненныні нашым. У імя Айца і Сына і Святога Духа. Амін.

1. ЗЬВЕСТАВАНЬНЕ

Унія – зъяднанье. Унія – супольнасць. Унія – мір, цярпімасць і дабрыня. Ты, праваслаўны, і ты, каталік, згадайце былую лучнасць вашую, працягніце адно аднаму сагрэтыя спагадаю далоні – моцны сяброўскі поціск рук ваших і будзе Унія. У праваслаўнага – нязъменнасць, засяроджаная нярухомасць, скіраванаасць углыб, на сваю раскрытую да Бага і поўную Богам душу, у яго – зразумелая мова і прыўкрасная раскоша набажэнстваў ды зъвераная з народнымі традыцыямі абрадавасць. У каталіка – стромкасць, вертыкальнасць, готыка, накіраванаасць у Неба, у бязъмежны Сусьвет, дзе існуе беспечатны Бог, у яго – святы Папа, адзіны намеснік святога Пятра, а праз яго і Хрыста, на зямлі, у яго – жывыя, трапяткі ѹ палымяныя казаньні з амбону, што дапамагаюць знайсці сябе і ў вечных пытанях чалавечага быцця, і ў цяперашніх, хвалюючых падзеях, зъявах, ідэях.

Дык навошта ж спрэчкі ѹ здзіліся непаразуменіні? Ці ня лепей сумовіца, паяднацца ў адзінай любові да адзінага Бога, съсыціся на супольную ачышчальную малітву? То хай у людзей некаталіцкае веры захаваюцца іхныя абрады ѹ мова літаніяў, а Папа Рымскі асьвяціць іх сваёй апекаю і будзе маліць святога Пятра за іхныя душы.

Гэтак і нарадзілася ідэя Уніі – зъяднанья цэрквай.

Нават не зъяднанья, а ўзъяднанья, бо першапачаткова Хрысьціянская царква была адзіная, як было адзіным Хрысьціянства, як навекі адзіны Христос. Да падзелу цэрквай Хрысьціянства мела дзьве плыні – заходнюю

(рымскую) і ўсходнюю (візантыйскую) – пры агульным падпарадкованьні папу Рымскому. Кіеўская Русь, а значыцца і нашыя землі, прыняла ў 988 годзе Хрысьціянства ўсходняга абраду – але пры несумненнай еднасці з усёй Хрысьціянской царквой. Канчатковы падзел цэркваў на каталіцкую і праваслаўную адбыўся ў 1054 годзе і суправаджаўся ўзаемнымі праклёнамі, якія кожную царкву да сваёй ісьціны не наблізілі, а ад чысыціні веры ў Слова Боскае, ад святаасці аддалі. Падзел стаў аналізам веры, і для вяртаньня ёй ранейшае паўнаты быў неабходны сынтэз – цэльнасць на новым узроўні, цэльнасць пры веданьні сваіх першэлемэнтаў. Менавіта сынтэзам, вяршынным узроўнем еднасці – свядомай еднасцю – і разумелася Унія.

Першыя спробы ажыццяўіць Унію рабіліся ў XII стагодзьдзі. у сярэдзіне XV стагодзьдзя, калі Візантый апынулася перад пагрозай звяраньня туркамі, адзіна магчымым шляхам уратаванья царквы ўсходня патрыярхі ўбачылі саюз з Рымам, царкоўную Унію, якая і была падпісана на Фляренцкім саборы 1439 году. Спраўдзіць гэтую Унію не ўдалося, у розных краінах па розных прычынах. Так, Руская Праваслаўная Царква, якая падпарадковалася Канстанцінопальскому патрыярху, прагнula самастойнасці і выкарыстала паслабленыне Візантый для аўтакефалізацыі. Гэты рух актыўна падтрымлівалі ѹ падштурхоўвалі палітычныя ўлады Масквы. Маскоўскі мітрапаліт Ісидар, які ўрачыста падпісаў Фляренцкую унію, быў заключаны ѹ манастыр маскоўскім князем Васілем II і нізложаны біскупскім саборам.

Найбольш удалыя ўмовы для яднанья

Цэркваў склаліся ў нас, на землях Вялікага княства Літоўскага, у апошнія трэці ХУІ стагодзьдзя.

Гэта быў час няўхільнай і ўсебаковай эўрапеізацыі Княства. Імклівы заходні вір падхапіў і закруціў шалёным колам духоўнае й палітычнае жыцьцё краю, заўсёды схільнага да ўнутранае раўнавагі і спакойнае соннае сузіральнасці. Працэсу эўрапеізацыі спрыяла й палітыка Вялікіх князёў (яны ж каралі Польскія) Жыгімonta II Аўгуста і, асабліва, Жыгімonta III Рэзы (нягледзячы на складаныя стасункі апошняга з Літвой).

Аднак шматвяковы народны вопыт глыбокое сузіральнасці фільтраваў заходнія ідэі і плыні, што панесціся сюды магутным патокам, і цудоўнаю прызмаю пераламляў іх, распіляў на ўсе магчымыя сутнасныя колеры, а вартыя зь іх сынтэзаваў у нязъменна белы, свой, адзіна адпаведны беларускай души. Ідэі гуманізму і асьветніцтва як найлепей стасаваліся з даўнымі культурнымі традыцыямі Княства і магчыма менавіта тут знайшлі сваё найбольш поўнае й дасканалае ўласабленьне. (Так, Статут Вялікага княства Літоўскага 1588 году адзіным у Эўропе і першым пасъля антычнага Рымскага права грунтоўным, тэарэтычна распрацаваным, усеагульным зводам нормаў жыцьця дзяржавы.)

Ідэі Рэфармацыі прыжываліся значна горш і падлягалі большай трансфармацыі, бо не было на нашых землях, па-першае, самой ідэялягічнае асновы ўзынікнення Рэфармацыі – крызысу Каталіцкае царквы, і па-другое, Пратэстанцтва, што так пасавала ўпартыя працаўтай Эўропе, „не клалася” на нашу нацыянальную духоўную канстанту. (Хаця, натуралёва, кальвінізм, лютэранства і зноў адроджанае арыянства знайшлі сваіх прыхільнікаў і ў нас і пэўным чынам упірывалі на духоўнае раззвіццё краіны. Да рэфармацкіх цэркvaў далучаліся звычайна найбольш адукаваныя людзі, што марылі пра стварэнье паслядоўнікі царквы з набажэнствамі на роднай мове. Дапрыкладу, абодва славутыя паслядоўнікі Скарныны, выдаўцы і асьветнікі Сымон Будаў ды Васіль Цяпінскі былі кальвіністамі, а потым прымкнулі да арыянаў). І ўсё ж менавіта эпоха Рэфармацыі падаравала нам Унію.

Гэтая эпоха была часам усеэўрапейскае рэлігійнае барацьбы: ня спыняліся спрэчкі ў друку, узынікалі новыя пратэстанцкія плыні, кальвіністы і лютэраны з аднаго боку і каталікі з другога бясконца сварыліся між сабой і ўсмак разам лаялі арыянаў. Вера ўсё шчыльней звязвалася з нацыянальнай прыналежнасцю. Цэлья дзяржавы пачыналі процістаяць сябе адна адной паводле веравызнання.

Княства было спрадвеку талерантным. Гэта была самая верацярпімая краіна ў Эўропе, яна здавён давала прытулак усім выгнанынкам веры. Аднак цяпер і Княства з галавой акунулася ў гэту палеміку. Кожны адстойваў вартасці ўласнага веравызнання – „старога” альбо „новага” – у параўнаньні з іншымі, але аб'ектыўна гэта ішоў працэс пошуку сваёй, нацыянальнае рэлігіі, пошуку веры, існасна блізкай менавіта тутэйшаму людзтву, ягоным даўнім звычаям і дынаміцы ўнутранага развіцця. Праваслаўе перастала быць такім, лацінскае Каталіцтва не стала, Пратэстанцтва і не магло стаць.

У апошніяй трэці ХУІ стагодзьдзя Праваслаўе заставалася колькасна пануючай рэлігіяй у Княстве. На тэрыторыі Рэчы Паспалітай было дзевяць праваслаўных епархіяў, зь іх чатыры – на Беларусі. Галавой царквы быў мітрапаліт Кіеўскі, Галіцкі і ўсія Русі, які жыў

зазвычай у Вільні. Але царква не была самастойнаю: яна падпарадкоўвалася Канстанцінопальскому патрыярху.

У гэты час у краіне пачалі ўзынікаць праваслаўныя брацтвы – сьвецкія аб'яднаныні рэлігійнай і культурна-асьветніцкай накіраванасці са сваёй складанай структурай, статутамі, систэмай грашовых узносаў, са сваімі школамі і друкарнямі. Вельмі часта „братчыкі” не жылі ў „братэрстве” са сваімі біскупамі, імкнуліся ўплываць на ягоную дзейнасць – што, вядома, абураля і нават абражала апошняга. Некаторыя брацтвы дамагаліся ад Канстанцінопальскага патрыярху стаўрапігіі – гэта значыць, яны рабіліся незалежнымі ад біскупа, падпарадкоўваліся непасрэдна патрыярху і атрымоўвалі права кантролюваць дзейнасць біскупа.

Многія брацтвы, асабліва на тэрыторыі Украіны і ўсходняй Беларусі, мелі шчыльную сувязь з Москвой, атрымоўвалі адтуль расейскія царкоўныя выданыні, грашовую і маральную падтрымку. Львоўская брацтва нават сфундавала царкву на сродкі Маскоўскага цара Фёдора Іванавіча і ў памяць аб гэтым зрабіла над увадам у царкву велічальны надпіс у гонар цара.

Іншыя брацтвы, пераважна ў цэнтральнай ды заходняй Беларусі, былі настроены рэзка супраць Москвы. І ўсе гэтыя ўнутрыцаркоўныя закалоты і свары значна паслаблялі аўтарытэт Праваслаўной царквы ў Княстве.

Усеэўрапейскі рэфармацыйны энтузіазм, гэтае віраванье рэлігійных рухаў і плыні ўynosіла на паверхню два асноўных струмені – Каталіцтва і Пратэстанцтва. У 1550 годзе Жыгімонт Аўгуст выдаў прывілей на прыярытэт Каталіцтва, у піку рэфарматарскім цэрквам, але ён, натуралёва, рыкаштам біў і па Праваслаўю. У 1566 годзе Жыгімонт скамянуўся і зраўнаў праваслаўных у правох з каталікамі. Але й гэта мала дапамагло. Праваслаўная царква пакутліва „ня ўпісвалася” у агульныя працэсы, ні ў дзяржаўна-палітычныя, ні ў грамадзкія, ні ў асьветніцкія: там усё новыя пазыцыі адваёўвалі езуіты.

Акрамя таго, Праваслаўная царква на тэрыторыі Вялікага княства Літоўскага губляла прыхільніцтва простага народу /што выражалася ў поўнай абыякавасці сялянаў да пытанняў веры і рэлігіі/ яшчэ з-за моўнага бар'ера.

Жывая, гарачая, гнуткая народная мова ўсё больш адыходзіла ад таго блаславёна-непарушнага падабенства славянскіх моваў, калі старожытнабалгарская (царкоўна-славянская) мова была сяк-так прыймальнай беларускаму вуху. Цяпер жа гэтая непапраўная ды невынішчальная жывучасць, гарачасць і гнуткасць прывялі да таго, што, як сцьвярджаў Караткевіч (і яму то варта паверыць), набожныя бабулькі ў вялікодным гімне замест „и сущим во гробех живот даровал” самазабыўна й натхнёна съпявалі „і сухі верабей заплот паламаў”. Ды нават маліпісменныя вясковыя папы слаба разумелі сэнс малітваў.

І вось ўсё гэта разам – незразумелая народу мова, складаная іерархічная будова царквы, унутраныя згадкі – усё больш аддаляла Праваслаўную царкву Рэчы Паспалітай ад сапраўданай духоўнасці і жыцьця краіны.

Адзінм выйсьцем з усяе блытаўніны і была Унія. Захаваць сваю адметнасць – і падпарадкоўвацца бяспрэчнаму галаве, папу Рымскому, і тым самым падключыцца да палітычнага, сацыяльнага і культурнага бурленьня дзяржавы, узмацніц свой аўтарытэт і ўплыў на ўсе працэсы, што адбываюцца ў краіне. Ідэя Уніі пачала авалодваць найбольш значнымі і самымі прагрэсіўнымі дзеячамі Праваслаўнае царквы ў Княстве.

2. НАРОДЗІНЫ

Духоўны сэнс Уніі, ейнае агульнахрысьціянскае значэнне і ейную палітычную неабходнасць разумелі хрысьціянскія святары розных веравызнаньняў і перакананьняў. Самая атмасфера Княства, здавалася, была насычана прадчуваньнем непазъбежнасці і набліжэння Уніі. Міратворчы й нацыянальна жыцьцядайны дух Уніі літаральна лунаў у паветры. Час прыйшоў. І нельга было затуліцца ад ягонага ўладарнага подыху. Ідэю Уніі прымалі альбо не прымалі, за яе змагаліся альбо ёй рашуча адмаўлялі ў праве на існаванье – але адмаўніца ад яе было ўжо немагчыма, яна зрабілася цэнтрам усяго рэлігійнага жыцьця дзяржавы.

Першай ластаўкай /з тых, што робяць вясну/ стаў твор езуіта Пятра Скаргі „Пра еднасць божага касцёлу пад адзіным пастырам”, напісаны ў 1577 годзе, які нёс у сабе моцны зарад дзеля зъяднанья цэркваў.

Пятра Скаргу /*1536 + 1612/ можна лічыць адным з айцоў Уніі. Гэта быў чалавек шыроке ўдзелы ў адукацыі і высокое агульнае культуру. У 1568 годзе ён стаў езуітам і з гэтага часу распачаў найактыўнейшую асьветніцкую дзейнасць у Княстве. Ен стварыў шмат у якіх гарадох калегіі, напачатку сам выкладаў у іх, уводзіў іх у стабільны працоўны рытм і рушыў далей, у новыя гарады, да новае працы. Праз два гады пасля выхаду ў сьвет кнігі „Пра еднасць...” Скарга заснаваў Віленскую акадэмію і стаў яе першым рэкторам. Духоўная нястомнасць і вялікая эрудыцыя Скаргі звяярнулі на сябе ўвагу караля. І ў 1588 годзе ён стаўся прыдворным праўнаведнікам Жыгімонта III Вазы ды пачаў рыхтаваць глебу ў каралеўскім асяродку для злучэння цэркваў. Яму ўдалося скіліць Жыгімonta да падтрымкі як самой Уніі, так і святароў, што за яе змагаліся.

Са свайго боку, праваслаўныя святары рупліва рыхтавалі глебу ў царкоўным асяродку і рабілі ўсю непасрэдную падрыхтоўчу працу. Самым апантаным сярод іх, самым адданым і непахісным у сваёй веры ў святасць Уніі быў боганатхёны Іпаці Пацей /*1541+1613/, біскуп Валадзімерскі і Берасцейскі, а з 1599 году – уніяцкі мітрапаліт. Ен паходзіў з буйнога magnaцкага роду, выхоўваўся пры дварох Мікалая Радзівіла Чорнага і Жыгімонта ІІ Аўгуста. Мог зрабіць бліскучую палітычную кар'еру /быў сэнатарам Рэчы Паспалітай/, але паслушаў голасу душы свае, паверыў у наканаванье сваё і стаў манахам, каб увесы агонь сэрца свайго й розуму свайго, усе сілы й веды свае аддаць Боскай справе Уніі – найярчэйшаму сьветачу ягонага жыцьця. Амаль усё, што рабілася ці адбывалася на карысць заключэння Уніі, рабілася ці адбывалася дзякуючы ягоным намаганьям, зь ягоным удзелам або пад ягоным уплывам.

Стайшы ў 1590 годзе біскупам Валадзімерскім і Берасцейскім, Іпаці Пацей уключыўся ў барацьбу за Унію і адразу стаў першай асобаю ў гэтай барацьбе - бяспрэчным лідэрам і самым самаахвярным працоўніком. Ен нястомна шукаў прыхільнікаў, наладжваў контакты з царкоўнымі іерархамі, са святарамі, з уплывовымі сьвецкімі асобамі. І бясконца размаўляў, даводзіў, тлумачыў, угаворваў...

У ім канцэнтравалася велізарная духоўная энергія і дзіўнае ўнутранае съявіло. Ен быў увесы нібы прамень, і людзі вакол яго ўмацоўваліся духам, і расла вера ў Боскую падтрымку.

У тым самым 1590 годзе са сваім адзінадумцам і паплечнікам Кірылам Тарлецкім – патрыяршым экзархам, біскупам Луцкім – Іпаці Пацей угаварыў Кіеўскага мітрапаліта Міхайла

Пётр Скарга

Рагозу склікаць у Берасці сабор, дзе змог упершыню афіцыйна на такім высокім узроўні выкласці ідэю Уніі. /Між іншым, уся самаадданая дзейнасць Іпація Пацея на карысць Уніі ў Беларускай Савецкай Эўрапе скліталася ў вычарпальную фразу: „здрадзіў працаўлюю”/.

Асоба біскупа Іпація была настолькі яркая, высакародная й прыцягальная, слова ягонае – настолькі пераканаўчае, што ў хуткім часе шматлікія святары – на чале з самім мітрапалітам Кіеўскім, Галіцкім і ўсім Русі – сталі прыхільнікамі заключэння уніі цэркви. Гэта дало магчымасць за некалькі гадоў зрабіць велізарную працу: стварыць фактычна новую Царкву, пабудаваную на імкненіі даць мір і і шчасце свайму народу. За гэтая гады было праведзена некалькі падрыхтоўчых царкоўных сабораў, заключаны прыватныя і афіцыйныя дамоўленасці аб злучэнні цэркви з Папам Кліментам УІІ, з каралём Жыгімонтам і каталіцкім іерархамі, удакладнены і пераўдакладнены варункі прыняцця Уніі /з захаваньнем адметнасці Праваслаўнае царквы і са зраўнаньнем у правах уніяцкіх і каталіцкіх святароў/, і, нарэшце, праведзены славуты Берасцейскі сабор 1596 году ды падпісаная сама унія.

Патрыярх Канстанцінопальскі Іерамія бязмежна абурыўся, калі даведаўся аб падзеях у Рэчы Паспалітай. Як, такая шматлікая паства выйдзе з улоньня Праваслаўнае царквы? Як, Праваслаўная царква страціць свой уплыў на гэтай прывабнай і даходнай чужой заходній тэрыторыі? Як, узрасце моц даўнага суперніка – папы Рымскага? Няможна! І патрыярх, ня ў змозе што-небудзь рэальна зъмяніць на карысць Праваслаўнае царквы, пачаў запалохваць съявіло Княства. Першая спапяляльная маланка была кінuta ў Рагозу ды іерархаў, скільных да Уніі: пагроза праклёну. Але іх абараніў кароль. Тады патрыярх распачаў „псыхалагічную атаку” на простых съявіло і вернікаў. З новым імпэтам пачалі пісацца й распаўсюджвацца творы антыкаталіцкага й антыуніяцкага

зьместу, дзе папа Рымскі абвяшчаўся антыхрыстам, д'яблавым прыйсьцем на зямлю і г. д. Актыўна прарапедвалі супраць Уніі праваслаўныя сьвятары, прысланыя Маскоўскім патрыярхам, якія ня ведалі мясцовых варункаў і не разумелі тутэйших традыцый і патрэбаў. Зь ненароджанай яшчэ царквой вялася самая бязылітасная вайна. Вайна стала яшчэ больш жорсткай – не на жыцьцё, а на съмерць – пасыля таго, як Унія паўстала. Нянявісьць праваслаўных /якой так не хацела маладая царква, створаная дзеля міру/: праклёны, паклёпы, забойствы – далёка выходзіла за межы нашага цяперашняга разумення рэлігійнае адданасці.

Але тады, у 1591 – 1596 гадох, апантаныя змагары за Унію і ўявіць не маглі цяжкага лёсу будуче Беларускае Царквы, а варожасць патрыярха толькі падахвочвала іх да больш дзейсных ды актыўных закідаў.

Да 1594 году падрыхтоўчая праца фактычна завершилася: былі распрацаваныя ўсімі зацікаўленымі бакамі ўмовы падпісанчыя уніі, атрымана згода папы Рымскага і караля Рэчы Паспалітай, падрыхтаваныя сьвятары. І вось, нарэшце, 2 сінегня 1594 году /ст. ст./ на ўсегульным саборы ў Берасьці мітрапаліт Кіеўскі Міхайла Рагоза ўрачыста абвясьціў заключэнне уніі паміж Праваслаўнай і Каталіцкай цэрквамі.

Па даручэнні Берасьцейскага сабору 24 верасьня 1595 году Іпаці Пацей і Кірыла Тарлецкі выправіліся ў Рым, да Папы Клімента УІІ, дзеля афіцыйнага паведамлення аб стварэнні грэка-каталіцкай уніяцкай царквы і прыняцця прысягі на вернасць. Усё іхнае падарожжа праходзіла ў съвяточнай атмасфэры, пад знакам еднасці і любові. Пасыля няспынных спрэчкаў на радзіме, пасыля пагрозаў ды праклёнаў, пасыля зьнісільваючae працы нашыя паслы – як з бясконцага тунэлю на дзённае съвято – апынуліся раптам ў цэнтры сяброўскае й дабразычліве ўвагі, іх паўсюль сустракалі як самых высокіх гасцей. Урачыстыя прыёмы былі наладжаны спярша папскім прадстаўніцтвам у Вене, а потым у блаславёной Італіі – у Вэнэцыі, Флярэнцыі, Рыме. 21 студзеня 1596 году Клімент УІІ у прысутнасці ўсёй кардынальскай калегі адправіў імшу ў гонар гасцей, Пацей і Тарлецкі вусна і пісьмова паведамілі аб злучэнні цэркvaў, прачыталі Сымбаль Веры і прынеслы прысягу на Бібліі. На памяць пра гэту незвычайную і сладкую падзею ў Ватыкане быў выпушчаны медаль. Папа зрабіў паслам багатыя падарункі, а Іпацію Пацею надаў годнасць свайго дамовага прэлата і асыстэнта. Каралю Жыгімонту быў адасланы ліст з просьбай спрыяць усяляк Уніяцкай царкве і сьвятарам.

Адгукнуўшыся на гэты ліст, Жыгімонт III 30 ліпня 1595 году выдаў прывілей аб зраўнанні ў правах грэка-каталіцкага духавенства з рымска-каталіцкім і аб вечнай падтрымцы каралеўскай уладаю Уніяцкай царквы:

... тымъ теперешнимъ листомъ привилѣемъ нашимъ имъ самымъ всимъ, велебнымъ архіепископу и епіскопомъ (...) и всему духовенству церкви Восходнее Греческое и Русское во всіхъ панствахъ нашихъ, варуемъ, упевняемъ и словомъ нашимъ господарскимъ святобливе приекаемъ и обѣцуемъ, сами за себе и наясбійшихъ потомковъ нашихъ, ихъ милость королей Польскихъ и великихъ князей Литовскихъ, (...) ижъ то имъ самымъ (...) намѣбій, никгды, ни въ чомъ шкодыти не маеть (...). И абы, напротивъ, становъ ихъ водлугъ правъ духовныхъ и свѣцкихъ добръ было (...). И во всякихъ свободахъ и вольностяхъ, засности, учтивости и прерогативахъ (...) и оныхъ всіхъ заховати маемъ и словомъ нашимъ королевскимъ то обѣцуем...

Цяпер, пасыля атрыманья афіцыйных дакументаў ад Папы Клімента УІІ і ад караля Жыгімonta III, уяніцкім съвятарам засталося толькі падпісаць самую унію і гэтым пакласці пачатак існаванню новае царквы – Грэка-Каталіцкае, Уніяцкае.

На пачатку кастрычніка 1596 году Берасьць нагадваў сталіцу пад час вялікага съвята – горад быў чысьцютка вымыты й урачыста ўпрыгожаны, на бурлівых шматлюдных вуліцах можна было, калі пашчасьціць, убачыць самых высокіх царкоўных іерархаў розных канфэссыяў Рэчы Паспалітай, вялікіх дзяржаўных дзеячаў Княства /прыехаў сам канцлер – славуты Леў Сапега!/, і ўжо колькі хочаш можна было назіраць мноства духоўнікаў і шляхцюкоў у съвяточных строях. І вядома, безыліч простага люду, мяшчанаў ды сялянаў з усяго навакольля, гандляроў ды махляроў усіх гатункаў. Проста на плошчах адзін за адным разгараліся „багаслоўскія дыспуты”, у якіх не апогнім аргументам быў кулак. Горад віраваў на працягу тыдня і болей.

Зъяджаліся ў горад і ярыя праціунікі Уніі, съвятары і шляхта з усяго Княства, многія – з узброенымі да зубоў (у абозах раз-пораз блізчэлі цьмяна ствалы гарматаў) атрадамі гайдукоў і казакаў. У пратэстанцкай бажніцы ў прыватнай сядзібе яны адкрылі свой сабор. Сярод іх былі і тыя, хто раней заяўляў каралю аб сваім жаданні прыняць Унію, і нават біскуп Львоўскі Гедэон Балабан і біскуп Перамышальскі Аляксандар Палубенскі, якія падпісалі злучэнне з Рымам на саборы 1594 году. Гэты іхні сабор пракляў Унію „на векі вечныя”. Пётр Скарба, Крыштаф Радзівіл, Леў Сапега і іншыя запрашалі іх на перамовы, заклікалі да зъяднання – ды марна.

Але асноўная дзея адбывалася ў галоўным храме біскupa Валадзімірскага і Берасьцейскага Іпація Пацея – у саборы съвятога Міколы. Сюды, на царкоўны сінод, дзеля гэтае вялікае падзеі – злучэння Праваслаўнае і Каталіцкае цэркvaў ды ўтварэння Апостальскага Уніяцкага

Іпаці Пацей

Царквы – зъехаліся: мітрапаліт Кіеўскі, Галіцкі і ўсія Русі Міхайла Рагоза, архібіскуп Полацкі, Вітабскі і Мсьціслаўскі Рыгор Герман, біскуп Луцкі і Астрожскі Кірыла Тарлецкі, біскуп Холмскі і Бельскі Дзяніс Збіруйскі, біскуп Пінскі і Тураўскі Іона Гогаль, архімандриты Браслаўскі Багдан Гадкінскі-Клімонт, Лаўрашоўскі Гедэон Бралніцкі, Менскі Паісей ды шмат іншых праваслаўных съятароў. З катапліцкага боку – паслы Папы Клімента архібіскуп Львоўскі Ян Дзымітры Салікоўскі, біскупы Луцкі Бернард Мацяеўскі і Холмскі Станіслаў Гамаліцкі, а таксама чатыры езуіты – прадстаўнікі караля Жыгімонта, сярод якіх быў Пётр Скарга. Акрамя таго, прыехалі канцлер Вялікага княства Літоўскага Леў Сапега, Гэтман Вялікага княства Літоўскага князь Нясвіскі, ваявода Троцкі Мікалай Крыштаф Радзівіл, падскарбі Вялікага княства Літоўскага стараста Берасьцейскі Дзымітры Галіцкі і іншыя съвецкія і духоўныя асобы.

8 кастрычніка Сынодам была прынятая Саборная грамата аб уступленыі праваслаўных іерархаў у Унію, зь якой і бярэ пачатак Уніяцкая Царква ў Рэчы Паспалітай. Мітрапаліт Рагоза ўрачыста абвясьціў:

Во имя Бога во Тройцы единаго, на честь и святую хвалу его, и людского ради спасенія, а вѣры святой христіанской кафолической на утвержденье и подышеніе, всімъ, которымъ тое вѣдати будеть належало. Мы о Бозѣ на собор парадномъ, въ Берестью, року Божія тысяча пятьсотъ девятдесятъ шостого, мѣсяца Октябрія осмого дня, водлугъ старого календара, въ церкви соборной святого Николы собранные, митрополитъ и епіскопове обряду Греческаго нижей подписаны, ознаймуемъ на вѣчную память, ижъ мы бачучи, яко единовладность церкви Божій во Евангеліі усты Господа Бога нашего Іисуса Христа основанна и утверждenna есть, абы на единомъ Петрѣ, яко на камени церковъ Христова моцнѣ стоячи, отъ него одного ряженна и спровована была, абы у единага тѣла единна глава и въ единомъ дому единъ господарь и шафарь оброковъ Божіихъ надъ челядью поставленый о порядку и о всемъ добромъ всѣхъ обмышляль. Который то порядокъ церкви Божій отъ часовъ апостольскихъ зачатый привалъ по вси вѣки, а тако, ижъ вси патріархі до единаго потомка Петра святого, папы Рымскаго, завжды въ судахъ епіскопскихъ и въ апеляцыяхъ утекалися, яко се то зъ Соборовъ и правиль святыхъ Отецъ показуетъ, и наши Словенскіе писма зъ Греческихъ зъ стародавна преложоные достаточнѣ то показують, и старые святые Отцы церкви Восточной то свѣтчать, которые-то и Петра святого престоль и старѣщенство и власть его надъ епіскопы всего свѣта знаютъ.

Далей у Грамаце нагадвалася пра унію, падписаную ў Флярэнцыі ў 1438 годзе, і за адступніцтва адъ якой Візантыйскія патрыярхі „въ моць поганьскую Турецкую впали”, а на ўсіхъ праваслаўных земляхъ „много блудовъ и злыхъ поступковъ”, „и много брыдкого святокупства наступило”. І таму, „не хотечи быти участниками греху такъ великого и неволи поганьской, которая за тымъ прійшла на Царигородскихъ патріарховъ, и не хотечи имъ росколу и разорванія въ церкві святое единости помогати, и забегаючи спустошенню церквей” ды дбаючы аб выратаваныі сваім і паставы сваёй, съятуры выправілі паслоў у васобе Іпація Пацяя і Кірылы Тарлецкага зъ ведама й дазволу караля да Папы „Кліментія осмого”, „просячи абы нась до своего послушенства, яко навышшій пастырь церкви вселенской католической принялъ”.

Пасьля падавалася інфармацыя пры гэты Берасьцейскі Сабор – сынод – зъ пераликам папскіх і каралеўскіх паслоў і подпісамі саміх іерархаў, удзельнікаў Сабору:

Міхаілъ Рагоза, волею Божою архіепіскогъ митрополітъ Кіевскій и Галича всея Русі, рукою власною”,

„Іпатей Потей, Божою милостью епіскопъ Володимеръскій и Берестейскій, рукою властною”,

„Кирилъ Тарлецкій, Божою милостью ексархъ, епіскопъ владыка Луцкій и Острожскій, властною рукою”,

„Григорей Германъ, милостью Божою архіепіскопъ Полоцкій, владыка Вітебскій и Мстиславскій, рукою властною”,

„Деонісей Збіруйскій, Божою милостью епіскопъ владыка Холмскій и Белзскій, рукою властною”,

„Іона Гоголь, Божою милостью епіскопъ Пінскій и Туровскій, архімандрітъ Кобринскій, властною рукою”,

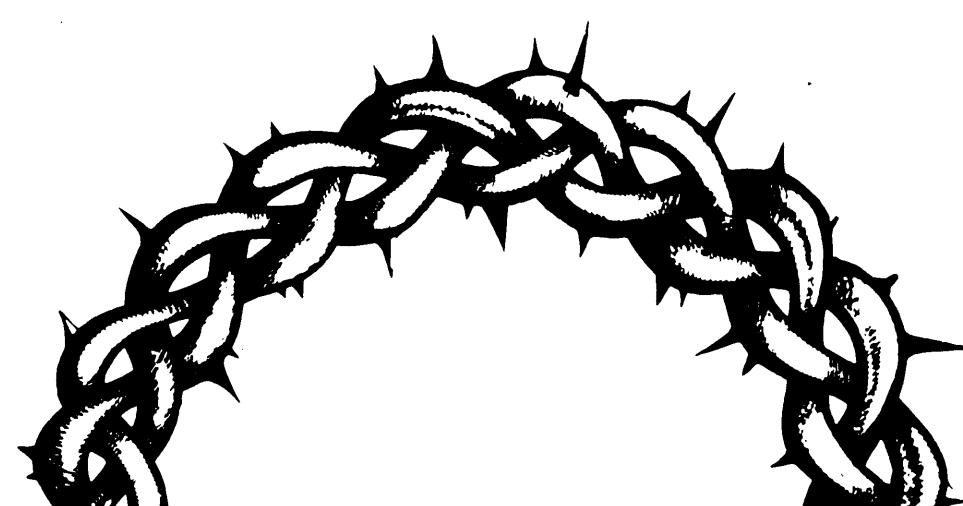
„Богданъ Годкінскій-Клімонтъ архімандрітъ Браславскій, властною рукою”,

„Гедеонъ Бролницкій, архімандрітъ Лаврашовскій”,

„Паісей архімандрітъ Менскій, рука властная”.

Пасьля падпісаныя гэтае Саборнае граматы была агaloшана папская булла, і тады абняліся з радасцю каталіцкія і праваслаўныя съятуры. І адслужылі ўрачыста імшу ў Грэцкім абраадзе, і славілі Бога, і дзякавали Яму, што пайстала воляю Ягонаю Царква апостальская съяная, падзелам ды сварам непадлеглая. І казаў Пётр Скарга казаньне Аб единасці. І вэрыў Іпаці Пацяй, што скончыліся часы спрэкаў бескарысных і зынштажальных і што запануе нарэшце на ягонай любай Радзіме доўгачаканы блаславёны мір, і Слова Божае пачуе ўвесі ягоны вялікі народ...

І верыў Іпаці...

3. ЖЫЦЬЦЁ. ЦУДЫ.

Язэп Вэльямін Руцкі

Калі я гавару мовамі чалавечымі і анёльскімі, а любові ня маю, то я медзь зьвінячая ці кімвал гудзячы. Калі я маю прароцтва, і ведаю ўсе тайны і ўсякае веданье, і калі маю ўсю веру, каб і горы перастаўляць, а ня маю любові, дык я нішто. І калі я раздам усу маесасць маю і аддам цела маё ~~на~~ спаленне, а любові ня маю, дык няма мне ніякае карысці.

1 Кар. 13, 1 – 3.

Хто гаворыць (незнаёмаю) моваю, збудоўвае сябе; а хто прарочыць, царкву будзе.

Гэтак і вы, калі языком даецё незразумелыя слова, дык як пазнаюць, што вы гаворыце? Вы будзеце гаворыць на вецер. Колькі, прыкладам, розных слоў на съвеце, і ні воднага зь іх няма без голасу; але, калі я не разумею значэння голасу, дык буду чужаком таму, хто гаворыць, і для мяне чужак, хто гаворыць. Гэтак і вы, калі рупіцца аб дары духоўныя, старайцца збагацець імі дзеля збудаванья царквы. А дзеля гэтага, хто гаворыць (незнаёмаю) моваю, няхай моліцца аб дар тлумачэння.

1 Кар. 14, 4, 9 – 13.

Юнацтва, сталеньне даюцца чалавеку, каб ён, не абцяжараны яшчэ зямнымі справамі й зямнымі грахамі, мог вольна спасцігаль сусвет і сябе ў ім, углядаючыся пільна ў створанае Богам ды ўслухоўваючыся ў Слова Божае. Юнацтва належыць не людзтву, але Богу. Юнацтва прысьвечана Небу.

Гэтак і Царква: народжаная, яна найбліжэй да Бога, яна ўваходзіць адразу ў свой залаты век, шчасльвы век – якія б цяжкасці ні мусіла пераадольваць і якія б трагедыі ні перажывала, – бо непахісна вера, невынішчальны маладыя сілы, і наперадзе вечнасць. Пасылья залаты век можа паўтарыцца. А можа і не...

Два з паловою стагодзьдзі праіснавала Уніяцкая Царква на Беларусі. Два з паловою стагодзьдзі ад ейнага нараджэння да пакутніцкай съмерці. І юнацтва ў яе было такое кароткае...

Лёс ня быў літасцівым да Беларусі ў гэтыя два з паловою стагодзьдзі. Страты дзяржаўнасці, няўхільнае ўзмацненне нацыянальнага ўціску – спачатку паланізацыя, пасылья русыфікацыя, выкіданье беларускіх мовы зь дзяржаўнага ўжытку, забарона беларускага слова ўвогуле, нечуваны духоўны гнёт – і ўсё гэта пасылья велічы і славы, пасылья ўзылёту нацыянальнае культуры й навукі ў азораныя вышыні чалавечага духу.

І адзінае, чым трymалася ў тыя жахлівыя часы Беларушчына, – гэта нацыянальная Уніяцкая царква. Яна была дадзена Богам нашаму народу, каб выстаяў ён, не зламаўся пад варожымі бурамі, ня зьнік з твару зямлі, каб знайшоў ён, адкрыў і явіў съвету сваю пакутніцкую, сваю съятую праўду. Усе два з паловою стагодзьдзі была Уніяцкая царква разам з народам беларускім, цярпела разам зь ім усе нягоды, жыла й пакутавала разам зь ім, адлюстраўшы ў сваім трагічным лёсе, як у кроплі вады, лёс бацькаўшчыны нашай. І яна, Уніяцкая царква, гэтая жывая душа Беларусі, давала народу веру ў сваю праўду, давала красу і моц беларускаму духу дзеля творчасці і змаганьня. І магчыма дзякуючы толькі ёй, Уніяцкай царкве-пакутніцы, мы, беларусы, яшчэ ёсьць у съвеце, і гучыць яшчэ калі-нікалі пад вечным Небам нашая дзівосная мова.

Шчасльвым юнацтвам Унії сталі часы мітрапаліта Пацяя /1599–1613/, які быў абрани на гэты пасад пасылья съмерці Міхайлы.

Рагозы. Сталеньне прыпада на часы мітрапаліта Язэпа Вэльяміна Руцкага /1613–1637/, які стварыў унутраную арганізацыю царквы. Трагічны кульмінацый гэтага перыяду стала забойства Полацкага архібіскупа Іязафата Кунцэвіча /1623/. А ў хуткім часе пачаўся пякельны ўціск і, адпаведна, спад вонкавай актыўнасці, калі ўвесь рух, ўсё развязаць мусіл засяроджвацца толькі на сваім унутраным жыцьці.

Ужо на самым пачатку ХУІІ стагодзьдзя пачалося актыўнае фундаванье уніяцкіх цэрквей і кляштараў /манастыроў/, гэтых асяродкаў чыстай духоўнасці. Шмат пры якіх кляштарах ствараліся друкарні, школы, калегіі. Перад першым падзелам Рэчы Паспалітай /1772/ у краіне было каля 150 базыльлянскіх кляштараў, і амаль палова зь іх мелі пры сабе школу або друкарню /альбо і тое і тое/. Прычым нельга забывацца, што на гэты час эпоха роськвіту уніяцтва была ўжо ў мінульым, і шматлікія кляштары, а тым больш культурна-асьветніцкія цэнтры пры іх, прыйшли ў заняпад і зылківідаліся.

Базыльляны – адзіны уніяцкі манаскі орден /поўная назва – Закон Святога Базыля Вялікага/. Названы паводле імя славутага дзеяча ранняга Хрысціянства Айца царквы святога Базыля Вялікага – змагара за еднасць Хрысціянскае царквы, фундатара і апекуна кляштараў.

Навучанье ў базыльлянскіх школах і калегіях вялося на народнай мове, нават у самія неспрыяльныя для яе часы. У друкарнях базыльлянаў пабачыла съвет шмат катэхізмаў, малітўнікаў, службоўнікаў, пісаных па-беларуску, а таксама павучаньняў, казаньняў, палемічных твораў і іншай літаратуры – на чатырох мовах: беларускай, польскай, лаціне і царкоўна-славянскай.

Першым базыльлянскім цэнтрам стаў Свята-Троіцкі кляштар у Вільні, якім апекаваўся сам мітрапаліт. Тут была максімальная канцэнтрацыя духоўнай ды асьветніцкай дзейнасці уніятаў. І менавіта тут скрыжаваліся шляхі трох найвыдатных царкоўных

дзеячаў Беларусі – такіх непадобных, з такімі рознымі лёсамі, але якіх вяла адзіная зорка – Іпація Пацея, Яэпа Вэльяміна Руцкага ды Іязафата Кунцэвіча.

Яэп Вэльямін Руцкі (*1573+1637) быў архімандритам Свята-Троіцкага кляштару. У апошня гады жыцьця Іпація Пацея ён быў памочнікам мітрапаліта, ягоным намеснікам і самай вялікай ягонай надзеяй. Пасьля съмерці Іпація /1613/ Руцкі стаў трэцім уніяцкім мітрапалітам. Ён фактычна і паклаў пачатак існаванью менавіта беларускае царквы, царквы самабытнае, што не паўтарала ні візантыйскую, ні лацінскую. Руцкі быў яшчэ і выдатным пісьменнікам-палемістам – слова ягонае нямала паспрыяла разьвіццю беларускае мастацкае думкі.

Але перадусім ён быў чалавекам незвычайнym па сваіх духоўных якасцях. Спакойны, нязыменна дабразычлівы, ён увесь нібыта съяціўся дабрынёй і спагадаю да кожнае жывое істоты на зямлі. Ягоная ўсёдаравальнасць часта зьдзіўляла нават ворагаў. Але ён не хацеў аніякіх канфрантаций, бо ведаў: каб маладая царква сапраўды прынесла мір на ягонаю зямлю ды дапамагла ягонаму народу знайсці свой шлях да Бога – яна павінна несці ў сабе толькі любоў, толькі дабрыню й съятло. Ён хацеў, каб усе на Беларусі жылі ў згодзе, каб усё рэлігійнае шматгалосьце спрыяла толькі стварэнню беларускае саборнасці, нацыянальнае духоўнае еднасці. І што ж зробіш, калі гэтага хацелі ня ўсе . . .

Руцкі марыў аб утварэнні ў Вялікім княстве Літоўскім патрыярхі, каб царква ў ягонай краіне стала цалкам самастойнай, паўнацэннай, завершанай. Больш того, ён хацеў, каб патрыярхія была агульная для уніятаў і праваслаўных, каб гэта была менавіта патрыярхія Княства і каб яна дапамагла кансалідаваць нацыянальныя сілы.

Дзеля гэтага 20 студзеня 1624 году на саборы уніяцкіх біскупаў у Наваградку было вырашана адправіць у Кіеў да праваслаўнага духавенства паслоў дзеля перамоваў аб утварэнні патрыярхіі.

Пісьмовы наказ, які сабор выдаў паслам, быў наскрась прасякнуты нечаканай для таго часу прагай міру, сардечнасцю і шчырасцю. Паслам прапаноўвалася

Оповѣдати (...) имъ отъ нась митрополиты Киевского и всяя Руси и отъ ихъ милости отцовъ пяти епископовъ (...) горячую милость прагненья покою зъ ними, яко зъ сынами и братею въ единомъ народѣ Російскомъ рожоню (...)

А таксама

Пытати у нихъ, еслі бы щырым сердцемъ, откинувши приваты свои на сторону, прагнули съ нами соединенія (...)

Руцкі гатовы быў дзеля міру дараваць праваслаўным усё: і замах на Іпація Пацея ў Вільні, і замах на жыццё яго самаго, і нават забойства Іязафата Кунцэвіча ў Вітебску, якое адбылося год таму. Пачуцьцё помсты было яму невядомае. Адзінае, чаго ён хацеў ад праваслаўных духоўных, толькі бы зъ ихъ стороны таяжъ щырость сердечная была.

На жаль, мара Руцкага аб утварэнні патрыярхіі так і засталася мараю.

Але вернемся ў Вільню, у час, калі да гэтых падзеяў было яшчэ далёка, калі быў яшчэ жывы мітрапаліт Іпація Пацей, калі Яэп Вэльямін Руцкі быў архімандритам Свята-Троіцкага віленскага кляштару, а Іязафат Кунцэвіч быў іераманахам у гэтым самым кляштары і памочнікам Руцкага.

Улетку 1608 году ў Вільні ўзынік вялікі закалот паміж праваслаўнымі і уніятамі. Праваслаўныя спрабавалі выгнаць з гораду уніятаў, захапілі кафедральны сабор і некалькі

Іязафат Кунцэвіч

іншых цэркваў. Руцкі хацеў неяк прыйсьці зь імі да згоды, і можа, справа б нейкім чынам і вырашылася, але нечакана віленскі мяшчанін Іван Тупека напаў на архімандрита з мэтай забіць. Тады мусілі ўмяшацца найвышэйшая ўлады. У Вільню прыехаў сам кароль Жыгімонт III Ваза. Мітрапаліт Іпаці паслаў сваіх людзей забраць кафедральны сабор і Пакроўскую царкву, згодна з каралеўскім загадам. Праваслаўныя мяшчаны, раззлаваныя на караля, мітрапаліта, архімандрита і ўсіх уніятаў, намовілі таго ж Івана Тупеку забіць Іпація Пацея. Гэты фанатык проста ў цэнтры горада, каля рынку, сярод белага дня напаў на старога мітрапаліта, але забіць не патрапіў, толькі адсек яму на руцэ два пальцы. На шчасьце, побач апынуўся Іязафат Кунцэвіч, ён дапамог параненаму ўладыку дабраца да кляштару, а адсечаныя пальцы пасьля паклаў у Свята-Троіцкай царкве і зрабіў надпіс з пасальма: „Караючи караў мяне Госпад, але съмерці мяне не аддаў”.

Цяпер варта запыніцца на асобе самога Іязафата Кунцэвіча /*1580+1623/, такой складанай і неадназначнай. Ён прыехаў у Вільню маладым хлопцам вучыцца на купца. Хадзіў у Свята-Троіцкую царкву, съпявалі там у хоры. Вялікая пабожнасць хлопца зьвярнула на сябе ўвагу самога Іпація Пацея. Іпаці ўзяў Кунцэвіча ў кляштар паслушнікам, адправіў вучыцца ў Віленскую езуіцкую акадэмію, а ў 1604 годзе, калі Кунцэвіч скончыў навукі, мітрапаліт сам паstryг яго ў манахі. Праз некалькі гадоў Іязафат стаў іераманахам.

Бог даў яму надзвычайную перакананасць і надзвычайную здольнасць пераконваць. Слова маладога съвятара не зъмяшчалася ў межы Свята-Троіцкага кляштару і выплесквалася на вуліцы Вільні. Кунцэвіч часта праўедваў проста на плошчах і вуліцах месца. Запрашалі якія гаспадары ў хату – ішоў у хату, не зважаючы, ці гэта палац упльывовага магната, ці хата рамесніка, ці часовы жабрачы прытулак.

І слова ягонае зрабіла тое, што не па сілах аказалася нават каралеўскім указам: Вільня – даўны найбуйнейшы цэнтр Праваслаўя ў краіне - амаль цалкам сталася уніяцкаю.

Таму й прыдумалі для яго раззлаваныя братчыкі мянушку „душалоўца” („душехват”).

А быў Кунцэвіч аскетам, дысцыплінаваў цела сваё доўгімі пастамі і самабічаваньнямі, насіў вярыгі пад вопраткай. Высокі, тонкі, суворы, з пранізлівым палымяным паглядам – такім яго ведалі віленчукі й навакольныя сяляне, слава аб ім пранеслася па ўсім Вялікім княстве Літоўскім.

І калі ён, ужо ў біскупскім сане, прыехаў у Полацак у якасьці коад'ютара Полацкага архімандрыта, – жыхары гораду сустрэлі яго святочным шэсцем. Кабеты ў строях, рамесьнікі з цэхавымі сымболямі, ссывельцы дзядкі – палаchanе ўсіх узростаў і саслоўяў высыпалі на вуліцы, каб прывітаць Іязафата. Прычым большасць зь іх былі праваслаўныя (!). І полацкія езуіты выйшлі ў поўным складзе сустрэці новага іерарха.

Стайшыся ў 1619 годзе Полацкім архібіскупам, Іязафат папрасіў мітрапаліта аддаць пад ягоную юрысдыкцыю ўвесь паўночна-усходні край Княства – Магілёў, Воршу, Віtabск. Гэта ж колькі трэба было мець мужнасьці, каб съядома абраць менавіта гэтая землі – самыя праваслаўныя ў Беларусі, самыя падуплыўныя Маскве, з самай разгалінаванай систэмай брацтваў і, адпаведна, найбольш варожая да Уніі і самога Кунцэвіча. Ён паставіў перад сабой амаль нявырашальную задачу: пасяяць на гэтай нядзялічной глебе залатое зерне Еднасьці. Бо бязъмежна была вера ягоная ў съятасць свае справы і ў неабходнасць свае міссы.

Праваслаўныя брацтвы ўсю энергию накіравалі супраць новага архібіскупа. І вельмі хутка яны атрымалі магутную падтрымку.

У 1620 годзе з Масквы ў сваю рэзідэнцыю вяртаўся Канстанцінопальскі патрыярх Тэафан. Спыніўшыся ў Кіеве, ён зрабіў надзвычай небяспечны жэст: высьвяціў колькі праваслаўных съятараў у біскупы на епархіі, занятыя уніятамі. Гэта ўжо быў ня проста раскол – гэта было абвяшчэнне адкрытай бязълітасной вайны.

На архібіскупа Полацкага быў высьвячаны адзіна варты Кунцэвіча чалавек – Мялеці Сматрыцкі. Той самы Сматрыцкі, якога праваслаўныя літаральна абагаўлялі за ягоны „Трынас” – вельмі таленавіты, пранізлівы твор аб „няшчаснай маці” – Праваслаўнай царкве. Кароль съпецыяльным указам забараніў распаўсяджаць „Трынас” як накіраваны на раскол дзяржавы і зневажанье ўладаў. Але яго тым больш пачалі набываць, распаўсяджаць, перагіскаць і перавыдаваць – бо адзін гэты твор быў варты сотні ранейшых палемічных выданьняў, больш падобных на вулічную лаянку, чым на слова рэлігійных дзеячаў.

І вось цяпер патрыярх Тэафан сутыкнуў ілбамі гэтых двох выдатных съятараў, роўна славутых і папулярных.

Сматрыцкі адразу павёў сябе ня лепшым чынам. Прыехаўшы ў Віtabск, ён праста ў царкве абвясьціў, што сваёю архібіскупскай уладаю пазбаўляе Іязафата Кунцэвіча духоўнага сану і адлучае ад царквы. Граматы аб гэтым ён разаслаў па ўсёй Кунцэвічавай епархii, а братчыкі зларадна агалошвалі іх на кожнай гарадзкой плошчы, у кожнай вёсачцы. Шмат што дадавалі яны і ад сябе, распальваючы такім чынам антыуніяцкія настроі.

Кароль спрабаваў злавіць і аддаць пад суд Сматрыцкага, але той, нідзе падоўгу не затрымліваючыся, быў няўлоўным.

Іязафат мусіў прымяняць сваю ўладу. У мястэчках, дзе съвятыя адмаўляліся яму падпараткоўвацца і падбухторвалі супраць яго жыхароў, архібіскуп зачыняў і апячатваў цэрквы. Праваслаўныя адказвалі бунтамі.

Леў Сапега, які не жадаў ніякага прымусу ў пашырэнні Уніі, даслаў Іязафату ліста з просьбай (і нават патрабаваньнем) дзейніцаў безгвалтоўна. Але ўсё зайшло надта далёка. Бяда няўхільна набліжалася...

У лістападзе 1623 году Іязафат Кунцэвіч прыехаў у Віtabск – супакоіць людзей. Але там яго ўжо чакалі. Сэрцы мяшчанаў былі перапоўненыя чорнаю злосцю, і ніякага слова слухаць яны не жадалі. На сваіх патаемных сходках пастанавілі яны забіць архібіскупа. Вось толькі „героя” не знайшлося. І тады вырашылі яны ісьці натоўпам, усім разам, каб ня так страшна было ў очы свайму ўладыку зазірнуць.

У нядзелю 12 лістапада падступіў натоўп, прагнучы крыві, да палацу Іязафата. Пачалі зьбіваць варту. Тады выйшаў на ганак сам архібіскуп.

Натоўп зароў. Іязафат сказаў спакойна: „Нашто зьдзекуеця зь людзей маіх? Вам патрэбны я – вось я”.

Не сталі чакац забойцы, кінуліся на ганак і – сякераю ў твар – забілі ўзафата.

Схалі цела ягонае, білі, мёртвага, і паягнулі да Дзьвіны, і кінулі ў раку.

Вярнулі да палацу ды распачалі вялікі рабунак. Усё, што можна было вынесці, – вынесці, а што нельга было – панішчылі. І балівалі яны на радасцях, адвагаю ўласнаю гордзя: забілі цэлым горадам аднаго чалавека! І сталася віно ў іхных кубках крывёю.

Кінуліся уніяты ды каралеўскія пасланынікі шукаць цела Іязафата. І ўбачылі яны сноп

Мялеці Сматрыцкі

святла, што ішло праста зь Дзьвіны. Па гэтым святле й знайшлі цела. А было яно нятленнае, хоць колькі дзён у вадзе праляжала, і з раны на ілбе пачылася свежая кроў.

Праз год Папа Урбан ІУ да тунчні Іязафата Кунцэвіча да ліку святых пакутнікаў.

А горад Вітабск быў пакараны зямным судом. Кароль пазбавіў яго магдэбургскага права і перадаў ваяводзе. І доўга паслья ляжаў на гэтай зямлі ценъ страшнага забойства.

Святы Іязафаце, маліся за нас!

А што ж Мялеці Сматрыцкі, няспраўджаны архібіскуп Полацкі? Праз чатыры гады паслья трагедыі ў Вітабску, да якой ён так ці інакш прычыніўся, Сматрыцкі . . . стаўся уніятам.

Ён доўга хаваўся ад каралеўскае помсты за забойства Іязафата, а потым паехаў на Усход – на славутую гару Афон, у Канстанцінопаль, на святыя землі Палестыны – з пэўнай міссыяй ад Кіеўскага мітрапаліта Іова да Канстанцінопальскага і Ерусалімскага патрыярхаў і, галоўнае, з мэтаю паглядзець на спраўднае спрадвечнае Праваслаўе. Як ён сам паслья пісаў, „каб даведацца, ці тая самая ў нас вера, якая была і ў бацькоў нашых, якую мы прынялі ад іх па Божай волі і атрымалі ў спадчыну нашыя прадзеды; даведацца, ці мы сягоньня пъем тую самую духоўную ваду, якую пілі нашыя прашчуры, заснавальнікі і будаўнікі рускай царквы; даведацца, ці яна выплывае з Евангельскіх крыніцаў, ці прыемная смакам, ці здарова як раней”.

Паглядзеў. Даведаўся. Пабачыў скрэзь няпісменнасць, грубасць, маральную апушчанасць вернікаў, святароў, іерархаў. Пазнаёміўся з Ерусалімскім патрыярхам Лукарысам і з напісаным ім катэхізмам. Жахнуўся, адчуўши ў ім „ерэтычны” пратэстанцкі дух. Зразумеў, што ня дбаюць ды ня дбалі ніколі ўсходнія патрыярхі аб ягоным народзе, аб веры, аб душы ягоны – але толькі аб грашовых прыбытках.

Літасцівы Божа! Дык што ж ён, Мялеці, абараняў?! За што, за якую праўду змагаўся? Якога шчасця зычыў зямлі сваёй?

І тады прасвяatlіўся розум ягоны, ачысьцілася сэрца, і зразумеў Мялеці, дзе шукаці трэба.

Уніяцкія й каталіцкія біскупы лічылі Сматрыцкага найлюцейшым ворагам сваім. Але мітрапаліт Руцкі, поўны ласкі да апамятаўшага біскупа, даў яму ў 1627 годзе Дэрманскую архімандрію і блаславіў шчыра.

Няпростым быў далейшы шлях Мялеція Сматрыцкага. Мусіў ён пад пагрозамі выкарацца веры уніяцкае, а паслья пісаці палымяныя творы ў абарону Уніі. І настолькі ўмацаваўся дух ягоны, што пачаў Мялеці аб'язджаць праваслаўныя цэрквы й кляштары ды ўгаворваць святароў далучацца да Грэка-Каталіцкае царквы, каб паяднаць „Русь з Русью”. А потым, зразумеўши марнасць гэтых выслілкаў, вырашыў звяртацца да ўсяго праваслаўнага народу Рэчы Паспалітай, да людзей простых, каб прыступілі яны да святой Уніі самі, без пасрэдніцтва святароў. Але зьдзейсніць мары свае гэты дзіўны чалавек не паспіеў, бо ягонае жыццё абарвалася ў 1630 годзе, праз тры гады паслья прыняцця ім Грэка-Каталіцкае веры.

Неўзабаве, у 1633 годзе, памёр Леў Сапега – самы шчыры абаронца дзяржаўных інтарэсаў Княства, змагар за нацыянальную й палітычную незалежнасць Беларусі. За ягонаю съмерцю пачынаецца паступовы заняпад беларускага дзяржаўнасці і разам зь ёю Уніяцкую царкву. Рэч Паспалітая ўсё больш атаясамліваецца з Польшчай.

У 1696 – 97 гадох беларуская мова была выкінута з прававога і дзяржаўнага ўжытку. Распачалася імклівая паланізацыя краю. Нават у праваслаўных пачатковых школах і сэмінарыях для дапамогі ў вывучэнні царкоўна-славянскай мовы выкарыстоўвалася польская мова.

Усе дзяржаўныя пасады займалі каталікі; уніяты так і не атрымалі мейсцаў у Сойме. Базыльянін Пятроні Камінскі, аўдытар Грэка-Каталіцкае мітраполії, у 1685 годзе пісаў з гаркотаю, маючи на ўвазе палякаў: „яны хацелі б у сваёй нявыглумачанай нянавісьці, каб Русі чым хутчэй ня было. А з-за таго, што гэта стацца ня можа інакш, як паслья зыншчэння абраду, дык пераследуюць грэцкі абраад на кожным кроку”.

Шляхта, каб далучыцца да дзяржаўных гработаў і выгодаў, дабрахвотна пераходзіла ў Каталіцтва ды апалацвалася. Праваслаўныя, асабліва ўкраінске казацтва, пазіралі ў бок Масквы /у студзені 1654 года на Перыяслаўскай радзе Багдан Хмельніцкі абвясціў аб далучэнні гэтых земляў да Маскві: „Навечна з Москвой, навечна з рускім народам!”/.

І ўвогуле, амаль усе праваслаўныя іерархи, грэбуючы жывой народнаю мовою як „мужыцкаю”, грэбавалі і носьбітам гэтае мовы – сваім народам. І ўсё шчыльней гарнуліся да Масквы, дзе Праваслаўе было дзяржаўнай рэлігіяй, і святыя мелі ўсе магчымыя ды немагчымыя прывілеі. Гэта прывяло да таго, што ў 1686 годзе Кіеўская праваслаўная мітраполія апынулася пад юрисдыкцыяй Маскоўскай патрыярхіі.

Беларуская мова сталася моваю сялянаў ды Уніяцкае царквы. У новых варунках, што склаліся ў Рэчы Паспалітай, Унія апынулася па-за палітычным жыццём дзяржавы. Як, зрешты, і цалкам увесь беларускі народ. І яна, Унія, аблугоўвала духоўныя патрэбы свайго народу.

Самы канец XVII стагодзьдзя для уніяцкае царквы стаў вельмі складаным. Цяжка было прыстасавацца нават да новых матэрыяльных умоваў: магнаты і шляхта, якія заўсёды выдаткоўвалі на царкву немалыя сродкі, падаліся ў Каталіцтва, дзяржава таксама адварнулася ад уніятаў. Значна зменышлася колькасць друкаванай прадукцыі, кляштары прыходзілі ў запусценні і бязлюдзелі альбо падтрымліваліся двума-трэма манахамі. Той самы Пятроні Камінскі так, напрыклад, апісваў сучасны яму стан славутага базыльянскага кляштару сьв. сьв. Барыса і Глеба на Каложы пад Гародні: „А ў Гародні? Быў таксама слаўны манастыр з тытулам архімандрыі. Цяперака няма нікага съледу ад кляшторных цэляў. Царква ўжо колькідзесят гадоў стаіць пустая і замкнёная. Толькі вераб’і шчэбетам сваім пяюць у ёй славу Богу”.

Усей Уніяцкай царкве неабходна было перавесці дых.

Новы імпульс даў пачатак XVII стагодзьдзя. Да Уніі далучылася значная частка праваслаўнай Украіны – Перамышль /1682/, Львоў /1700/, Луцк /1702/.

У 1720 годзе ў Замосьці /тэрыторыя Кароны/ уніяцкі мітрапаліт Лявон Кішка правёў Сабор, які меўся сканцэнтраваць і сарганізаваць усе уніяцкія сілы дзеля паляпшэння становішча з цэрквамі, з кляштарамі, з асьветай. Усе уніяцкія кляштары былі зьведзены ў адну кангрэгацию. Заснавана новая духоўная сэмінарыя для падрыхтоўкі кваліфікаванага святарства. Уніяцкая царква съядома засталася разам са сваім пагардженым народам. Набажэнствы

праводзіліся па-беларуску, па-беларуску ж пісаліся уніяцкія духоўні і сьвецкія вершы. Нават самая мова беларуская часам называлася уніяцкаю.

На працягу ХУІІІ стагодзьдзя Унія пашыралася практычна на ўсю Беларусь. Без аніякага прымусу, бяз гвалту. Проста сталася яна адзіна магчымым шляхам да Бога, да праўды. Бо яна адзіная засталася ў любові і да Бога, і да свайго народу.

І сіпявалі беларусы страсныя, пакутныя ўніяцкія духоўныя гімны!.

О мой Божа! Вера Табе.
І ўсё веру я для Цябе.
Усю надзею ў Табе маю,
За ўсё Цябе выхваляю.

Ты стварыў, Ты адкупіў,
Ты мяне, Божа, асьвяціў.
Няхай Табе, дзе ёсьць людзі,
Чэсьць і хвала будзе.

Табе, Божа, кланяюся,
Ва ўсім на волю здаюся.
А быць хачу толькі ў небе,
На ўсе вякі любіць Цябе.

Цалуючи Твае раны,
Збавіцелю наш каханы,
Руки, вочы к небу ўзносім,
Адпушчэння грахоў просім.

О Марыя! Маці Божа!
Ты найчыста і прыгожа.
Прычынися к Богу за намі,
Нягоднымі грэшнікамі!

Усе святыя гляньце зь неба!
Вашай ласкі нам патрэба:
Маліцесь к Богу за намі,
Нягоднымі грэшнікамі!

І сапраўды, абараніць беларусаў маглі толькі святыя. Бо пад час вынішчальных войнаў паміж Расейскай, Польшчай, Швэцыяй, Аўстрыяй на працягу ХУІІІ стагодзьдзя наш край амаль абязьлюдзеў: ледзь не 70 працэнтаў насельніцтва было зьнішчана, ды і тыя, што засталіся жывымі, паўцякалі з разбураных вёскau.

Першыя ўдары па беларусах прымала на сябе Уніяцкая царква. У 1705 годзе рускае войска пад зверхніцтвам Пятра I увайшло ў Полацак. Полацкія базыльляны спрабавалі спыніць вынішчэнне людзей і прымусовы загон іх у расейскае войска, спрабавалі перашкодзіць рабунку і паленіню свайго кляштару й цэрквой.

Але ня здолелі. Пётр I уласнаручна забіў архімандрыта, ды яшчэ некалькіх святароў загадаў закатаўца і кінуць у Дзівіну. Царкву замкнулі, а шмат народу пагналі ў глыб Расейскай.

У хуткім часе беларусам давялося больш блізка пазнаёміцца з расейскімі царамі ды з расейскаю рэлігійнай палітыкай /жахліва блізка пазнаёміцца!/.
Падзеі разварочваліся з усё большай хуткасцю, пятля вакол Уніі сціскалася.

1772 год. Першы падзел Рэчы Паспалітай.

Беларускія землі на ўсход ад Дняпра ды на поўнач ад Дзівіны апынуліся пад Расейскай Кацярынай II „атрымала ў спадчыну” прыкладна 1 мільён 200 тысячай беларусаў, і зь іх 800 тысячай уніятаў, 300 тысячай праваслаўных і 100 тысячай каталікаў /між тым, менавіта гэтая частка Княства была самая праваслаўная, на заход ад Дняпра Праваслаўя амаль што нія было. Але ж галоўным ідэяллягічным апраўданынем захопу Беларусі Расейскай было якраз „вызваленне адзінаверцаў”/. Царыца Кацярына напачатку моцна разгубілася, атрымаўши столькі душаў зъ „ня той” рэлігіяй, А пасля вырашыла цвёрда: колькасць „ня тых” скараціць, колькасць „тых” максімальная павялічыць. І дазволіла ласкава пакінуць адно грэка-каталіцкае архібіскупства – у Полацку, і дамаглася, каб архібіскупам быў прызначаны Лісоўскі, якому імператрыца магла больш-меныш давяраць.

1793 год. Другі падзел Рэчы Паспалітай. Пад Расею адыйшла тэрыторыя на ўсход ад лініі Друя – Пінск. Палітыка на скрачэнне колькасці уніятаў набывае велізарны размах. Стварыліся безыліч сьпецыяльных групаў, якія ездзілі па Беларусі і любымі сродкамі наворочвалі людзей на Праваслаўе. У хаду ішлі пагрозы, спойванье сялянаў, арышт „непакорных”, падлогі і г. д.

1794 год. Ствараецца Менскае праваслаўнае біскупства на месцы зьнішчанага уніяцкага.

1795 год. Трэці падзел Рэчы Паспалітай. За кошт беларускіх земляў „узбуйняюцца” усё троі дзяржавы-падзяляльніцы. Да Прусыі адыходзіць гарады Горадзеншчыны і Віленшчыны, частка Троцкага ды Беластоцкага ваяводстваў. Частка Берасцейшчыны апынулася пад Аўстрыяй. Рэшткі Беларусі ўваходзіць у склад Расейскай імперыі, дзе працягваецца гвалтоўнае далучэнне да Праваслаўя.

1796 год. Пасля сімерці Кацярыны II на імперскі трон узыходзіць ейны сын Павел I Раманаў. Ён працягвае і развівае ранейшую рэлігійную палітыку.

1798 год. Адываеца новы падзел Уніяцкага царквы на дыяцэзы, у выніку якога засталося ўсяго троі біскупствы – Полацкае, Берасцейскае ды Луцкае.

1801 год. Павел I забіты высокапастаўленымі змоўшчыкамі. Царом становіцца старэйшы сын Паўла Аляксандра I. У гэты ж год пры Каталіцкай калегіі ў Пецярбургу /асноўную ролю ў якой адигрываў сьвецкія асобы/ утвараецца Уніяцкі дэпартамэнт – дзеля ўплыву ці, хутчэй, ціску на духовенства.

1825 год. На трон узыходзіць сын Паўла I Мікалай I. Дэвізам сваёй унутранай палітыкі новы імпертар аўясціць „Самадзяржаўе, Праваслаўе, Народнасць”, гэта значыць, асційны курс на русыфікацыю ды праваславізацыю нярусіскіх народаў.

Дыхаць становіцца ўсё цяжэй і цяжэй. Пятля сціскаеца на вачох. Застаўся адзін, апошні, рывок – і ахвяра забьеца ў агоніі. Ахвяраю – Уніяцкая царква і Беларусь у вадной асобе.

Святы Іязафаце, маліся за нас!

4. СКОН

Спрабай вырваца зь пятлі было паўстаньне 1831 году. Але імпэратор Мікалай упэўненай рукою раздущыў гэтае паўстаньне.

З гэтага часу царская палітыка ў дачыненіі беларусаў акрэсліваеца вельмі выразна: гэта спрадвеку рускі народ, малая частка вялікага й непадзельнага адзінага цэлага, і неабходна як найхутчэй любымі сродкамі давесці гэта яму ды ўсяму съвету (што, дарэчы, з посьпехам і было выканана). Беларусь як зьява – касьмічная й гістарычная – павінна быць зьнішчана. Зъдзесьніць гэта мажліва толькі адным спосабам, выпрабаваным раней палякамі, – адабраць у народа ягоную рэлігію і замяніць яе сваёй. Як казаў Пятроні Камінскі, зьніштожыць абрац.

І ўжо у 1832 годзе Мікалай і скасоўвае ордэн Базыльянаў, зачыняе уніяцкія кляштарныя школы і забараняе ўвогуле друкаваць і распаўсюджваць любыя уніяцкія кнігі.

Утвараеца сътуацыя, апісаная Караткевічам у цудоўнай навэле „Кніганошы”, калі здабыць кнігу, напісаную народнаю моваю – уніяцкую кнігу, – можна было толькі з-за мяжы, з Прусы і Аўстрыі, дзе Уніяцкая царква працягвала вольна існаваць (бо толькі расейскім уладам магло прысьці ў галаву адбіраць у людзей веру). І ішлі празь мяжу зь небяспекаю для жыцьця сяляне-кніганошы з лубяными корабамі, поўнымі кніг, за плячыма. І былі тыя кніганошы ў большасці сваёй няпісменныя, але то была адзіная іхная магчымасць пратэсту, але ведалі яны, што нясуць сваю кнігу, для сваіх людзей.

Уніяцкая кніга становіцца сымбалем незалежнасці беларускага духу, галоўнай прыкметай нацыянальнага самаўсведамлення. І таму з гэтымі кнігамі вялася няспынная вайна. Нішчэнне уніяцкай друкаванай прадукцыі пачынаеца ўжо ў 1834 годзе. Колькі іх будзе потым – вогнішчаў зь беларускіх кнігаў! А пакуль, у 1834 годзе яны былі рэдкімі, прылюдна га паленіня народных съвятыняў (а кніга ў нас заўсёды, ва ўсе часы была съвятыня) улады яшчэ баяліся.

Але прынятая меры былі толькі ўступам. Бо Унія яшчэ жыла. Унія змагалася і верыла. А значыцца, жыла, змагалася й верыла Беларусь...

І празьвінелі тады трывала срэбранікаў у працягнутую далонь біскупа Полацкага Язэпа Сямашкі. У глыбокай кішэні заціх іхны звон. І так пяклі яны праз кішэнную тканіну цела біскупава, што ня мог ён ані прысесці, ані прылегчы спакойна, покуль не засеяў насеньнем Юдавым сэрцы съвятароў уніяцкіх, покуль не ўзгадаваў чорныя паасткі зрады, покуль не сабраў плёну.

І склікаў ён тады сабор у Полацку. Тры біскупы ды тысяча трыста съвятароў сабраліся на гэты – апошні! – уніяцкі царкоўны сабор.

2 лютага 1839 г.

12 лютага 1839 году ўдзельнікі Полацкага сабору на чале з біскупам Сямашкам пісьмова выракліся Уніі і аддалі яе на зьдзек чужаніцам ды згубу.

У сакавіку Праваслаўны сынод зацьвердзіў рашэнне Полацкага сабору і прыняў блудных дзетак у лона съвятой і адзінай Рускай Праваслаўнай Царквы.

Труну зь целам съвятога Іязафата Кунцэвіча вышыягнулі з Полацкага кафэдральнага сабору і зглумілі съвятыя мошчы.

І вось тады стала Беларусь суцэльнym кніж-

ным воінішчам. І зноў зазывінеў над ёю пера можна вялікодны „сухі верабей”.

Але бунтаваў народ, паўставалі шматлікія съвятыя супраць гвалту, бо не дазваляла ім сэрца выракацца веры сваёй. Шматлюдей былі забітыя за вернасць Уніі, яшчэ болей – пагнаны ў Сібір (яна вялікая, усім месца хопіць!). Лютаваў біскуп-адступнік, усё сваю адданасць самадзяржаю расейскаму выказваў.

Праз год біскуп Сямашка стаў архібіскупам Літоўскім і Віленскім, а ў 1852 годзе – мітраполітам.

А трывала срэбранікаў усё палілі ягонае сэрца, і каб паменышыць той пякельны боль, Сямашка паліў беларускія уніяцкія кнігі, пераплаўляў залатыя уніяцкія лампадкі, пацры, аклады... І каб заглушыць той боль, праводзіў Сямашка актыўную русыфікацыю свайго краю, і стаў Сямашка самым дбальным паплечнікам Мураўёва-вешальніка ў 1963-64 гадох.

Бо адным з галоўных пунктаў праграмы паўстанцаў Каліноўскага было вярнуць народу ягоную веру, спыніць рэлігійны ціск і гвалтоўнае наварочванье на Праваслаўе. Шосты нумар „Мужыцкае прайды” Кастусь Каліноўскі цалкам прысьвяціў Уніі.

„Калі Бог, стварыўшы чалавека, даў яму душу, то не на тое, каб ён жыў як сабака на гэтым, а на тым съвеце працадаў на век вякоў у муках пякельных, – а для таго, дзяцюкі, каб знаў закон Божы; знаў свайго Бога, знаў веру і заслу́жыў на шчасце нябеснае”, –

пісаў Яська-гаспадар з-пад Вільні.

„Але ці гэтак, дзяцюкі, робіцца ў нас, як сам Бог прыказвае, ці дзяржымася закону Боскага? Самі скажыце. Ні адзін, ужо, можа, забыўся, што бацька яго быў яшчэ справядлівай уніяцкай веры і ніколі ўжо ня спомніць на тое, што перавярнулі яго на сызму, на праваслаўе, што ён сягоńня, як той сабака, жыве бяз веры і як сабака здохне чарцам у пекла!!! (...) Цяпер пытаю вас, дзяцюкі, – хто ж нам гэта ліха нарабіў, і што зрабіці трэба, каб мы жылі шчаслівия і на гэтым, і на тым съвеце?

Нарабіў нам гэтага ліха, дзяцюкі, цар маскоўскі, ён то перакупіўши многа папоў, загадаў нас у сызму запісаць, ён то плаціў гроши, каб мы толькі пераходзілі на праваслаўе і, як гэты антыхрыст, адабраў ад нас нашу справядлівую – уніяцкую веру і пагубіў нас перад Богам на вякі; а зрабіў гэта для таго, каб мог нас без канца драці, а Бог справядлівія меў злытаванье над намі.

Але, Божа ўсявішні, міласэрны Ты наш Пане, Ты аб нас не забываі, злытуйся над намі, памажы нам у нашай нядолі, выгані маскаля з нашага краю, дай нам праўдзівую вольнасць і веру наших дзядоў і прадзедаў, а касцёлы, што маскаль, нячыста яго сіла, паракідаў альбо перарабіў на стайні і цэрквы, зноў засяньнею Тваёю славаю і народ у іх хваліці Цябе будзе, як хвалілі нашыя продкі. Засыпаваем тады ў адзін голас нашу песнью съвятую: „Съвяты Божа, съвяты моцны, съвяты несъмяротны – злытуйся над намі!” і Бог найвышшы злытвецца над намі, дапаможа нам у нашай працы, а на тым съвеце дасьць каралеўства нябеснае – і не будуць ужо дзеткі нашыя сваю матку пракліаці, што на съвет радзіла!

Паказываюць людзі, што съвяты Айцец аж з Рыму прыслаў ужо да нас сваё блаславенне, (але маскаль яго спыняе) – гавораць, што прышле і ксяндзоў, што будуць прымасі на уніяцкую веру. Тады, дзяцюкі, хто адно верыць у Бога, яго Сына і Духа Съвятога, няхай зараз пакідае сызму і пераходзіць на праўдзівую веру дзядоў і прадзедаў”.

Але патоплена ў крыві паўстаньне Каліноўскага, і зь ім забітая яшчэ адна надзея захаваць Унію. І каб раз і назаўсёды скончыць зь ёю, у 1874-75 гадох зьнішчылі Унію на тэрыторыі Польшчы. І засталася яна толькі ў Аўстрыйскай дзяржаве – у Закарпацці і ў Галіцці. Так, на сто гадоў пазней прынятая, Галіцкая Унія на сто гадоў болей і пратрымалася – да 1946 году.

А наша Унія-пакутніца гарэла ў вогнішчах, расстрэльвалася казачымі кулямі, гібела ў Сыбіры. І замерла Беларусь у ледзянім съне, магільнім съне...

Божа, злытуйся з нас!

5. УВАСКРОШАНЬНЕ

Але не сканае Унія, покуль жывы на Беларусі хаця адзін уніят.

Славіць Бога па-беларуску было забаронена, і самое слова „Беларусь” старанна сьціралася з памяці чалавецтва. І быў у разгары эксперымент па зынішчэнні самабытнасці, унутранай сутнасці цэлага ўсходнепольскага народа. Народ наш у масе сваёй не супраціўляўся варожаму зынешняму ўзьдзеянню – народа проста быў. Ягоную глыбінную існасьць, цэласнасць ягонае съветабудовы, ягоную непасрэдную ўнутраную сувязь з Небам – і зь зямлёю – зынешня ўзьдзеянні не маглі істотна закрануць. Ім паддавалася толькі невялікая адукаваная частка беларусаў, якая ў сваім імкненіні да асьветы ўлівалася ў расейскую альбо польскую культуру – бо свая культура – у ўсходнепольскім разуменіні гэтага слова – ужо практична не развівалася.

Але нездарма ў культурамі сэнсе наш народ стаў народам-донарам. Не „вялікія” народы падпіталі „меньшага брата”, а меньшы, да таго ж заціснуты большымі, няспынна й шчодра жывіў іх творчай матэрыяй ды творцамі.

Беларуская інтэлігенцыя дзейнічала. І менавіта яна ўзгадавала шматлікіх бунтароў – паўстанцаў, рэвалюцыянероў, змагароў за нацыянальную незалежнасць, за народную ідэю.

Сялянства было нярухомым. Сялянства захоўала Беларусь. Сялянства цяпер падсвядома ня ўблыталася без асабліве патрэбы ў сацыяльна- і нацыянальна-вызваленчую барацьбу – бо інакш можна было згубіць усё. Сялянства съпявала старадаўныя песні – абрадавыя й царкоўныя, жыло па-свойму, думала па-свойму, малілася па-свойму.

Нягледзячы на жорсткую забарону, рэгістраваліся калі-нікалі уніяцкія хросты ды шлюбы. На Гародзеншчыне, на Віленшчыне і, асабліва ўпарты, на Палесьсі. Памяталі людзі веру сваю.

Надыйшло дваццатае стагодзьдзе. Прынесла з сабою нечуваныя палітычныя ўзрушэнні. На Беларусі з інтэлігентаў-адзінак пачаўся нацыянальна-адраджэнцкі рух – не надта пакуль шматлюдны, але ж вельмі духоўна канцэнтраваны.

Вырасла ўжо некалькі пакаленіяў беларусаў, якія ня ведалі Уніі, ня ведалі гісторыі свае, колішніе славы свае ды шляху свайго. Адраджэнцы мусілі пакутліва аднаўляць сваю нацыянальную съядомасць, гістарычную памяць, мусілі самастойна шукаці свае каардынаты ў часе і ў сусьвеце, шукаці прызначэнніне сваё ды народа свайго на гэтай зямлі. Нярухомасць, духоўную канстанту народа яны называлі летаргічным сном. Яны баяліся гэтага сну, які мог зацягнуцца на небяськім доўгі час і зьліцца са съмерцю. Съмерць твайго народа, у кога адабралі ўсё, нават веру! Што можа быць страшнейшае за гэта? І адраджэнцы імкнуліся збудзіць народ, разварушыць яго да самых глыбінаў.

Усьведамленыне балючай гістарычнай несправядлівасці, што зрабіла Беларусь паланінкаю, што навісла чорнаю хмару над гэтай краінай, прымушала паэтаў-адраджэнцаў слаць ад Бога горкія скаргі ды гарачыя малітвы за абуджэнне Беларусі, за лепшую долю яе. Слаўны Янка Купала, які ўзяў усю немагчымую крыўду народную ды ўзняў яе да зораў, зрабіўшы яе сусьветнаю зъяваю, касымічнаю зъяваю, ды выліў яе вялікім плачам-малітваю, – Янка Купала надзвычай востра адчуваў боль за забітую веру беларусаў. І з самога сэрца

ягона га вырывала папрок Богу, папрок „Цару неба ў зямлі”:

За што, о Божа праведны, магучы,
Караеш так няшчасны свой народ?!
Чаму на стогн маўчыць Твой гром бліскучы,
На стогн, што да Цябе йдзе з году ў год?

Ты ў цвіт сваіх нялічаных народаў
Мінуўшчыну і будучыну ўбраў,
А ў нас – караочы чужой свабодай –
Мінулае – і тое адобраў.

Бадзяща кінуў па нязмерным съвеце,
Нявольнікамі кінуў нас гібець
За тую веру, што бацькі і дзеци
Лет сотні ў моц Тваю вучылісь мець.

1920 год зноў – у які ўжо раз! – падзяліў Беларусь дзяржаўнай мяжой. У Заходній Беларусі пачаўся рух за адраджэнне Уніяцтва. „Я веру ў нейкае вялікае Аб’яднанье, ці як завуць яго з лаціны – Уніонізм...” – пісаў у вершы „Веру няроозуму проціў” найвыдатнейшы беларускі рэлігійны і культурны дзеяч паэт Казімір Свяяк.

У 1923 годзе ў Ватыкане была ўтворана съпесцяльная каміссяя па справах Уніі на тэрыторіі ўсходній Польшчы. У 1926 годзе ў Вільні біскупская канфэрэнцыя дазволіла закладаць уніяцкія парафіі. Пачаў выдавацца часопіс „Да злучэння”. Айцы Марыяны ў Друйскім і Альбертынскім кляштарах актыўна займаліся спрайвай аднаўлення Уніяцкага царквы на Беларусі.

Але палітычныя ўлады Польшчы, якія рэзка непрымалі ўсё беларускае, якія мелі на мэце зрабіць Польшчу „нацыянальна аднароднай” дзяржавай і рупліва выкаранялі беларускасць са съядомасці беларусаў, – вельмі няпрыхільна, а потым нават варожа, паставіліся да ідэі ўзнаўлення ўсходніяга абраду. Блакіравалася як беларусызацыя Рыма-Каталіцкага касцёлу ў беларускіх прыходах, так і стварэнне Грэка-Каталіцкага. Але беларускія съяраты-каталікі верылі ў адраджэнне бацькаўшчыны, і Казімір Свяяк пісаў:

Пашлі мне, Божа, пару такую,
Калі пачнём мы імшу съятую
За край наш родны апраўляць;
Бо вельмі цяжка, што мова наша –
Розуму й сэрца нашага паша –
Ня ўмее Бога выслаўляць.

Перад самай Другой сусветнай вайной польскі ўрад выслаў Марыянаў, што займаліся Уніяй, за межы дзяржавы. Так утварылася першая беларуская уніяцкая эміграцыя.

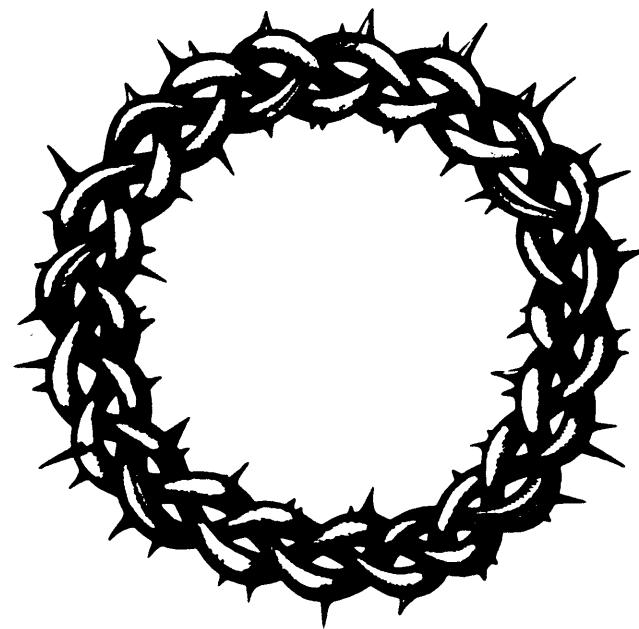
А ў верасьні 1939 году Заходнія Беларусь была зноў зьведзена ў вадну дзяржаву з ўсходняй. Новыя ўлады вынішчылі рэшткі уніяцтва на Беларусі і закатавалі альбо выслалі ў далёкія лягеры уніяцкіх съяратоў.

Але ўжо была эміграцыя, і традыцыя жыла. Гэтая традыцыя пашыралася пасля сканчэння вайны, калі ў эміграцыі апынулася значная частка беларусаў.

У 1946 годзе ў Львове адбыўся царкоўны Сабор, які зынішчыў Грэка-Каталіцкую царкву ў былой Галіцкай, а цяпер савецкай Украіне. Але тут сітуацыя была іншай: людзі і съяраты добра ведалі сваю веру, і царква працягвала існаваць, толькі на нелегальным становішчы. Царква на Украіне здолела захаваць усё свае структуры, свае кляштары, сэмінары і г.д.

У 1949 годзе мошчы съялага Ієзуса Кунцэвіча былі перавезены ў Рым (да гэтага часу яны захоўваліся ў Вене). А ў 1963 годзе Рымскі папа Павел VI усталяваў іх у бажніцы съялага Пятра побач з труной Базыля Вялікага. І ўсё гэта было зроблена намаганьнямі украінскіх уніяцкіх съяратоў. Сорак гадоў „падполья”

Заканчэнне глядзі на стар. 28

Алесь РАЗАНАЎ

**МАЛАНКА
(УНІЯ)**

Тады, калі я ўвайшоў у бажніцу і,
зачыніўшы дзъверы, стаў гутарыць зь небам,
зь неба раптоўна ўпала маланка і раскалола
бажніцу надвое.

Людзі, якія прыйшлі на съвітаньні,
адбудавалі з адной яе палавіны бажніцу
съвітаньня,

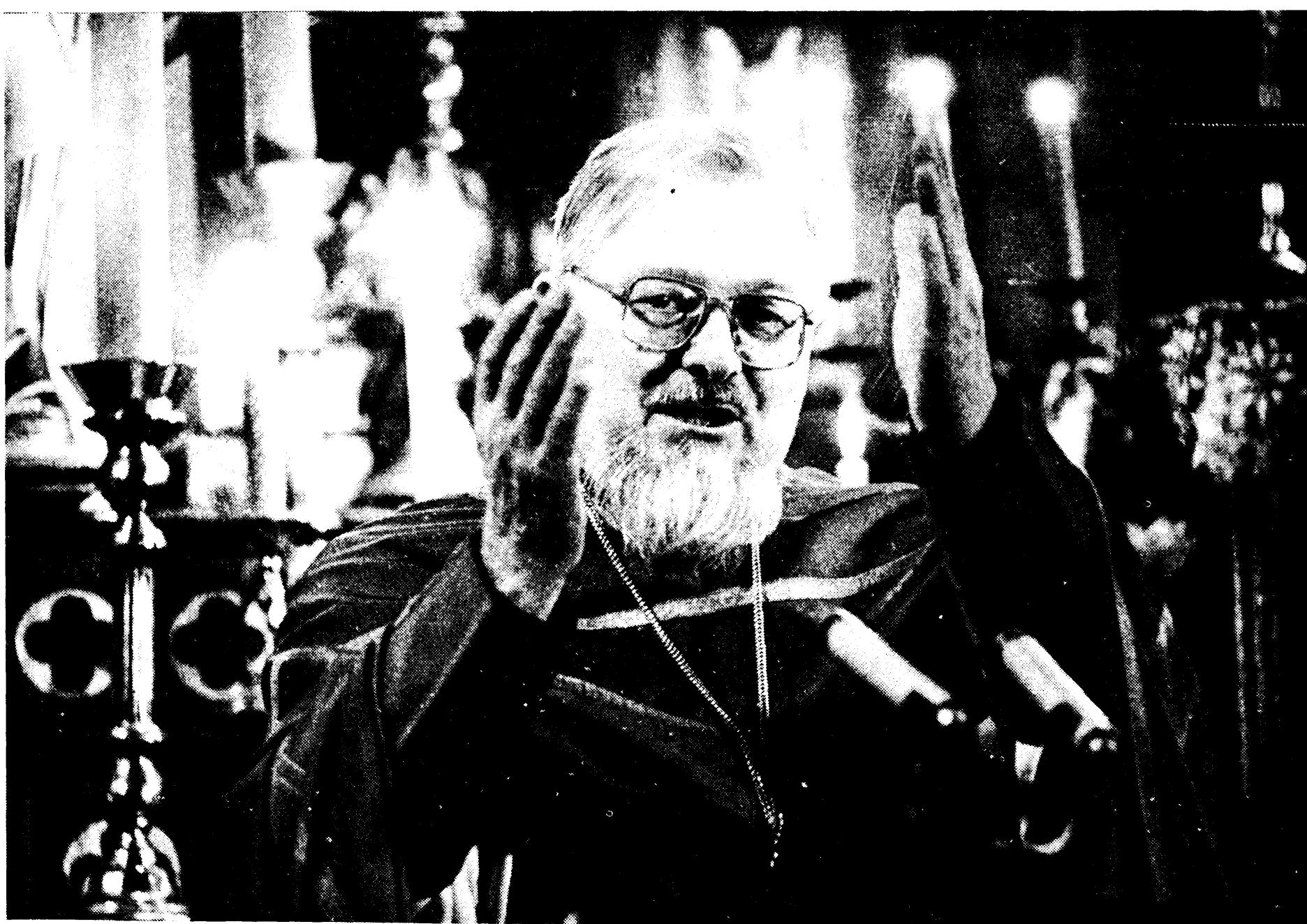
а людзі, якія прыйшлі на зъмярканьні,
адбудавалі з другой палавіны бажніцу зъмярканьня.

- Хадзі да нас, - заклікаюць мяне адны, -
гэта ж твая бажніца: ты зноў тут зможаш казаць
свае слова да неба...

- Хадзі да нас, - пераймаюць мяне другія, -
гэта твая бажніца: ты зноўку тут зможаш слухаць,
што кажа неба...

А я ўсё стаю на tym самым месцы,
здраньцьвельы,
уражаны,
праясьнёны,
ня маючи мовы, каб гаварыць, -
з маланка ў сэрцы.

«..НЕСЬЦІ ЛЮБОЙ І СЛОВА БОЖАЕ, ДАЦЬ ЛЮДЗЯМ ПАЦЯШЭНЬНЕ »

а. АЛЯКСАНДР НАДСАН У МЕНСКУ

3 10-га па 16-е сакавіка г. г. на Беларусі знаходзіўся Апостальскі Візытатар для беларусаў грэка-каталікоў замежжа, Кансультатар Кангрэгациі Усходніх Цэрквей а. Аляксандр Надсан. Гэтага візиту доўгія гады чакалі ўсе тыя, хто разумее, якую ролю адыграла Уніяцкая /Грэка-Каталіцкая/ Царква ў гісторыі беларускага народу. Нажаль, умовы, у якіх сёньня жыве Беларусь, не дазволілі вельмі-шаноўнаму айцу Аляксандру зядзеісніць афіцыйны візит на Радзіму ў якасці Апостальскага Візытатара. Ён прыехаў да нас як старшыня Беларускага Камітэту Дапамогі Ахвярам Радыяцыі ў Ангельшчыне. і мэтаю ягонага прыезду адпаведна была перадача лекаў і лякарскіх прыладаў пацярпелым ад Чарнобыльскага катастрофы дзеям, а таксама азнямленыне на месцы з наступствамі трагедыі, атрыманыне інфармацыі

пра яе маштабы ды патрэбы Беларусі ў леках, лякарскіх прыладах і мэдычным абсталяваныні.

Цягнік, на якім ехаў Апостальскі Візытатар, прыбываў з пятай гадзінай ранку. Але, ня гледзячы на такі раныні час, на Менскім вакзале сабралася даволі вялікая грамада людзей з кветкамі, плякатамі „Чарнобыльскага шляху” і нацыянальнымі сцягамі.

У нядзелю, 11 сакавіка, ў храме Падвышэння Святога Крыжа, што на Кальварыйскіх могілках, айцец Аляксандр адслужыў съвятую Літургію за Беларускі Народ, якая стала першай каталіцкай Багаслужбою ўсходняга абраду ў беларускай сталіцы ад часоў зынішчэння Уніі ў 1839 годзе. На набажэнстве прысутнічала некалькі соцень чалавек, сярод якіх было шмат моладзі. Пад час літургіі а. Аляксандру дапамагаў беларускі

каталіцкі съвятар Ян Матусевіч.

Айцец Аляксандр з'явіўся да прысутных з натхнёным пастырскім казаньнем. Гэта быў глыбокі, запамінальны ўрок Боскае Праўды для ўсіх, хто яе прагне, хто яе шукае. Узьдзеянне съвятых словаў нашага выдатнага першасъвтара сучаснай Беларусі ўзмацнялася натуральнай ягонай узрушанасцю з прычыны вяртання на сваю Бацькаўшчыну пасля 46-гадовай разлуکі і з прычыны першае свае Грэка-Каталіцкае Багаслужбы на Беларусі.

Таго ж, дня ўвечары, у бібліятэцы імя Пушкіна адбылася сустрэча Апостальскага Візытатара зь беларускаю моладзьдзю, у якой таксама ўзяў удзел ксёндз Ян Матусевіч. Пад час сустрэчы а. Аляксандр распавёў пра гісторыю Уніяцкай царквы, пра яе сучасны стан на Захадзе, пра

навуковае ды культурнае жыцьцё беларускай эміграцыі.

Дзеля выкананьня высакароднае мэты прыезду а. Аляксандру дапамагаў старшыня камітэту БНФ „Дзеци Чарнобыля” Генадзь Грушавы, цяперашні народны дэпутат БССР. Ён наладзіў наведваньне Апостальскім Візытатарам гематалігічнага адъядзялення Першае Клінічнае бальніцы ў Менску і анкалягічнага дыспансеру ў Бараўлянах, дзе лечаща хворыя на лейкемію беларускія дзеткі. Айцец Аляксандр перадаў для іх прывезенныя лекі і лякарскія прылады, меў гутарку з кіраунікамі ды супрацоўнікамі клінікай, з бацькамі маленьких ахвяраў Чарнобыля. У Беларускім Камітэце Чырвонага Крыжу а. Аляксандр дамовіўся на конці далейшага супрацоўніцтва з эміграцыяй у дапамозе ахвярам трагедыі, склаў съпіс найбольш неабходных лекаў і мэдычнага абсталяваньня.

13 сакавіка а. Аляксандр разам з а. Янам Матусэвічам меў працяглую сустрэчу з рэдакцыяй „Уніі”, пазнаёміўся з падрыхтаванымі матар'яламі для першага /гэтага/-

нумару нашага выдання, з далейшымі планамі адраджэння Уніцкае веры на Беларусі. Апостальскі Візытатар ухваліў ды блаславіў будучае выданье. Сябры рэдакцыі знаходзяцца пад уздзеяннем прыцягальнае цяплыні, шляхотнасьці, духоўнае сілы і інтэлектуальнае дасканаласці гэтага чалавека і дзячаць Богу, што Ён прызначыў менавіта яго нашым першым душпастырам.

На наступны дзень а. Аляксандр сустракаўся з літаратуразнаўцамі Інстытута літаратуры імя Янкі Купалы АН БССР. 14 сакавіка ўвечары ў прысутнасці соцені людзей Апостальскі Візытатар адправіў у Курапатах набажэнства за сотні тысячаў замучаных суайчыннікаў. Ён таксама ўзяў удзел у Багушэвічоўскіх чытаньнях, наладжаных Інстытутам мастацтвазнаўства, этнографіі і фальклору АН БССР.

Наступны дзень быў прысьвечаны сустрэчы зь біскупам Менскай Рымска-Каталіцкай дыяцэзіі Апостальскім Адміністраторам Тадэвушам Кандрусеўчам. Айца Аляксандра суправаджалі ксёндз Ян

Матусэвіч і сябра Сойму і Рэлігійнай камісіі БНФ Міхаіл Дубянецкі.

16 сакавіка а. Аляксандр разам з яшчэ двумя съвятарамі адправіў съвяту Літургію ва ўсходнім абрэзе, перад якою зьдзейсніў таемства хросту дзесяці маладых менчукой, а таксама прыняў да споведзі і паслья прычасы да Святых Дароў яшчэ звыш дзесяці чалавек. Паслья гэтага знамянальнага набажэнства лік менскіх грэка-каталікоў значна павялічыўся.

Ад'яджаў айцец Аляксандр зь Менску ўвечары 16 сакавіка. Правесці яго прыйшло шмат беларускай моладзі зь бел-чырвона-белымі сцягамі, прадстаўнікі навуковае і творчэсці інтэлігэнцыі, съвятары, лідэры БНФ „Адраджэнне” на чале з народным дэпутатам БССР, старшынёю Сойму БНФ Зянонам Пазняком. Апостальскі Візытатар перад цягніком і паслья, ужо стоячы ў дзвіярох вагону, бласлаўляў са съязьмі на вачох праводзячых яго вернікаў і тых, на чые сэрцы ўпала ў гэтыя дні съвятое зерне, пасяяне гэтым самаахвярным Боскім Слугою.

СУСТРЭЧА а. АЛЯКСАНДРА З РЭДАКЦЫЯЙ «УНІІ»

Больш за чатыры гадзіны цягнулася наша сустрэча з айцом Аляксандрам. Сустрэча, як ён прызнаўся, самая нечаканая для яго з усіх, але і надзвычай шчаслівая, бо ён пабачыў, нахай пакуль нешматлікія, паразкі адраджэння Уніцкае веры на Бацькаўшчыне. Асабліва пацешыла яго тое, што гэтай съвятоі справай усур'ёз занялася моладзь. Ён, самотны беларускі съвятар на чужыне, марыў аб гэтым і штодня маліўся за души далёкіх суайчыннікаў. Надзвычайнае ўнутранае съяўтло і бясконця дабрыня айца Аляксандра дапамаглі нам стварыць атмасферу нязмушанасці й даверу. Ён шмат распавядаў сам і ахвотна адказваў на ўсе пытаныні рэдакцыі „Уніі”.

„УНІЯ”: Беларуская Грэка-Каталіцкая царква існуе ціпер, на жаль, толькі на Захадзе. Як яна там паўставала?

а. АЛЯКСАНДР: Паслья другой сусветнай вайны на Захадзе апынулася некалькі съвятароў зь Беларусі. Першы беларускі асяродак пачаў фармавацца ў Рыме, дзе на той час знаходзіўся айцец Чэслаў Сіповіч, будучы беларускі біскуп і Апостальскі Візытатар для беларусаў. Чэслаў Сіповіч выехаў з Захадніяй Беларусі ў 1938 годзе. Не па сваёй ахвоце – яго разам зь іншымі друйскімі Марыянаў выслалі тагачасныя польскія ўлады

за ўздел у адраджэнні Уніі на Беларусі. Ен быў тады яшчэ студэнтам духоўнай сэмінарыі і манахам у Друйскім каталіцкім кляштары. Друйскі кляштар Марыянаў залажыў у 1923 годзе блаславёны біскуп Юры Матулеўіч /Матулявічус/ – літавец, пакліканы для духоўнай працы сярод беларусаў, для апекі іхнімі духоўнымі патребамі. Гэта быў чалавек закону Божага, ён хацеў быць сапраўдным пастыром для ўсіх сваіх вернікаў. І менавіта беларусы сталі ягонай паствай, не палякі, не літоўцы, а гэты народ, які ён палюбіў за пакуты. Ён пабачыў, што беларусы найбольш запушчаныя ў рэлігійных адносінах, і пабачыў таксама адносіны да іх польскага духавенства, і вырашыў закласыці ў Другі манастыр для беларускіх Марыянаў.

І вось Чэслаў Сіповіч там вучыўся, рыхтаваўся да манаскага жыцьця, да съвятарства. Там выкладаў і айцец Язэп Гэрмановіч, зь якім яна паслья разам працеваў у Лёндане. А потым польскія ўлады, са згоды ўладаў духоўных, аддалі загад усім друйскім Марыянаў выехаць з Другі, пакінуць Беларусь. Чэслаў Сіповіч апынуўся ў Рыме, і ўжо там сканчаў навукі і быў высьвячаны на съвятара ў 1940 годзе.

Паслья вайны ў Рым началі

зъяджацца былья жаўнеры генерала Андэрса, таксама людзі, што былі вывезеныя на працу ў Нямеччыну, альбо якія пакінулі Савецкі Саюз разам зь немцамі, баючыся рэпрэсіяў. Рым, у асноўным, быў для іх часовым прытулкам. Яны там стваралі свае лягеры, дзе чакалі выезду ў іншыя краіны – у Злучаныя Штаты, Аўстралію, Канаду і інш.

Айцец Сіповіч распачаў пошуки беларусаў, рабіў съпісы тых, хто зъяджаў, і хто пакуль быў у Рыме. Зь ягонай актыўнай дапамогай пачала фармавацца беларуская эміграцыя. Утварылася аўяднанне беларускіх уцекачоў. Арганізавалася сваё жыцьцё, свая школа, свая прэса.

Паволі яны ўсе разъяджаліся. Але пакуль жылі тут, для духовай апекі беларусаў утварылася на пачатку 1950-х гадоў рэлігійная арганізацыя каталікоў усходніяя абраду – першая на усім Захаднім съвеце.

„У”: Ці шмат было беларусаў-унітаў?

а. А. Мала: Беларуская эміграцыя ўвогуле ня была шматлікая.

Другі асяродак утварыўся ў Парыже, куды паехаў айцец Леў Гарошка. Ён пачаў там выдаваць часопіс „Божым шляхам”. Часопіс „Божым шляхам” выдаваўся з 1947 па 1978 год. Гэта вельмі добрае,

зъмястоўнае выданыне. Усе мы там працавалі. Першым рэдактарам у Парыжы быў а. Гарошка. Пасьля рэдакцыя часапіса перайшла ў Лёндан, дзе яго ўзначаліў а. Гэрмановіч, маючы ўжо 70 гадоў. Абодва яны – і Леў Гарошка, і Язэп Гэрмановіч – былі вельмі цікавымі і таленавітымі людзьмі. Шмат напісалі.

„У“: А хто выдаў малітаўнік „Божым шляхам“?

а. А: Айцец Гарошка. Надзвычай працавіты чалавек. Ён напісаў таксама жыцьцё сьвятой Ефрасінні Полацкай.

Трэці асяродак быў у Чыкага. Там апынуліся вядомыя беларускія сьвятары, і сярод іх – Ян Хрызастом Тарасевіч, які выехаў зь Беларусі зусім маладым хлопцам, яшчэ перад першай сусветнай вайной. Ён шмат працаваў цяжка фізычна, сам ішоў да асьветы, да сьвятарства. Скончыў факультэт філясофіі і багаслоўства ў Лазанскім універсітэце ў Швейцарыі. Пасьля трапіў у Бернардынскі манастыр ля Чыкага. У гэтым манастыры былі манахі ўсходняга абраду. і а. Ян Хрызастом там прыняў ўсходні абрад.

І калі пасьля вайны ў Чыкага апынулася шмат беларусаў, яны сарганізавалі там сваю парапію – парапію Хрыста Збавіцеля. Пасьля да іх далучыўся будучы біскуп беларускі а. Уладзімір Тарасевіч, пляменынк а. Хрызастома.

Ён прыехаў туды ў 1937 годзе, скончыў там навукі і таксама стаўся бенедыктынцам. Пасьля вучыўся ва ўніверсітэце ў Вашынгтоне, потым у Рыме – у Грэцкай Калегіі – шэсць гадоў. і ў 1958 годзе вярнуўся назад ў Чыкага і пераняў гэту парапію. Уладыка Чэслаў Сіповіч зрабіў яго настаяцелем парапіі.

Калі ўладыка Чэслаў памёр, а. Уладзімір Тарасевіч стаў нашым біскупам і Апостальскім Візытатаром. Праўда, вельмі коратка. Ён доўга цяжка хварэў і 2 студзеня 1986 году памёр.

Гэта была страшная страта для нас. 21 год нашым біскупам быў Чэслаў Сіповіч, менш за 3 гады быў а. Уладзімір. Цяпер мы засталіся бліз біскупа. Нас, сьвятароў, ужо вельмі і вельмі мала засталося.

Усе нашыя беларускія сьвятары былі на дзіва выдатнымі людзьмі, пра кожнага зь іх можна казаць бясконца. Гэта сапраўды было шчасльце – жыць сярод іх.

І вось яны мянэ аднаго пакінулі. Пакінулі аднаго рабіць іхнью агульную справу. Цяпер я адзін павінен ездзіць па ўсім сьвеце. У Францыі нікога не засталося, у такой краіне як Аўстралія няма сьвятара. У Канаду мушу ездзіць, у Амэрыку. Ёсьць нармальная парапіяльная жыцьцё ў Чыкага, там малады сьвятар амэрыканец. Але зь Ню-Ёрку да Чыкага трэба трывалі

гадзіны ляцець самалётам. У Ню-Ёрку ёсьць беларусы ўсходняга абраду, сьвядомыя, а сьвятара няма.

Была парапія ў Кліўлендзе. Цяпер там група прыхажан – каля 50 сем'яў. Некалі імі апекаваўся а. Гарошка. Пасьля яго съмерці ня стала каму заступіць. Значыць, я таксама павінен быў узяць іх. Цяпер і туды прыезджаю.

Цяжка гэта ўсё аднаму чалавеку.

Бачыце, бяда якая: няма сьвятарскіх пакліканьняў. Можа таму, што нас мала і мы расьцярушаны па сьвеце? Я кожны дзень малюся аб сьвятарскім пакліканьні.

Пакліканье – гэта ласка Божая, благаславенне ісьці рабіць духоўную працу. У нас няма сьвятароў яшчэ і таму, што няма нармальнага парапіяльнага жыцця, няма стала га контакту з людзьмі, з моладзьдзю, з сем'ямі. Калі ёсьць у сям'і хрысьціянскае жыцьцё, самі бацькі мараць, каб сын стаў сьвятаром. У нас жа гэтага няма. Патрэбны сталы контакт, каб была магчымасць падтрымаць, калі паявіцца пакліканье, даць яму ўзмоцніца, каб яно ня згасла. А інакш яно затухае. Асабліва пры цяперашніх абставінах. Са мной ў Лёндане ёсьць гдзін сьвятар, айцец Кастьюс, якому больш за 70 гадоў, – і больш нікога. А я ўвесі час у дарогах. Які ж тут контакт?

„У“: Ці шмат цяпер ёсьць у сьвеце уніятуў-беларусаў?

а. А: Цяжка сказаць. Я стараюся пабываць усюды, дзе ёсьць беларусы: у Францыі, у Амэрыцы, у Аўстралії, Канадзе. Калі я прыезджаю, на сустрэчы прыходзіць заўсёды шмат людзей. Ідуць на службу, маліцца, і да споведзі, і да сьвятога прычасція. Але часта зьвяртаюцца і праваслаўныя, таксама ідуць да споведзі і да прычасція. І каталікі прыходзяць. Апошні раз, калі я быў у Кліўлендзе, вельмі шмат народу прыйшло – у царкве ня было месца.

Усіх падлічыць вельмі цяжка па ўсім сьвеце. Мы, беларусы, увогуле расьцярушаны. Магчыма, я ня ўсіх ведаю. Часам бывае, нечакана наткнешся на беларусаў-уніятуў. Аднойчы я прыехаў на сустрэчу, раптам бачу, бяжыць да мяне чалавек. Такі маленькі, з бародкай. Крычыць: „Айцец, вы уніят?“ „Так, – кажу, – уніят“. „І я уніят. і мама мая уніята. Калі будзе служба Божая?“ Вось чакаў жа. Вельмі сімпатычны аказаўся, і мама яго сімпатычная.

Мала беларусаў на Захадзе, яшчэ меней – сьвядомых. і нам трэба мець контакты, рабіць разам агульную справу.

Вось што цікава. У Канадзе ёсьць месца пілігрымкі, на возеры Гюрон, каля гарадку Мідлянд, дзе пахаваныя Канадыйскія мучанікі. Гэта былі айцы езуіты, французы, місіянеры, якія несьлі Хрысьціян-

ства да індзейцаў. Яны былі забітыя. Цяпер яны ўжо лічацца сьвятымі. Сярод канадыйскіх сьвятых ёсьць і першая індзейская сьвятая – дзяўчына-хрысьціянка, якая загінула за веру. і яна таксама пахаваная на гэтым возеры. Там вельмі прыгожа – і возера, і лес вакол. Гэтае месца сьвятое для Канады. Там усе канадыйцы розных этнічных групаваў паставілі свае нацыянальныя крыжы, усе ў разны час.

І вось у 1988 годзе і мы, беларусы, паставілі там свой крыж – памятны крыж у гонар 1000-годзьдзя хрышчэння Беларусі. Гэта было ў верасьні, была вялікая ўрачыстасць, вельмі багата людзей прыйшло. У прошлым годзе першы раз пайшлі ў пілігрымку. і пастанавілі рабіць туды пілігрымку штогод у чэрвені.

„У“: У кожную місцыю Вы рэдка трапляеце. А дзе яны хрысьціць дзяцей, што там нараджаюцца?

а. А: У Чыкага, напрыклад, гэта лёгка, там ёсьць свая царква і сьвятар. А іншым цяжка. Калі я прыезджаю, я хрышчу. Але ня трэба чакаць, і як ёсьць іншы сьвятар ўсходняга абраду – украінец, славак – ісьці да яго. А як няма, ісьці да лацінскага сьвятара хрысьціць. З гэтым жартаваць нельга. Нельга доўга чакаць, выбіраць. Хрост вельмі важны для вечнае душы, гэта вельмі сур'ёзна.

Малецся аб сьвятарскім пакліканьні. Вельмі патрэбны сьвятары, і неабходна, каб былі пакліканы зь Беларусі. Зараз ёсьць магчымасць для навукі, ёсьць сродкі. Можна вучыцца ў Рыме – у Грэцкай Калегіі, ці ў нас, у Лёндане. Гэта так цяпер патрэбна.

„У“: Ці ёсьць у Лёндане, у Беларускай бібліятэцы імя Скарыны ўніліцкія выданыні?

а. А: Ёсьць, праўда, няшмат. Найперш, гэта „Служэбнік“ – наўзор рымскага імшалу, дзе ёсьць і літургія. Ён вельмі карысны практычна, бо ў адной кнізе сабраны і тэкст імшы, і чытаныні на кожны дзень. Таксама маем рукапіс Архіерэйскай Літургіі – з паловы XVII ст. з паралельным перакладам на лацінскую мову.

„У“: Сам рукапіс напісаны па-беларуску?

а. А: Не, па-царкоўнаславянску. Так бы мовіць, царкоўнаславяншчына ў беларускай рэдакцыі. Напісаў гэту кнігу першы Віленскі вікарны біскуп для Беларусі Тодар Скуміновіч. Пасьля, пад час сваёй паездкі ў Рым, ён ахвяраваў рукапіс Літургіі беларускай Базыльянскай царкве ў Рыме – царкве св. св. Сяргея і Вакха. і ўжо нядаўна, пасьля вайны, мы набылі гэту кнігу для Бібліятэкі. Гэта вельмі каштоўны і рэдкі уніяцкі рукапіс.

Увогуле кнігі для Бібліятэкі зьбіраліся мэтанакіравана: толькі тое, што датычыца Беларусі.

„У“: Калі уніяцкія тэксты пачалі пісацца па-беларуску?

а. А: Хутчэй ня тэксты, а пабожныя песні, што гучалі пад час літургіі. Яны съпяваліся па-беларуску. Напрыклад, гімн „О мой Божа, веру Табе“. Таксама па-беларуску выдаваліся катэхізмы. Напісаны па-беларуску падручнік „Сабраньне прыпадкаў“, які мы таксама маем у Бібліятэцы. Беларускім былі трэбнікі з рытуаламі хросту, споведзі, жанімства.

Народная мова ўваходзіла ў рэлігінае жыцьцё паволі, не адразу. Але, безумоўна, ужо ў першай палове ХУІІ ст. пачаўся гэты працэс. Ён, вядома, працягваўся б, каб ня быў гвалтоўна перапынены. Цікава, што праваслаўныя выдавалі ў часы наймацнейшай палінізацыі буквары для дзяцей праваслаўных польскаю моваю. Ёсьць праваслаўны малітаўнік, тэкст літургіі на польскай мове. Гэта паказвае, як далёка тады зайдла палінізацыя нават сярод праваслаўных.

„У“: Чым адрозніваюцца уніяцкія абразы ад лацінскіх ці візантыйскіх?

а. А: У нас былі вельмі моцныя мясцовыя традыцыі іканапісу. Справа ня ў тым, што яны уніяцкія альбо праваслаўныя – яны беларускія, яны адрозніваюцца і ад заходніх, і ад усходніх. Вось вазьміце альбом „Беларускі жывапіс стагодзьдзяў“ – там ёсьць шмат уніяцкіх іконаў.

„У“: Яны уніяцкія толькі таму, што пісаліся уніятамі?

а. А: Так. Зайважце адно: у іх адразу адчуваецца беларускія харкторы, калі маляваў беларускі мастак. Моцна адрозніваецца ад Наўгародзкай ці Маскоўскай школы. Іншыя колеры, іншыя твары – выразы лагодныя, чалавечыя. Гэта даўная мясцовая традыцыя, якая пачалася ад праваслаўных. Уніяты яе прадаўжалі. Заходнія ўпłyсы ёсьць хіба ў матывах, у сюжетах іконаў. Гэта ўсё ня столькі уніяцкі, колькі беларускі жывапіс.

„У“: На жаль, у нас засталося вельмі мала старых абразоў. Можа, яны былі панішчаны разам з уніяцкімі кнігамі, у часы біскупа Сямашкі?

а. А: Але ва ўспамінах самога Сямашкі пра іконы няма. Ён піша толькі пра зынішчэнне кніжак, пра царкоўныя чашы, манстранцыі, абклады. Ён іх забіраў з уніяцкіх цэркваў і плавіў, хаця яны нічым не адрозніваліся ад праваслаўных. З-за нянявісьці, за тое, што яны былі ва уніяцкіх храмах.

„У“: Праваслаўная царква прызнае шасціканцовы і восьміканцовы крыж, у лацінскай традыцыі – чатырохканцовы. Які найбольш прыимальны для ўніятаў?

а. А: Зразуме, ёсьць крыж Хрыстовы. Адзін. А ў кожным народзе ўзынікаюць свае варыянты. Мы назвалі сваім крыжам шасціканцовы крыж съвятой Ефрасінні. Але падобны крыж маюць славакі, у Лятарынгіі таксама падобны.

„У“: Наш шасціканцовы крыж, магчыма, паходзіць яшчэ і з даўнай традыцыі: прыгадаем крыж Ярылы, крыж на Пагоні.

а. А: Так, верагодна. Але ёсьць асноўны крыж – Хрыстовы. У грэкаў чатырохканцовы крыж, хаця яны праваслаўныя. Справа ня ў розніцы рэлігіі, веравызнаньня, а ў мясцовых традыцыях.

„У“: Якім календаром карыстаецца Уніяцкая царква?

а. А: Каляндар – гэта рэч другадная. Мне часта трэба служыць у Лёндане і ў Парыжы. У Лёндане прытымліваюцца новага календару, а ў Парыжы – старога. Так што Каляды я служу ў Лёндане 25 сінегня, а пасля еду ў Парыж на 7 студзеня. Трэба прыстасоўвацца да абставінаў, да людзей. Самае важнае для мяне – несьці любоў і Слова Божае, даць людзям пачышэнне і разуменне тайнай съвятых. Гэта ёсьць найважнейшае. Традыцыі, безумоўна, трэба захоўваць, але каб яны не заміналі больш істотнаму.

„У“: Якія адносіны складаюцца паміж Беларускай Каталіцкай Царквой усходняга абраду і Беларускай Аўтакефальнай Царквой?

а. А: Я стараўся захоўваць як найбольш цёплыя, сяброўскія адносіны, дзе магчыма, дапамагаць. Многія праваслаўныя таксама зразумелі гэта, і сярод праваслаўных ёсьць мае добрыя прыяцелі. Праўда, бяды з нашымі праваслаўнымі: яны падзеленыя на групкі, не заўсёды добра жывуць між сабой. Я ж хачу з усімі захоўваць прыязныя адносіны. Вельмі добры мой прыяцель уладыка епіскап Мікалай.

„У“: У праваслаўных беларускіх цэрквах служба ідзе па-беларуску?

а. А: Уладыка Мікалай ужо амаль увесь час службыць па-беларуску. Іншыя съвятары, асабліва старыя, ня могуць. Сыпляваюць па-царкоўнаславянску, беларускіх съпеваў у праваслаўных зусім няма.

А стасункі між намі добрыя. За гэта трэба падзячыць і а. Гарошку, і біскупу Сіповічу. Яны пачалі такія адносіны, такі падыход: барані Бог, ніякіх сварак! Зайсёды ўсім старацца адолькава дапамагаць. Бо яны ж нашы браты, такія ж беларусы. Тое, што нас дзеліць, – гэта людзкая злосць, і ня будзем гэта працягваць. Ты сваім існаваньнем абавязаны вышэйшай Праудзе, а таму не накідай сілы, не сварыся, не абражай.

„У“: А якія адносіны Беларускай Уніяцкай Царквы з Украінскай?

а. А: Украінцы на Захадзе маюць вельмі моцную царкву. Яны ахвотна дапамагалі б нам, але, як і мы, вельмі занятыя. Калі ёсьць на года, заўсёды сустракаемся. Ня раз сустракаўся зь іхнімі біскупамі. Дапамагаем адно аднаму, чым толькі можна. Скажам, у нас няма дзе ў Амэрыцы сваёй беларускай царквы – дык украінскія уніяты заўсёды прапаноўваюць, калі трэба, рабіць імшу ў сваёй, украінскай.

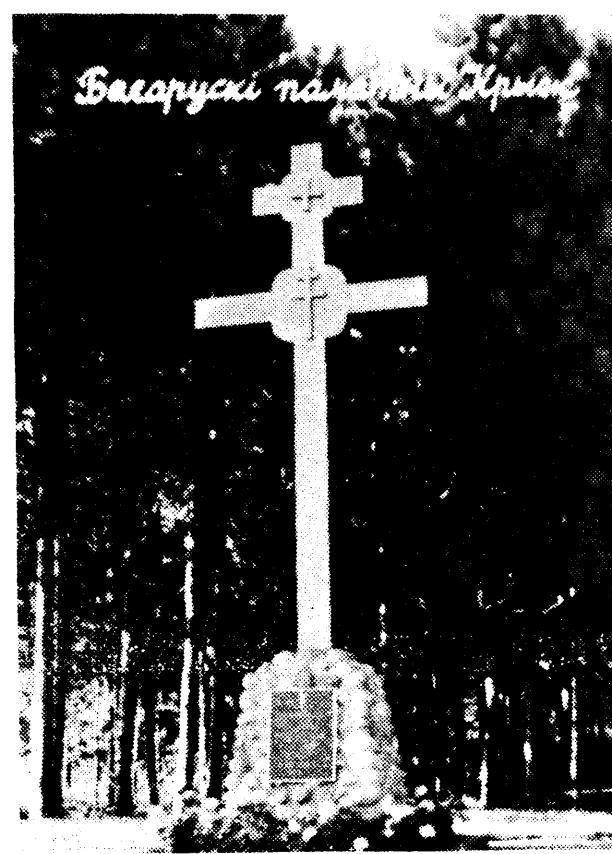
„У“: Чаму так атрымалася: раней была адна Уніяцкая Грэка-Каталіцкая царква для беларусаў і украінцаў, а цяпер яны існуюць асобна?

а. А: Час ідзе... На Беларусі Унія была зынішчана, на Украіне засталася, бо Украіна была ў іншай дзяржаве, з большай рэлігійнай талеранцыяй. Уніяцкая царква на Украіне набыла украінскі харктор, як і на Беларусі – беларускі, кожная пайшла сваім шляхам. і нашыя патрабы цяпер ня ёсьць такія, як іхныя.

„У“: Ці ёсьць на Захадзе беларускія Базыльянскія кляштары?

а. А: Не, беларускіх няма. Украінскія ёсьць – у Злучаных Штатах, Канадзе. Апроч таго, сама структура царквы, у тым ліку і кляштары, захаваліся і ў савецкай Украіне. У нас нічога такого няма. Вы цяпер узялі на сябе цяжкі крыж – справу адраджэння Уніяцкай царквы на Беларусі зь нічога. Амаль на голым месцы. Але рабіць трэба. Яшчэ уладыка Чэслай казаў: „Калі добрая справа, тады сам Бог дапаможа, а калі дрэнная – сама заглухне, што б ні рабілі“.

Безумоўна, будуць у вас цяжкасці, і вельмі сур'ёзныя. Але толькі каб не зыняверыцца ад тых цяжкасцяў. Памятайце: хрысьцінін на можа ня быць аптымістам, бо ён ведае, што Бог у канцы ўсё адно прывядзе да лепшага. Дара-жэнкія мае, вялікай вам сілы ў вашай працы, і хай дапамагае вам Бог!

«МЫ ПАВІННЫ ЗЬМЯНІЦЬ СВАЕ АДНОСІНЫ ДА УНІ...»

З прамовы доктара Адама Мальдзіса на Рэспубліканскай канфэрэнцыі Таварыства Беларускай мовы імя Францішка Скарыны „Закон аб мовах у Беларускай ССР: праблемы і шляхі ажыцьцяўлення” 11 мая 1990 году

Сваё выступленье я хачу прысьвяціць пытанню „мова і рэлігія”. Гэтае пытанне вельмі істотнае цяпер, калі мы стаім, можа быць, ля пачатку, можа быць, ля сярэдзіны свайго чарговага нацыянальнага адраджэння, імкнемся ўсьвядоміць, хто мы і якое наша нацыянальнае аблічча. І тут, відаць, посьпех будзе залежыць, як і ва ўсе часы, ад таго, як павядуць сябе кіруючыя вярхі, якій будзе школа, якій будзе сям'я і якій будзе наша царква.

Мы часта з зайздрасцю глядзім на суседзяў – як у іх хутка і дружна ішло нацыянальнае адраджэнне. і мы бачым, што гэта адбывалася галоўным чынам таму, што ў іх на роднай мове гаварылі кіраўнікі, гаварыла маці да дзіцяці першыя слова, гаварылі ў школе, гаварылі ў касьцёле або ў царкве.

Як жа выглядаюць гэтыя справы ў нас, калі глядзець гісторычна і калі засяродзіцца толькі на справах рэлігійных?

Бадай што першым прабачліва зразумеў усю важнасць стасункаў паміж народнай мовай і рэлігіяй Францішак Скарына. Ён як чалавек, які бачыў далёка наперад, прадбачыў і тыя рэлігійныя сваркі, што началіся ў другой палове стагодзьдзя і што вельмі істотна за паволі пракац фарміраваныя нашай нацыянальнай съвядомасці. Імкнучыся даць народу слова Боскае на зразумелай яму мове, Францішак Скарына стаяў і стаіць ля вытокаў нашай нацыянальнай съвядомасці і даваў і дае добры прыклад наступным пакаленіям. Гэты прыклад перанялі Сымон Будны і Васіль Цяпінскі, няхай на хвалі Рэфармацыі. Вядома, справу Скарыны працягнулі і уніяты.

Мы сёньня павінны зъмяніць свае адносіны да Уніі, якія ў нас выпрацаваліся ў часы абэцэдаршчыны, і яшчэ раней, пры сталінскіх часах, – калі бачылі ў Уніі толькі адмоўнае, толькі навязанае паланізатарамі з мэтай запалоніць беларускі народ, учыніць нацыянальны і сацыяльны прымус і г. д. Раней Унія была ў нас толькі са знакам „мінус”. Але калі ўзяць усе факты ў сукуннасці, то мы бачым, што справа значна складней і што ў Уніі было вельмі і вельмі многа „плюсаў”. і адзін зь гэта спроба стварыць рэлігію, якая б прынесла мір гэтаму народу і якая была б нацыянальнай рэлігіяй.

У той час па канфэрэнцыйных пытаннях ішла жорсткая барацьба паміж католікамі і праваслаўнымі з цэнтрам у Москві. і гэта служыла прычынай шматлікіх войнаў. Стварэнне Уніі садзейнічала ўстанаўлению больш мірных адносін паміж Усходам і Захадам. Акрамя таго, трэба ўлічваць, што за Унію выступалі найперш праваслаўныя духоўныя.

У Уніі было два пачаткі. Адзін пачатак – гэта падпарадкованыне Рыму, і другі пачатак – гэта экуменічны пачатак, які сёньня вельмі істотны, таму што садзейнічае збліжэнню і ўзаемаразуменію людзей. Потым, калі уніяцтва не спрайдзіла тых надзеяў, якія ўскладала каталіцкае духавенства на Унію, калі яна стала па-сапраўднаму народнай рэлігіяй /таму што толькі беларускія сялянскія „нізы” засталіся пры Уніі – „вярхі” пераважна перайшлі ў каталіцкую веру/, – тады яна ў значнай ступені стала беларускай нацыянальнай рэлігіяй: нідзе, як ва ўніяцкай царкве, так шырока не распаўсюджвалася беларуская мова.

Праваслаўе ў цэлым, нават на пачатку XX стагодзьдзя, заставалася верным царкоўнаславянскай мове. і рэдкія выключэнні накшталт Івана Насовіча – адзінага, бадай, святара ў XIX стагодзьдзі, які быў зацікаўлены ў разьвіцці беларускай мовы – гэтыя рэдкія выключэнні толькі пацьвярджаюць агульнае правіла.

Каталіцкай царквой рабіліся спробы зъвярнуцца да беларускай мовы і ў XVII, і ў XVIII, і у XIX стагодзьдзях, дастаткова прыгадаць школьнія інтармедиі ў езуіцкіх і піярскіх калегіях, кантычкі, ці Катэхізіс 1835 году, ці Лемантар 1861 году. Вельмі многа зрабілі каталіцкія ксяндзы для адраджэння беларускай съвядомасці на пачатку XX стагодзьдзя. Прыйгадае імя ксяндза Астрэмовіча, блізкага сябра нашага Янкі Купалы: ксяндз Астрэмовіч перакладаў Біблію на беларускую мову. Прыйгадае імёны Казіміра Свяяка, Андрэя Зязюлі, Язэпа Германовіча, які пісаў пад псеўданімам Вінцук Адважны, Адама Станкевіча, Янкі Быліны і многіх іншых съвятароў, якія, дарэчы, у Рэчы Паспалітай падвяргаліся прасльедаванью за тое, што яны ўводзілі беларускую мову ў съвятыні /дастаткова прыгадаць, як прасльедаваліся за гэта ксяндзы-марыяне з Другі або тыя ж Адам Станкевіч ці Казімір Свяяк/.

А цяпер узынікае пытанне, як жа ўрокі Скарыны, ягонае імкненне да того, каб усе веравызнанні былі роўныя /гэта ўнікальны выпадак: Скарына, будучы католікам, хацеў даць слова Божае на роднай

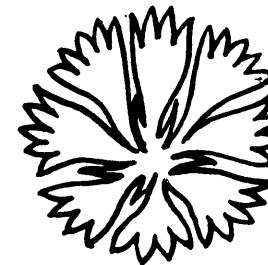
мове праваслаўнаму люду паспалітаму, стаяў над канфэрэнцыйной барацьбой і гэтым даваў добры прыклад/, – як жа гэтыя ўроکі Скарыны засвойваюцца сёньня?

Трэба прызнаць, што гэтыя традыцыі выкарыстоўваюцца і развіваюцца дрэнна. Калі з боку Праваслаўнай царквы ёсьць першыя спробы павярнуцца да беларускай мовы – пра гэта съведчыць і новы пераклад Свяшчэннага Пісання, які робіцца камісіяй пры Мітропаліце, і тое, што ў Жыровіцкай сэмінарыі ўжо ёсьць беларускі клас, і тое, што „Весьнік беларускага экзархату” друкаваў і зьбіраецца больш шырока друкаваць матэрыялы на беларускай мове, – то з каталіцкага боку такога разумення вельмі і вельмі не стае.

Сапрауды, стварылася дзіўная сітуацыя: паводле перапісу насельніцтва на Беларусі пражывае каля 500 тысячай палякаў. А што датычыцца католікаў, то па асьцярожных падліках заходніх съпецыялістаў, і па падліках Ватыкана, – то іх на тэрыторыі Беларусі два з паловай мільёны. Узынікае заканамернае пытанне: хто ж гэтыя два з паловай мільёны, таксама палякі? У польскіх крыніцах съцвярджаецца: так, кожны католік на тэрыторыі Беларусі – гэта паляк. Усё гэта съведчыць пра тое, што ёсьць пэўныя тэндэнцыі лічыць усіх беларусаў-католікаў палякамі і тым самым съцвярдзіць гісторычныя права Польшчы на тэрыторыю Беларусі.

Нядайна, пад час знаходжанья ў Рыме, на навуковай канфэрэнцыі „Беларусь, Літва, Польшча і Украіна”, нам, беларусам, пашчасціла атрымаць аўдыенцыю ў папы Рымскага Яна Паўла II. і там паўсталі ўсе гэтыя балючыя пытанні: што няма ў нас беларускіх съвятароў, няма патронаў, што дрэнна дзеецца ў беларускай Каталіцкай царкве. і нам было вельмі прыемна, што мы знайшли ў папы Рымскага разуменне нашых беларускіх спраў, разуменне і прыхільнасць. Ян Павел даў нам зразумець, што ён у курсе наших нацыянальных клопатаў, што ён спачувае нам і што зь цягам часу ўсё павінна зъмяніцца да лепшага.

У кожным выпадку, пытанне „Мова і рэлігія” вельмі важнае для нашага нацыянальнага быцця, для фарміраваныя нашай нацыянальнай тоеснасці. Калі царква і касьцёл загавораць на беларускай мове – я ўжо не кажу пра кіруючыя органы, – тады мы зможем нараэшце сказаць, што беларускае нацыянальнае адраджэнне адбылося і што яму нішто не пагражае.

СЯРЖУК МАМЧЫЦ

АПАЛЁГІЯ ВУНІІ

Уніатство, общее назв. христианских церк. организаций, возникших в рез. соглашений (уний) об объединении католицизма с др. христианскими вероисповеданиями. ... Насаждение У. несло дополнит. гнёт, угрозу нац. независимости, культ. самобытности, гос. самостоятельности...

После долгой и упорной борьбы Ватикан вместе с польск. феодалами навязали Брестскую унию 1596г...

Ці ўсё гэтак і было, як падае кароткая энцыклапэдыя Беларусі? Што гэта за пачвара такая - Вунія - якая хацела адарацаць беларусаў ад русскага народу ды не патрапіла? Як яна выкараняла духовую культуру беларусаў і які дадатковы прыгнёт нашаму народу несла з сабой? Вось дзеля пошуку адказу на гэтыя пытаныні акінем троху вокам нашую мінуласъць.

На працягу тысячы гадоў нашае гісторыі ў Беларусі сусінавалі чатыры хрысьціянскія плыні: Праваслаўе, Каталіцтва, Пратэстанцтва і Вуніяцтва. Пералічающа яны тут адпаведна часу ўвядзення. Але, зрешты, ўсё аднона, бо існуюць звесткі, што ў Полацку перш зьявіліся лацінскія манахі, а Польша, прыкладам, напачатку была хрышчана ва ўсходні абрад Кірылам і Мяфодам. Ды тое было яшчэ да канчатковага падзелу цэркvaў у палове ХІ стагодзьдзя (1054 г.)

Сярод чатырох названых хрысьціянскіх плынія толькі Пратэстанцтва (Кальвінізм, Лютеранства, Арыянства і г.д.), прымалася беларусамі добраахвотна. Пачатак ягонага распаўсюджванья прыпадае на 30-я гг. ХУІ стагодзьдзя. Найбольш прыхільнікаў гэтага канфесіі мелі сярод беларускай магнатэрый, шляхты і гандлёва-рамесніцкага саслоўя, якія ў часе Рэфармацыі, прымалі Пратэстанцтва з пэўнымі эканамічнымі і палітычнымі мэтамі. У Праваслаўе і Каталіцтва ў Х-ХІУ стст. прымусам хрысцілі беларускае паганскае насельніцтва, якое мела свае храмы (капішчы), свой пантэон багоў (Пиран, Вялес, Ярыла, Дажджбог, Стрыбог, Лада і інш.), сваіх сьвятароў (волхваў) і добраахвотна не жадала адмаўляцца ад веры продкаў. У Вуніяцтва частка праваслаўных пераводзілася таксама прымусова. Народ ніколі ня быў надта ахвочы да пераменаў. Тут мы закранаем гэтую ўласцівасць народу, як кансерватызм, здаровы народны кансерватызм, які, як тое ні парадаксальна, трэба прызнаць якасцю станоўчай, інакш, прыкладам, сёньня, на сыходзе ХХ стагодзьдзя, мы ня мелі б жывых носьбітаў беларускае мовы.

Дык вось на тэй падставе, што ў Х стагодзьдзі Хрысьціянства ўводзілася ў Кіеўскай Русі і Полацкай дзяржаве прымусам, нікому сёньня не прыходзіць у галаву адмаўляць прагрэсіўнасць ды гістарычную аб'ектыўнасць гэтага падзеі. Чаму ж, нягледзячы на відавочную лягічную паралель, гэта робіцца ў дачыненіі да Вуніяцтва - нашай нацыянальнай рэлігіі? Нашто і каму гэта патрэбна?

Зь гісторыка-палітычнага пункту гледжанья Беларусь ёсьць сумным пацверджаньнем тэорыі геаграфічнага дэтэрменізму. А менавіта, геаграфічнае становішча Беларусі перадвызначыла (дэтэрмінавала) ейны гістарычны лёс, надзвычайна пакутны і трагічны. Трагічнасць гэтага абумоўлена разъмяшчэннем на ўсход і захад ад Беларусі больш моцных у палітычным і ваенным дачыненіі дзяржаваў - Масквы і Польшчы. Агрэсіўнасць Масквы, крывацкая навала, крымска-татарскія набегі штурхнулі Беларусь да саюзу з Польшчай, што ня

Новая церковь была одним из средств порабощения Украины и Белоруссии польск. феодалами, надеявшимися с её помощью искоренить духовную культуру белорусов и украинцев, оторвать их от рус. народа и закрепить над ними своё господство. Борьбу с унией в Белорусси и на Украине вели т. наз. братства...

В. А. Молоков.
(Белорусская ССР. Краткая энциклопедия. Т. 1. С.706)

лепшым чынам адбілася на нашым лёсе. Надалей Беларусь стала арэнду для высьвялення адносінаў паміж больш моцнымі суседзямі, далёкім і блізкім. Усе, хто ішоў на Москву, ішлі праз Беларусь. і Москва хадзіла цераз нас, час ад часу імкнучыся нас зваяваць, што ўрэшце і патрапіла зрабіць папрыканцы ХУІІI стагодзьдзя. Спачатку забралі нашыя абшары, а зь цягам часу, зъліквідаваўшы Вунію, забралі паступова і сам народ.

Кожная вайсковая навала - гэта рабунак, пажары, голад, эпідэміі, зынішчэнне матар'яльнае культуры, архітэктуры, твораў мастацтва - усяго, што складае падмурак нацыянальнае съядомасці. Але ня толькі. Гэта яшчэ і зыніштажэнне генафонду нацii, аслабленыне ейнага духу, як імунітэту да асыміляцыі.

Нас засталося 45% у вайне паловы ХУІІI стагодзьдзя. Гвалт над нашым народам у ХУІІI ст. - зьява, якой няма аналёгія у сусветнай гісторыі. Больш паловы народу зынішчана ... Спустошаны, панылы, сплываючы крывёю Край. Траціна беларусаў зынікла ў бойцы паміж Пятром I і Карлам XII на нашых абшарах падчас Паўночнае вайны (1700 - 1721 гг.); чвэрць - пры высьвяленіі адносінаў паміж французскім ды маскоўскім імпэратарамі на пачатку ХІХ стагодзьдзя і г.д. А ўсё гэта страты на адно матар'яльныя. Колькі соцень (ці тысяч?) цэркvaў разрабавана, колькі званоў, образоў, іншых твораў сакральнага ды съвецкага мастацтва вывезена з разрабаваных съяўтынаў і замкаў? Усе гэта страты духовыя. і народ наш, цягам стагодзьдзяў, рабіўся ўсе больш падуладным розным чужынскім уплывам. Вось жахлівы лёс памежжа!

Гэтакі "памежны", дэтэрмінаваны геаграфічна лёс Беларусі здаўна ўсъведамляўся нашаю грамадзкаю і мастацкаю думкай. Яшчэ ў каstryчніку 1919 году Янка Купала, аналізуючы тагачасную малую палітычную актыўнасць беларусаў, сярод прычынаў называў "гістарычны і геаграфічны варункі нашай бацькаўшчыны". Зыміцер Жылуновіч у "Дзяньніцы" пісаў, што "пісьменства, навука, музыка і штукарства, як польскія гэтак і рускія, багаціліся за шмот беларусаў ... Лежучы на дарозе між вялікімі народамі ўсходу і заходу, беларускі абшар служыў арэнай, на якой адбыліся і адбываюцца самыя вялікія і крывавыя войны". Можна згадаць і радкі з верша Рыгора Барадуліна "Дзяятлінка":

Таксама і Беларусь мая
На ўзымежках цвіла і выстаяла.

Геаграфічна памежнае становішча Беларусі перадвызначыла ня толькі ейны гісторыка-палітычны шлях, але і ейнае духовое аблічча, тып і найгалоўнейшыя рысы ейнае духове культуры (як, зрешты, і матар'яльнае) Беларусь геаграфічна ёсьць на сутыку дзвюх магутных культурных традыцый съвету - культуры Захаду і культуры Усходу. На Беларусі жа скрыжаваліся і дзіве галоўныя хрысьціянскія плыні - усходняя, праваслаўная, і заходняя, каталіцкая, у сынтэзе якіх і палігае беларуская

духовая індывідуальнасць. Вядома, ня трэба разумець апошнюю тэзу гэтак, што вось беларуская культура ёсьць мэханічным спалучэннем заходніх і ўсходніх традыцый. Сынтэз той адбываўся не гарызантальна-мэханічна, але вэртыкальна-арганічна, у часе. Не забываймася, што перш Беларусь была амаль цалкам праваслаўнай, Полацак меў простыя, без пасярэдніцтва Кіева сувязі з Бізантый (яшчэ адно, побач з уласнай княскай дынастыяй, пацверджаныне самастойнасці й незалежнасці Полацкае дзяржавы). Магутнае дрэва грэцкае культуры было галоўным эстэтычным ды ідэялагічным арыенцірам для наших продкаў у часы Полацкае дзяржавы.

Але ў выніку розных гістарычных абставінаў – гібелі Бізантіі (1453 г.), узмацнення агрэсіўнасці Маскоўскае дзяржавы ды ейных прэтэнцыяў на ролю трэцяга Рыму – узмацніліся сувязі Беларусі з Захадам, з заходняю культурай. Паступова заходнія съветапоглядныя каштоўнасці прыжываліся й на беларускай глебе. Беларуская пісьменнасць і мастацтва стаюць на шлях аб'яднання заходніх і ўсходніх традыцый. Працэс гэты ішоў найперш у сакральным мастацтве ды пісьменнасці, бо рэлігія была тады асноваю кожнае нацыянальнае духовасці. Як вынік гэтага нарастала адметнасць

Дабравешчанье. Абраз съяточнага раду Шарашоўскага іканастасу. 2 пал. ХУІІІ ст. Гэты твор ілюструе найвышэйшую ступень развеіцца беларускага вуніцкага мастацтва – пэрыяд уласнае канонаворчасці. Сюжэт абраза ўзаемавыключальны для каталіцкіх і праваслаўных канонаў. У першых архангел бласлаўляе сьв. Марью лілеяй, у другіх – рукою. А тут – і тым, і другім.

Багаяўленская царква кляштара Базыльянаў у Жыровічах. Вуніцкае Барока. Яскравы прыклад беларускага вуніцкага сынтэзу заходніх і ўсходніх архітэктурных традыцый.

беларускага Праваслаўя ў параўнанні з Праваслаўем маскоўскага ўзору: у нашым ўсё больш высьпявалі ды выяўляліся, часам не ўсьвядомленыя, в уніяцкія (у сэнсе сынтэзаваныя, заходне-усходнія) тэндэнцыі. Але былі й усьвядомленыя. Праваслаўны біскуп Кірыла Тураўскі, славуты "залатавуст", адно з сваіх казаньняў-«словаў» прысывяціў Палу Рымскаму (!). Варта згадаць і Флярэнцію вунію 1439 году, пасля якое Маскоўскі мітрапаліт Ісідар, які яе падлісаў, быў пасаджаны вялікім Маскоўскім князем у вастрог, а на Беларусі да гэтага падзеі паставіліся цярпіма. Прыгадайце храмы ў Супрасльі, Сынковічах альбо ў Мураванцы (праваслаўная готыка!), прыгадайце архітэктуру Магілеўскай Мікалаеўскай і Менскай Петрапаўлаўскай цэрквай (рэнэсанс, барока) – і вы зразумееце розніцу паміж нашым, «памежным», і маскоўскім Праваслаўем. Зразумееце й кірунак, у якім яно ішло і куды прыйшло. А прыйшло ж да Вуніі.

Такім чынам, мы, беларусы, ад самага свайго народжэння як народа – «вуніты» («памяжоўцы»). Вуніцтва, калі яго разумець як творчае спалучэнне заходніх і ўсходніх культурных традыцый, і ёсьць сутнасцю такой нацыянальна-гістарычнай зяявы як Беларусь. Сённяня агульнавядома, што фармаваныне беларускага народу як этнаадзінкі ў сучасным выглядзе завяршылася да ХУI стагодзьдзя, і завяршылася яно якраз стварэннем нацыянальнае царквы.

Беларусь гістарычна была ўключаная ў эўрапейскі палітычны, мастацкі ды культурны працэс: фэномен Адраджэння, мастацкая стылі Раманіка, Готыка, Рэнесанс, Маньерызм, Барока, Ракако і г.д. – усё гэта ёсьць беларускай рэчаіснасцю. У той час як Москва, дзе панавала артадаксальнае Праваслаўе, падключылася да контактаў з Эўропай і ейным мастацтвам толькі з эпохі Барока ў ХУI стагодзьдзі, дый тое цераз беларуска-украінскае пасярэдніцтва, якое стала магчымым у выніку маскоўскага экспансіі на нашыя землі. Эўрапейскія формы мелі беларускія дзяржаўныя ды грамадзкія інстытуты, а таксама права: Статуты, канцлерства, tryбуналы, гарадзкое самакіраванне (магдэбургія) з магістратамі, рамесніцкія цехі і г.д. Нават народны інструментарый меў пераважна эўрапейскія харарактар, а тым больш высокое (артыстычнае) мастацтва.

Тое самае і ў сучаснай палітыцы. Згадаем абрањнне Вітаута Вялікага чэскім каралём, інтэнсіўныя контакты гусітаў з Беларусью, візит Гераніма Праскага ў Віцебск. У другой палове ХУ стагодзьдзя прадстаўнік беларускай дынастыі Ягелонаў Уладзіслаў стаў каралём Чэхіі, а пазней і Венгрыі. Яго змяніў сын Людовік. Тады Беларусь энергічна контактувала і са Свяшчэннай Рымскай Імперыяй. У 1515 годзе падчас Венскага кангрэсу паміж каралём і Вялікім князем Жыгімонтам I (тым самым, які стала жыць у Вільні і гаварыць па-беларуску, бо па-польску яшчэ не ўмела) і імператарам

Максымільянам Габсбургам было заключана пагадненне аб адносінах паміж Габсбургамі (у Аўстрыі) і Ягелонамі (у Чэхіі ды Вэнграх), паводле якога бакі абменьваліся дынастычнымі шлюбамі: Людовік Ягелон меўся ажаніцца з унучкай імпэратара Марыяй, а ягоная сястра Ганна – выйсьці замуж за Фердынанда Габсбурга, унука Максымільяна, потым імпэратара Фердынанда I. Было дамоўлена, што калі адна з дынастыяў згасце, то ейная ўладаньні пярайдуць да другое. У 1526 годзе малады кароль Людовік II Ягелон загінуў у вайне з Турцыяй, не паспейшы ажаніцца, і Вэнгрыя з Чэхамі сталіся ўладаньнем Габсбургаў ажно да 1918 году. Гэтыя некалькі прыкладаў добра паказваюць тагачасную інтэграванасць Беларусі ў ёўрапейскі зынешнепалітычны працэс.

Не было выключэннем і жыццё царкоўнае. Акт фармальнага аб'яднання Усходніяй і Заходніяй цэркваў на Беларусі адбыўся ў 1596 годзе і вядомы ў гісторыі як Берасцейская царкоўная вунія. Сялянства ў пытаньнях веры было досыць пасыўнае і пераважна ішло за шляхтай, сярэдняя і дробная частка якой у хуткім часе амаль цалкамі сталася вуніяцкай. Сяляне (яны складалі тады звыш 90% насельнікаў краіны) амаль не зауважылі пераходу, бо абрачнаясьць засталася старая, адно з-пад юрысдыкцыі Канстанцінопала перайшлі пад кіраўніцтва Рыму. А ў гарадох разгарнулася вострая літаратурная палеміка ў рэлігійной барацьбе – тыповая для сярэднявечнае Эўропы зъява.

Пра вуніяцкую царкву ў расейскай вялікадзяржаўнай гістарыяграфіі XIX стагодзьдзя, а пасьля і ў савецкай напісана безыліч хлусыні ѹ аднабаковае паўпрауды. Прынята націскаць на гвалт з боку вуніятаў пры захопе цэркваў і цалкам замоўчаваць адваротныя факты. А іх мноства. Прывяду некалькі і толькі адваротных, бо нашыя гісторыкі іх упарты ігнаруюць. Вось, скажам, гісторык, доктар навук В.Мялешка ў адным са сваіх дасьледаваньняў захапляе ўсю, што пад час рабунку Магілёва рускімі войскамі ў 1633 годзе вуніяцкія манаҳі разам з парафінамі па загадзе ігумена Гервазія Гасцілоўскага хацелі зьняць і схаваць ад захопнікаў званы з царквы Св. Базыля, але праваслаўныя мяшчане перашкодзілі ім гэта зрабіць, моцна зьблі манаҳаў і выгналі іх з уласнае царквы. Для В.Мялешкі пасобніцтва акупантам ёсьць патрыятызм. А на самай справе ці ня ёсьць тыя праваслаўныя рамеснікі калябарантамі, што памагалі ворагу рабаваць уласную краіну? Альбо вось у актах Віленскага магістрату за 1661 год (28 чэрвеня) чытаем скаргу манаҳаў Віленскага базыльянскага Свята-Троіцкага кляштара на манаҳаў праваслаўнага Свята-Духаўскага манастыра, якія ў часе той страшэннай вайны, што яшчэ называюць патопам (крыявым, бо загінула больш за палову беларусаў), мелі тайнія зносіны з "москвитином" непрыяцелем, стала яму садзейнічалі, рабавалі цэрквы ды касьцёлы, каб пасьля нарабаванае перадаць Маскоўскаму войску; учынілі гвалтоўны налёт на Свята-Троіцкую царкву, украўшы труны-саркафагі патрыярха Ігнація і мітрапаліта Вільяміна Руцкага, усе абрэзы, усе званы і нанеслы шкоды кляштару на 100.000 коп. літоўскіх грошай. Няпрауда і тое, што, як цвердзяць нашыя гісторыкі, праваслаўныя брацтвы ствараліся праваслаўнымі вернікамі дзеля барацьбы з Вуніяй. Іншая была ў іх мэта, і задоўга да Вуніі паўсталі тыя брацтвы як саслоўныя культурна-асьветныя арганізацыі мяшчанаў. У прывілеі Жыгімonta III ад 1589 году на стварэнніе Віленскага Троіцкага брацтва чытаем сапраўдную прычыну – дзеля асьветы, дзеля стварэння школы і вывучэння ў ёй беларускай, грэцкай, лацінскай і польскай мовай. А пасьля 1596 году на Беларусі шырака паўсталі і вуніяцкія брацтвы з тымі ж мэтамі.

А ў Беларусі, тым часам, працягваўся ды ўзмацняўся працэс творчага аб'яднання заваёваў заходняга і ўсходняга мастацтваў культуры ўвогуле, да якога і спрычынілася нанаўствораная царква (сама ў пэўнай меры вынік гэтага працэсу). Каб пераканацца ў гэтым, досыць узнавіць у памяці выгляд архітэктурных формаў Жыровіцкага ці Барунскага святыні, вуніяцкіх храмаў Вільні, Менску, Полацку, Гародні, Вольна, Беразьвежча ды інш.

Царква Растворыцкага Гарадзенскага кляштару Базыльянаў. 1726 г. Вуніяцкае Барока. Архітэктар І.Фантана III.

У 1720 годзе ў Замосці адбыўся сабор вуніяцкай царквы, якая на той час моцна адчуvalа нутраную патрэбу ў самастойнай дагматыцы. На гэтым Саборы вуніяты прызналі дагмат пра съходжанье Святога Духа і ад Бога-Сына, дагмат чыстца, пагадзіліся з непагрэшнасцю Папаў, прызналі УІІІ Сусветны Сабор, распаўсюдзілі на вуніяцкай духавенства пастанову Трыдэнцкага Сабору пра царкоўнае і хатніе аблачэнніе съвтароў (раса была заменена на сутану), абавязаліся ўвесыці съвты Цела Хрыстова і Іясафата Кунцэвіча, на той час кананізаванага, пакінулі за белым духавенствам права мець сямью і г.д. У 1724 годзе Папа Бенедыкт XIII зацвердзіў пастановы Замойскага Сабору.

Троіцкая царква ў Вольна. 1786 г. Вуніяцкае Барока.

Свасьве. Базыль Вялікі, Рыгор Багаслоў, Ян Залатавуст. Абрац зь Берасьцейшчыны. 2 пал. ХУІІІ ст.

Абрад жа заставаўся ранейшым – усходнім (праваслаўным), за выключэннем дробных зъменаў: забаранілі прычашчаць немаўлятаў, сталі ўзносіць імя Папы ў часе літургіі. Моваю Службы Божай засталася царкоўнаславянская, моваю казаньняў і кніжак для народу была беларуская. Што датычыць набліжэння Вуніяцтва да Сусветнае царквы, то гэты працэс ішоў толькі ў дагматыцы, а набажэнства і абраднасьць засталіся сваімі, праваслаўнымі. А гэта якраз тая сфера хрысьціянскага культу, успадкованая і найбольш захаваная Праваслаўнай царквой ад першых хрысьціянскіх сектаў-абшчынаў, што некалі патаемна ў Рымскіх катакомбах прычашчаліся хлебам і віном; тая сфера, у якую народ укладае свой талент, празь якую выяўляе свой съветапогляд, датримлівае традыцыі, захоўвае нацыянальную тоеснасьць ды індывидуальнасць – хоравая культура, царкоўная музыка, сакральнае выяўленчае мастацтва і архітэктура, абрадавасць, – якраз гэтая сфера засталася некранутай. І толькі зь бегам часу яна зазнала пэўныя зъмены, ды ня ў бок набліжэння да Рыма-Каталіцтва, але на карысць умацавання савіго нацыянальнага характару і духу. Трэба таксама прызнаць, што працэс гэты быў супярэчлівы, меў арганічныя характеристары і аж да сёньня яшчэ ня скончыўся. Што датычыць фактаў уядзенія ў канцы ХУІІІ стагодзьдзя і ў ХІХм у вуніяцкіх храмах арганаў, скасавання іканастасаў, завядзенія алтароў ды званочкаў, то яны былі вынікам дазволу на ўступленыне ў Базыльянскія манастыры каталікам лацінскага абраду. Гэта прывяло да пэўных супярэчнасцяў паміж базыльянскімі манаҳамі і белым духовенствам, і ўжо ў ХІХ стагодзьдзі базыльянне выйшлі з-пад юрысдыкцыі вуніяцкага іерархіі і падпрадкоўваліся адно генералам Ордэну. Але супярэч-

насьці тыя ёсьць унутранымі супярэчнасцямі вуніяцкага царквы, якія толькі адбівалі ейны рух, эвалюцыю, разьвіцьцё, і німа сумненія, што каб не гвалтоўнае скасаваныне Вунії ў 1839 годзе, яны былі б паступова вырашаныя. (Тым больш, што вядома і адваротнае – рух за захаваныне ўсходняга, права-слаўнага, абраду, супраць прыхільнікаў лацінізацыі вуніяцкага царквы ўзначальвалі найбольш съведамыя і адукаваныя прадстаўнікі базыльянскага манаства). Падобную эвалюцыю зазналі ў свой час ледзь ня ўсе вуніяцкія цэрквы съвету, і нідзе, апрача італьянскіх астрравоў Калябрыя, Крыт ды Корсіка, дзе жывуць альбанцы-вуніяты, не прыжіліся тыя арганы. Базыльянскія кляштары, якіх у 20-я гг. ХІХ стагодзьдзя ў чатырох архіепархіях – Віленскай, Полацкай, Берасьцейскай і Луцкай – было 72, адыгралі выдатную ролю у асьвеце беларусаў, бо хай сабе і гаварылі манаҳі між сабою ў ХІХ стагодзьдзі ўжо па-польску, але ж кніжкі для народу выдавалі па-беларуску. Дый ніхто тыя кляштары і не лічыў польскімі: "велебное ее милости панны Катарины Сапежанки – подканцлеранки великого князства Литовского, аббатиссы Віленскага и Минскага монастырев руских в уни светой будучых, закону светого Базылего ..." чытаем у акце Віленскага земскага суда ад 15 кастрычніка 1633 году. Не лічылі іх польскімі і ў ХУІІІ і ў ХІХ стагодзьдзях. У Рэчы Паспалітай яны заўсёды заставаліся "рускімі". Цьверджаныні прадстаўнікі расейскае вялікадзяржаўнае гісторыографіі ХІХ ст. ды іхных сучачных спадкаемцаў, што Вуніяцтва несла паланізацыю, вядома ж, не адпавядае сараўднасьці. Гісторыя данесла да нас і дыскрымінацыйныя заходы, выдаваныя ўладамі Рэчы Паспалітае ў дачыненіі да вуніятаў, і звычайны ўціск апошніх з боку палякаў-лацінікаў. Агульнаўдома, што католікі лацінскага абраду ставіліся да вуніятаў з пагардаю. Вось, скажам, вядомая скарга Віленскіх базыльянаў ад 27 чэрвеня 1765 году на Віленскіх езуітаў і дамініканцаў за сталы ўціск і гвалт, за захоп іх земляў-маёнткаў Сьвіраны і Шанкаполы і г.д. Дык чаму ж тое дзеялася? І што гэта за паланізацыя з боку Вунії, калі самі "паланізаторы" церпяць гвалт ад палякаў? Адказ знайдзем у звестках беларускага этнографа І.Чаквіна, паводле якіх у ХУІІ – ХУІІІ стагодзьдзях Вуніяцтва ў Рэчы Паспалітай называлася "рускай", "грэчаскай" верай, а ў Маскоўскай дзяржаве – "беларускай верай". Ну а распаўсюджаны ў ХУІІ – ХУІІІ стст. тэрмін "праваслаўныя вуніяты" гаворыць сам за сябе.

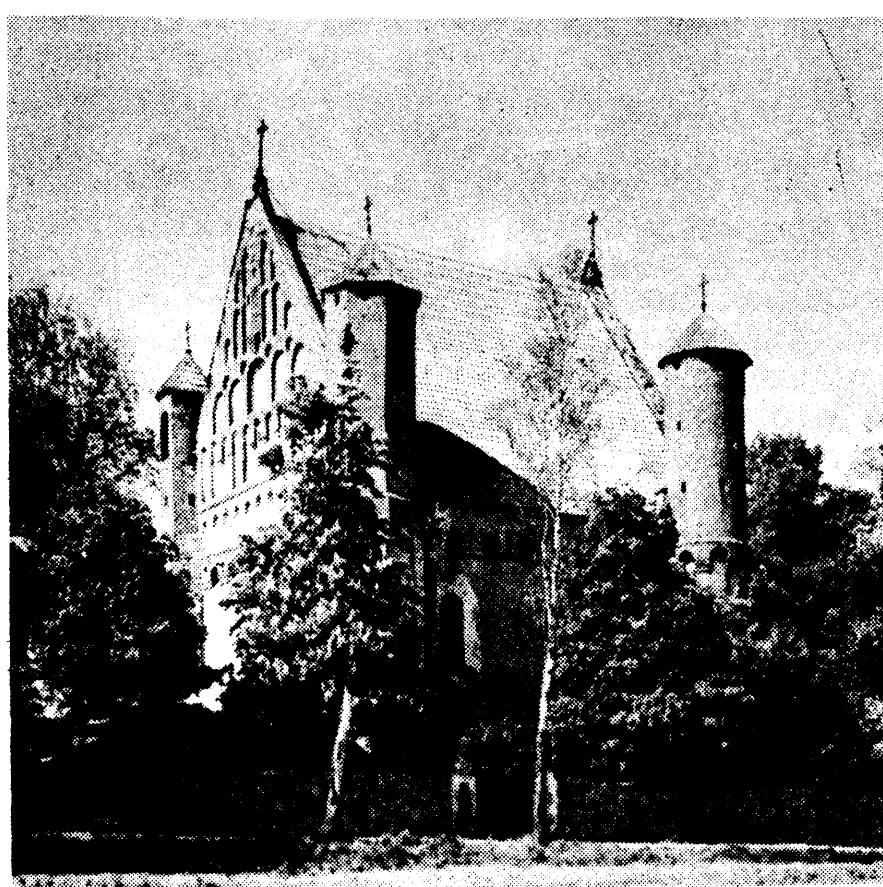
ХУІІІ стагодзьдзе – час росквіту сакральнага вуніяцкага мастацтва і архітэктуры. Нам у школах ды ўніверситетах доўга ўбівалі ў галаву, што ХУІІІ стагодзьдзе было стагодзьдзем заняпаду беларускага мастацтва, пісьменства і культуры ўвогуле, а то і перапынкам у ейным разьвіцьці, на тэй падставе, што дужа мала засталася рухомых помнікаў. Але справа ў тым, што ў ХУІІІ стагодзьдзі беларускія пісьменнасці ды мастацтва ва ўмовах Контррэфармациі, страціўшы пазыцыі ў съвецкіх жанрах, наслілі пераважна сакральны вуніяцкія характеристары, існавалі ў рэлігійных формах. З духовага каталіцкага (лацінскага) асяродзьдзя выходзіла польскамоўная літаратурная прадукцыя (было там, праўда, і троху беларускага – беларускія інтэрмэдіі лацінамоўных драматычных твораў), астраўкі Праваслаўя на Магілеўшчыне, Случчыне і Наваградчыне жывіліся царкоўнаславянскай мовай, і адно кніжкі вуніятаў, што выдаваліся дзеля асьветы і царкоўнага навучанья, былі беларускамоўныя: згадайма выданыні Жыровіцкага базыльянскага кляштару. Ды ўсе тыя беларускія вуніяцкія кніжкі па-дзікунску, па-герастрататаўску зьнішчаныя ў 1839 і ў наступныя гады пад час скасавання Вунії.

А справа ішла. Прадстаўнік беларускай каталіцкай арыстакратыі граф Іахім Храптовіч пісаў сьвецкія вершы на чысьцюткай беларускай мове. І ваярскія песні, плянія паўстанцамі Касцюшкі ў часе баёў з Суворавым, таксама былі беларускамоўнымі. Беларуская пісьменнасць жыла і магла, цераз літаратурную дзейнасць філярэтаў і філяматаў начале зь вялікім Адамам, узыняцца на належную вышыню, каб расейскі ўрад пасъля паўстаньня 1830 – 1831 гг. "раптам" не "зразумеў" што Беларусь – край "исконо русский и православный" і не распачаў сваю чорную работу па зьнішчэнню Беларусі з твару зямлі. І калі ўвесну 1839 году па загадзе рэнэгата вуніцкага біскупа Іосіфа Сямашкі па ўсёй Беларусі запалалі вогнішчы, то палівам для іх былі тысячи і тысячи беларускіх вуніцкіх кніжак: рукапісаў і старадрукаў. Нечуваная трагэдый спасцігla тады наш народ! Але зьнішчальнікі падмуркаў нашае нацыянальнае съядомасці, у сваёй дзікунскай рупнасці разбурыўшыя ці перабудаваўшыя ў нашых гарадох усе вуніцкія съятыні, не дагледзелі, што ў глухіх беларускіх вёсках засталіся драўляныя і мураваныя цэркаўкі, прыстасаваныя новымі гаспадарамі дзеля сваіх патрэбаў. А ў іх – старыя вуніцкія абразы. І што яны, тыя абразы і цэркаўкі, застанніца съведкамі нашае нацыянальнае індывідуальнасці і адметнасці, і што калі-небудзь знайдутца людзі, якія адкрыюць напаўзьнішчанаму народу вочы на ягоны забыты скарб і дапамогуць яму ўспомніць сябе.

"Роля вунії 1596 году ў фарміраваньні гісторыі беларускага мастацтва, съветапогляду нашых продкаў, нацыянальнага харектару і культурных традыцый яшчэ далека не вывучана і не ацэнена. У некаторым сэнсе Вунія – галоўны ўклад беларускага народа ў сусьветную культуру." "Сакральнае вуніцкае мастацтва ў гэты час (канец ХVІІІ ст. - С.М.) даходзіць да канонатворчасці. Які лепшы прыклад незалежнасці і самабытнасці гэтага мастацтва!" Пра вуніцкую духовасць: "талерант-

насыць, павага да чужых поглядаў і меркаваньняў, памяркоўнасыць і спагадлівасць... ухваленне ведаў, розуму, настаўніцтва... любоў да Радзімы і яе культуры, да свабоды і чалавечай годнасці..." Гэта – Ю.В.Хадыка, ня толькі фізык, але й выдатны мастацтвазнаўца, які 20 год вывучае вуніцкія абрэзы. А, між іншым, беларускія праваслаўныя абрэзы ХУ-ХVI стст. практична нічым на розніца ад вуніцкіх ХVІІ-ХVІІІ стагодзьдзяў (толькі ў апошні пэрыяд існаваньня Вуніі вуніцкае мастацтва дасягнула ступені выпрацоўкі ўласных канонаў і пачалі з'яўляцца абрэзы з узаемавыключнымі і для Праваслаўя і для Рыма-каталіцтва сюжэтамі). А ўсе іх аб'ядноўвае адметны тон, колер і надзвычайны гуманізм твараў. Апошнія падкрэсліваю спэцыяльна, бо, згадзецца, ёсьць розніца паміж праваслаўна-маскоўскім "Господи... раба твоего" і беларуска-вуніцкім "Госпадзе... слугу свайго". Усе яны, тыя абрэзы, проста беларускія: "вуніцкія", "памежныя". Вуніцкія – працяг праваслаўных. Скажу яшчэ, што славуты альбом "Жывапіс Беларусі ХІІ-ХVІІІ стагодзьдзяў" Н.Т.Высоцкай, які адкрыў эўрапейскому мастацтвазнаўству вочы на беларуское мастацтва, амаль цалкам складаецца з вуніцкіх абрэзаў... Ці не зразумела адсюль, што вуніцкі біскуп Сямашка – ініцыятар (у пэўнай ступені, вядома) скасаваньня Вуніі, вогнішчаў, у якіх палаала наша нацыянальная культура, чалавек, які падсек карэнныя нашае нацыянальнае съядомасці; ці не зразумела, што гэты чалавек заслугоўвае на нашую вечную памяць? Цяжка адно зразумець, як выгадаваўся ён такім на Украіне, маючы бацьку й дзеда – вуніцкіх съятараў-украінцаў, маці – дачку украінскага вуніцкага съятара, чатырох родных братоў – вуніцкіх съятараў, дзявою цётак, сёстраў бацькі – жонак вуніцкіх съятараў. Але што ж, кажуць, у сям'і... Памятайма і ведайма пра яго! І ён, і тыя, у чысціх інтарэсах ён дзеячай, маюць недараўальны грэх перад Госпадам і кожнаму зь іх дасца па заслугах.

Такім чынам, Вуніцтва ёсьць нацыянальная беларуская рэлігія, і ў яе заснове зьнішчэння лежыць ў 1839 годзе палягали зусім не тэалагічныя ці яшчэ якія ўяўныя прычыны: у яе заснове была палітыка – патрэбы расейскага імперыялізму, які прыкрываўся словамі пра выратаванье беларусаў з-пад прыгнёту Польшчы ды лацінства. Можа хто ў Польшчы і ўскладаў надзеі на Вунію як на сродак паланізацыі беларусаў (а так яно, пэўна, і было, бо правячыя колы кожнае моцнае дзяржавы заўсёды прагнены да чужых абшараў), ды зараз ведаем, што нічога з таго не атрымалася. Вунія спрычынілася да больш поўнага выяўлення беларускага генія і дапамагла нам у цяжкую хвіліну пазьбегнуць дэна-

Сынковіцкая абарончая царква. ХУ – ХVІ стст. Праваслаўная Готыка. Падобны выгляд (фланкіруюча вежамі) мелі і іншыя беларускія праваслаўныя цэрквы ХУ – пачатку ХVІ стст.: абарончыя цэрквы ХVІ ст. у Мураванцы й Супрасль, Полацкая Сафія. Відавочна зынешнняя розніца паміж імі і праваслаўнымі храмамі Маскоўскай тае пары.

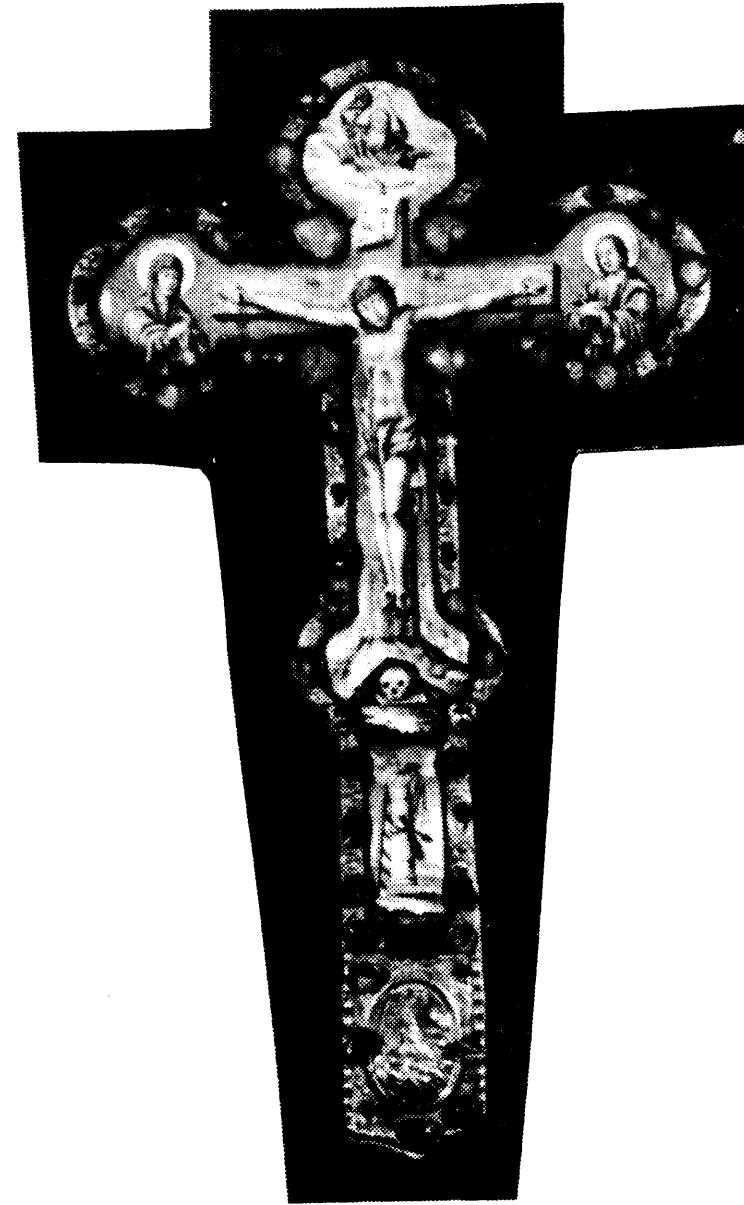
Спаса-Праабражэнская царква ў м. Смаляны Аршанскага раёна. 2 пал. ХVІІІ ст. Народнае Барока.

цыяналізацыі, не адмовіўся наш народ масава ад сваёй мовы на карысць польскае, а вось пасъля гвалтоўнага скасаванья Вуніі ў 1839 годзе дэнацыяналізацыя ў выглядзе русыфікацыі пайшла шпаркімі крокамі. Пальчыліся найболей праз лацінскі абрад, хоць ведама, што большасць дзеячоў беларускага руху ў XIX ст. і напачатку XX належала да Рымска-Каталіцтва. Адказ на пытанье, каму выгадна даводзіць адваротнае (што й робіцца ў нас яшчэ й зараз паўсюдна), знайдзем у дакладной запісцы маладога вуніяцкага прэлата Іосіфа Сямашкі, служачага Грэка-Каталіцкага Дэпартамэнту Рымска-Каталіцкага Калегіі ў Пецярбургу, пададзенай у Дэпартамэнт па замежных веравызнаннях ў лістападзе 1827 году. (Нагадаю, што гэта 20-я гг. XIX стагодзьдзя. Ужо філярэты і філяматы ў Вільні вывучаюць сваю дауніну, ужо збіраеца беларускі фальклёр, ужо Ян Чачот піша па-беларуску, ужо паўстае гэній Міцкевіча, які, пэўна ж, "грашыў" і беларускім вершамі.) Дык вось, харктарызуючы настроі беларускага вуніяцкага і каталіцкага "учащегося юношества", якія ён добра ведаў, бо сам нядайна скончыў Галоўную сэмінарыю пры Віленскім універсітэце, якая мела два адзьдзяленыні: рымска-каталіцкае і грэка-каталіцкае, Сямашка "міжволі" выдае нам сапраўдную прычыну ліквідацыі Вуніі. "Учащеёся юношество отзываётся о России с презрением; не зная русских, их обычаяв, языка, оно считает их варварами и слово москаль служит обычным выражением презрения... Простой народ... ежечасно отзываётся: не было этого за Польшей, не было этого за унией". А жахаща народу сапраўды было чаму: рэкрруткія наборы на 25 гадоў, утрай большыя ў парадынаныні з этнічнай Расеяй, падаткі й налогі і г.д. Падае Сямашка і сапраўдную прычыну ў тэрміны паланізацыі беларусаў:

„Я уверен, что мало отыщется в римском обряде крестьян русского происхождения, которые бы не присоединились к оному уже во время российского управления, – может быть довольно одного благоприятного случая, и остальные 1,5 млн. русских по крови и языку своему (т. е. униаты) отчуждены будут навсегда от своих старших братьев”. Чуецце, калі зъявіўся тэрмін „старший брат” і калі нас записалі ў малодшыя браты, і, спадзяюся, разумееце, каму й зараз выгадна фальсифікаваць гісторыю нашае нацыянальнае царквы. Той, хто мае вушы – пачуе, той, хто мае вочы – убачыць.

І вось адбыўся ракавы Полацкі Сабор 1839 году. Ад нас забралі нашу царкву. Сотні непакорлівых сьвятароў былі выгнаныя на ў Сібір, сотні, ратуючыся, мусілі разам з паствай перайсьці ў лацінскі абрад, сотні змусілі прыняць Праваслаўе. І паехалі на іх месца зь Вялікарасей папы, манахі, багамазы, псаломшчыкі-рэгенты, несучы іншую, чужую Беларусі, традыцыю і зынішчаючы рэшткі старое, айчыннае. Але дзіўная моц вуніяцкіх каранёў: па звестках П. Шэйна яшчэ праз 50–60 гадоў пасъля Полацкага Сабору народ паўсюдна пагардліва ставіўся да рускіх папоў і не хацеў маліцца пачноваму! (Шэйн жа, дарэчы, канстатаваў і падзеньне пад канец XIX ст. маральнасці ў народзе пасъля скасаванья Вуніі.) Яна, тая чужая традыцыя, трывалая ў Беларусі і зараз, умацаваўшыся за 150 год.

Застаецца дадаць, што ідэя Вуніі ніколі не памірала ў нашым народзе, і сьвятарамі скасаванье Вуніі ніколі не прызнавалася. У міжваенны перыяд у Захадній Беларусі Вуніяцтва атрымала пэўнае раззвіццё. У 1934 годзе Папа Рымскі прызначыў выдатнага беларускага навукоўца і рэлігійнага дзеяча доктара Фабіяна Абрантовіча, які тады ўзначальваў Дом айцу Марыянаў – беларускі каталіцкі кляштар, – Апостальскім Візытатарам для беларусаў. На пасадзе кіраўніка Друйскага Дома Марыянаў Ф. Абрантовіч, дарэчы, зъмяніў другога выдатнага чалавека, генерала Ордэну Марыянаў доктара Андрэя Цікоту. А. Цікота загінуў у савецкіх лягерох, а Ф. Абрантовіч быў расстрэльны ўніверсітэтамі ў 1939 годзе ў Львове. Пасъля вайны беларускае Вуніяцтва на заходзе таксама мела сваіх

Сребрны напрастольны крыж. 1689 год. Эмаль.

ахвярных працаўнікоў: Леў Гарошка, Язэп Гэрмановіч, уладыка Чэслаў Сіповіч ды інш. І нават цяпер, насупор заявам афіцыяльных праваслаўных іерархаў Беларускага Экзархату, жыхары многіх вёсак у Захадній Беларусі яшчэ памятаюць, што яны Грэка-Каталіцкага веравызнання. Дзеля прыкладу спашлюся на старажылаў вёсак Рубяжэвічы і Засульле Стайпецкага і Дзяляцічы Наваградзкага раёнаў Беларусі.

І, такім чынам, высновы нашае апалёгii.

Беларусь была хрышчана ў X стагодзьдзі ва ўсходнім абрад тады яшчэ адзінае царквы. Падзел на Каталіцкую і Грэка-Кафаліцкую (Праваслаўную) цэрквы адбыўся ў палове XI стагодзьдзя і з гэтага пункту гледжаньня акт 1596 году стаўся толькі аднаўленнем колішняга адзінства Хрысціянскае царквы, а ўсходнім абрад як быў, гэта і заставаўся ўсходнім абрадам, зазнаўшы невялікія эвалюцыйныя змены ў ходзе гістарычнага раззвіцця. Вуніяцтва – гэта лягчыны вынік унутране звалоўні ўсходніга абраду (Праваслаўя) на нашых землях. Рашэнні Замосціцкага Сабору засвячылі ўзынікненне ва ўсходній Эўропе самастойнае Хрысціянскае канфэсіі ўсходніга абраду – у выніку гістарычнага раззвіцця Беларусі ды ейнае духове культуры як часткі эўрапейскай.

Вуніяцтва фактычна ёсьць беларускім варыянтам колішняга ўсходніга абраду. Вунія – лягчыны працяг беларускага Праваслаўя, якое зусім заканамэрна ѹ гістарычна аб'ектыўна сталася Вуніяцтвам. Яно, у той жа час, ёсьць і беларускае Каталіцтва.

Праваслаўе, якое мы маем на Беларусі сёньня, – чужое паводле абраду (съпевы, літургія, аблачэнны съвятароў). Яно ня ёсьць працягам беларускай права-слайной традыцыі і прыйшло да нас пасъля 1839 году. Но, яшчэ раз съцвярджаю, беларускае Праваслаўе XI стагодзьдзя арганічна й заканамэрна сталася ў XI–XII стст. Вуніяцтвам. Там, і толькі там рэлігійныя традыцыі беларусаў, якія стагодзьдзямі, з X па XIX, выпрацоўваліся нашымі прадзедамі, і якія сёньня ахвярна падтрымлівае

Беларуская Грэка-Каталіцкая (Вуніацкая) царква на Захадзе на чале зь вялікім падзывіжнікам Апостальскім Візытатарам для беларусаў-каталікоў усходняга абраду а. Аляксандрам Надсонам. Той, хто бачыў Службу Божую ў храме на Кальварыйскіх могілках у Менску 11 сакавіка сёлета, якую правіў а. Аляксандар, напэўна, добра гэта зразумеў.

Існаваньне на Захадзе Беларускай Аўтакефальтай Праваслаўнай царквы таксама ня ёсьць аргументам супраць нашых высноваў. Бо гэтая царква, адноўленая пасля 20-х гадоў Магілеўскім архіепіскапам Філафеем Нарко і съядомымі беларускімі съятарамі Рускае Праваслаўнае царквы ў часе акупацыі Беларусі ў 1941-44 гг., паўстала з рускае праваслаўнае традыцыі і беларускай зьяўляеца толькі паводле мовы казаньняў.

І трэба кожнаму задумацца, чаму погляды на Вунію ў рускай вялікадзяржаўнай, гістарыграфіі ды пропаганды і сучасных беларускіх адэптаў Праваслаўя супадаюць. Што за адзінадуша? Няўжо беларусам, хай сабе і права-слáўным, па аднэй дарозе з расейскімі шавіністамі, мінульымі і сучаснымі? З гэтага ж шэрагу й пытаныне, чаму зараз на Украіне ганяць Украінскую Аўтакефальтную Грэка-Праваслаўную царкву? Вядома ж не таму, што яна праваслаўная, каталіцкая ці масульманская, а таму што Украінская Аўтакефальтная (г. зн. незалежная).

Я не заклікаю беларусаў-праваслаўных і беларусаў-каталікоў лацінскага абраду як найхутчэй пераходзіць у Вуніяцтва – на Беларусі павінны сіснаваць усе гістарычныя хрысціянскія канфесыі. Проста трэба зразумець, шчыра, па-хрысціянску: Вуніацкая царква ёсьць актуальнасцю для Беларусі.

І я зварачаюся да ўсіх съведамых беларусаў, якія прагнуть адраджэння Бацькаўшчыны і стаяць на праваслаўных альбо рымскатаціцкіх пазыцыях. Няўжо вы не разумееце, якую ролю для нацыянальнага адраджэння й кансалідацыі кожнага народу мае нацыянальная царква? Хіба прыклады суседзяў вам нічога ня съведчаць? Польскі касыцёл у Польшчы і Руская Праваслаўная царква ў Рәсеi – іхная роля ў падтрымліваныі нацыянальнага духу хіба малая? Ці не зразумела й відавочна вам, што систэма найменыш патрапіла зрусыфікаваць менавіта тыя народы, якія маюць моцныя нацыянальныя цэрквы: Каталіцкая царква ў Літве, Лютэранская ў Латвіі, Праваслаўная ў Грузіі, Вуніацкая ў Арменіі і, урэшце, шматгадовае падпольнае Вуніяцтва на Захадній Украіне? Хіба ня доказ гэта таго, што без нацыянальнае Вуніацкае (Грэка-Каталіцкае) царквы не адбудзеца і нацыянальнага адраджэння Беларусі?

Падумайма, суайчыннікі!

Менск, 1990 г.

^x Кожны ваявода ѹ баярын мелі адмысловыя брыгады дзэли росшуку ѹ вывазу ѹ Масковію майстроў ды рамеснікаў. З рыштункам, з семялі, з вучнямі, з сыравінай (!). Калі браці, напрыклад, кавали, дык вывозілі ѹ кузню і ўсё жалеза з навакольля. Нават завесы зь дзъвераў зрывалі!

^{xx} Адзін архімандрит-вялікарос, атрымаўшы перавод з Жыровіцкае съятыні ѹ Архангельск, "прыхалі" з сабою 20 тыс. тамоў з Жыровіцкае бібліятэкі – гэтак зьнікала тое, што патрапіла ацалець пасля вогнішчаў.

Працяг са стар. 15

ЖЫЦЬЦЯРЫС СЪЯТОЕ ПАКУТНІЦЫ УНІІ

толькі ўзмацнілі веру народа, згуртавалі народ вакол Грэка-Каталіцкай царквы. І таму, калі ў канцы 1989 году савецкія ўлады „падараўвалі“ украінскім уніятам права на існаваньне, гэтая царква мела ўсе ўнутраныя магчымасці для аднаўлення.

А ў нас, на Беларусі, Унія закрасуе толькі пры ўмове адраджэння нашае нацыянальнае съядомасці ды гістарычнае памяці. Дык дапамажы, Божа, нашаму адраджэнню, прыгарні да Сябе шматпакутны люд беларускі, умацуй веру нашую, зрабі нас вартымі съятой Уніі нашай! Няхай жа пачутай будзе разам з гэтаю малітваю і малітва Кастуся Каліноўскага, і малітвы беларускіх адраджэнцаў – ранейшых і цяперашніх, і малітва Казіміра Свяяка:

Прайдзі, Хрысьце, нам веру дай –

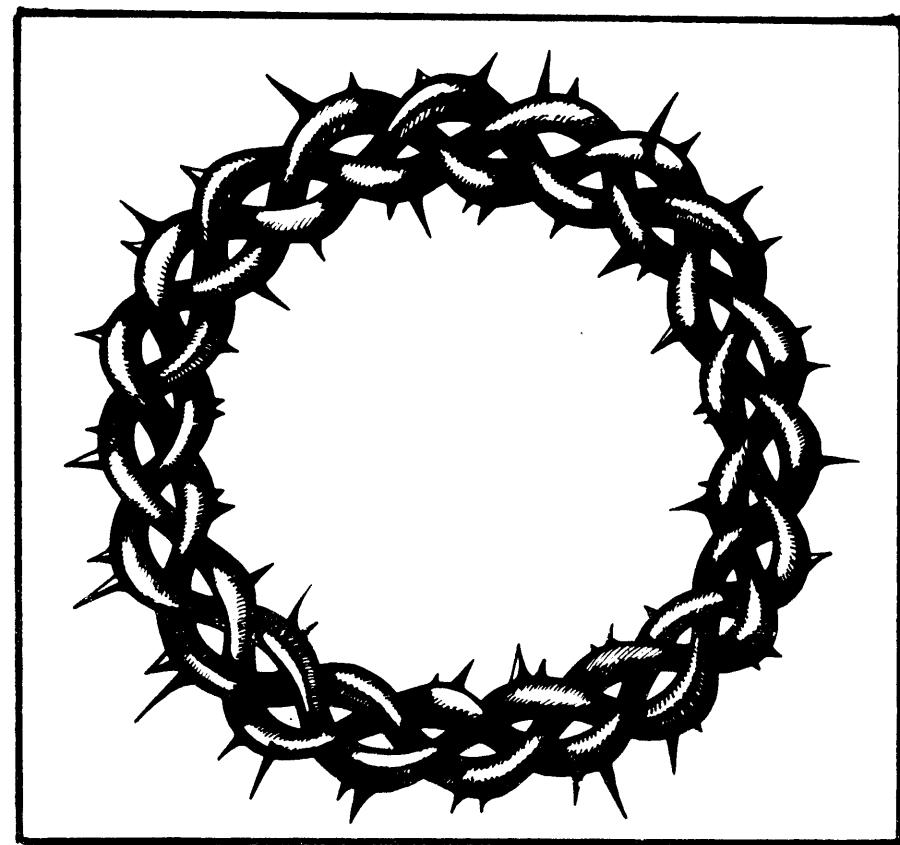
Моц Божую:

Няхай пачуе родны край

Душу сваю.

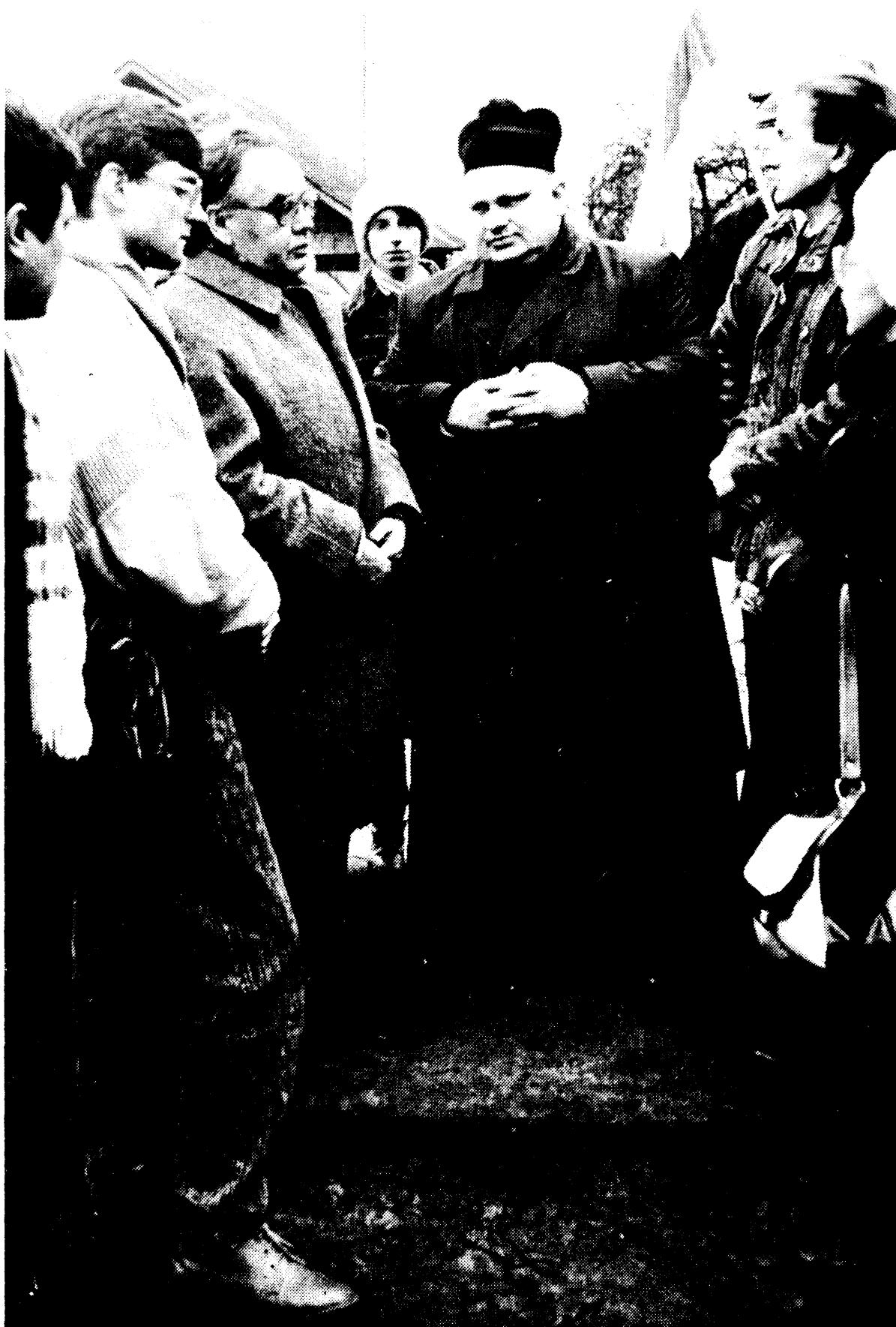
Божа, блаславі Беларусь!

Менск, 1990.

ДЗЕНЬ СВЯТОГА ІЯЗАФАТА • АДНАЎЛЕННЕ ТРАДЫЦІЙ

12 лістапада ўсёй Каталіцкай царквой адзначаецца дзень святога пакутніка Іязафата Кунцэвіча, уніяцкага архібіскупа Полацкага, забітага ў 1623 годзе ў Вітабску. Іязафат – адзіны уніяцкі святы, і ягоны дзень – найвялікшае свята беларускіх і ўкраінскіх каталікоў усходняга абраду.

Летась, 12 лістапада, у нядзелю, у Барунскім касьцёле адбылося ўрачыстае набажэнства ў гонар Іязафата. Адправіў службу ксёндз пробашч Ян Матусэвіч. Мовай імши і казаньня была беларуская мова. Айцец Ян казаў аб жыцьцёвым подзывігу святога пакутніка за веру. У казаньні прагучалі такія жывыя і неабходныя нам, цяперашнім, слова з малітвы Іязафата: „Божа, дай еднасьць у святым Доме Тваім!”

Айцец Ян падкрэсліў невыпэдковасць і нават асаблівую значнасьць для Барунскага касьцёлу свята уніяцкага пакутніка: у Барунах даўней быў адзін з найбуйнейшых Базыльянскіх цэнтраў на Беларусі. Ксёндз пробашч выказаў спадзяваньне, што мы прычакаем часу адраджэння Уніяцтва на нашай зямлі. Цяпер у ксяндза Матусэвіча захоўваецца Рэліквія святога Іязафата, перададзеная яму з тым, каб потым быць унесенай на вечнае захаваньне ў першы уніяцкі храм у Менску.

Айцец Ян прачытаў Малітву за Беларускі Народ, у якую ўключыў зварот да св. Іязафата як патрона Беларусі: „...а Ты, святая Ефрасінья Полацкая, і Ты, святы Іязафат Кунцэвіч – патроны Беларусі – ды ўсе святыя заступнікі Беларускага Народу, апякуйцеся намі, каб мы сталі народам святым, выконвающим Волю Божую і сваё пасланство...”

Гэтае святкаваньне дню св. Іязафата – на якое, дарэчы, прыехала шмат народу са сталіцы, – праведзенае ў лацінскім абраду, стала, тым не менш, першым святым аднаўлення ўніяцкай традыцыі на Беларусі.

• ГОМЕЛЬСКІЯ УНІЯТЫ

Апошнім часам можна пачуць прастварэньне уніяцкае грамады ў Гомелі. Рэдакцыя „Унії” мела гутарку з ініцыятарамі і актыўнымі ўдзельнікамі гэтага руху. Вось што яны паведамілі.

2 лютага г.г. ужо сфармаваная уніяцкая суполка падала заяву на реєстрацію ў Гомельскі гарвыканкам. Пісьмовага адказу яны не атрымалі, але вусную адмову пачулі. Праўда, цяпер ёсьць надзея, што новаабраны гарсавет – значна больш дэмакратычны – дапаможа вырашиць справу реєстраціі ў бліжэйшы час.

Пасля адмовы ў гарвыканкаме,

сябрэы суполкі зьвярнуліся да Упаўнаважанага па справах рэлігіі пры Гомельскім аблвыканкаме. Той сказаў, што Унія – гэта не рэлігія, а палітыка, і таму ніякае Уніі на Гомельшчыне ня было і ня будзе.

А пакуль асноўная работа грамады – асьветніцкая. Кожную нядзелю ў памяшканыні „Талакі” айцец Пётра чытаў лекцыі па гісторыі Уніі. Былі лекцыі і ў школах – для настаўнікаў і старшакласнікаў. Ёсьць намер стварыць у хуткім часе нядзельную школку для катэхізацыі дзяцей. Актыўна рыхтуеца царкоўны хор.

Уніяцкая грамада вырашила адна-

віць напаўразбураную Мікалаеўскую царкву (помнік архітэктуры ХУШ ст.), якая стаіць на ўскрайку гораду і выкарыстоўваецца альпіністамі дзеля трэніровак. У апошнія дні новы гарсавет прапанаваў, пакуль неафіцыйна, перадаць уніятам запушчаны храм у цэнтры гораду. Дарэчы, з трох храмаў, якія зараз дзейнічаюць у Гомелі, усе тры былі пабудаваныя як уніяцкія.

Так ці іначай, пытаньне з царквою для грамады павінна быць вырашана. і ёсьць усе падставы спадзявацца, што гомельская грамада станеца першую уніяцкую суполкай на Беларусі. Памажы ім Бог.

ЖЫВАЯ ПАМЯТЬ ПРА УНІЮ

Прынята лічыць, што памянь пра Уніцкую царкву не захавалася ў нашым народзе, што 150 гадоў панаваньня ў Беларусі Расейскае Праваслаўнае царквы канчаткова выкаранілі з народнае съядомасці ўспаміны пра Унію. У лепшым выпадку съяздрожаюць, што ў асобных вёсках Захаднія Беларусі старыя людзі памятаюць пра спробы нацыянальна съядомых съяўтароў адрадзіць у 30-х гадох нашага стагодзьдзя беларускае Грэка-каталіцтва, а некаторыя з тых людзей нават кажуць, што яны ня „рускай“ веры, а грэка-католікі.

У сувязі з гэтым, чытачоў „Унії“ павінен зацікавіць наступны факт. У часе вандроўкі па Захаднім Беларусі мне давялося сустракацца і размаўляць у праваслаўнай вёсцы Кожава на Міршчыне (сучасны Карэліцкі раён) з некалькімі бабулямі, якія, як аказалася, выдатна ведаюць, што некалі беларусы былі „уніцкай“ веры і зваліся „уніяты“. На пытаньне, адкуль яны гэта ведаюць, тыя адказалі, што пра гэта ім расказвала яшчэ ў 20-х гадох нашага стагодзьдзя сялянка гэтае ж вёскі Зося Крапіўніцкая. Яна, па словах маіх інфарматараў, нарадзілася ў 80-я гады мінулага стагодзьдзя і зараз ужо, вядома, не жыве. Распавядалі тыя бабулі і пра ніўдалыя спробы адрадзіць Грэка-каталіцтва ў іхній мясцовасці „пад канец Польшчы“. Ніўдалыя таму, што, па-першае, людзі досьці асьціржна паставіліся да гэтае справы, а, па-другое, хутка надышоў верасень 1939 году, і новыя ўлады цэркви ў навакольлі наогул пазачынілі.

Як бачыце, перад намі ўнікальны факт, які съведчыць пра трывалую гісторычную памянь беларусаў і пра вялікую значнасць Уніцкую царкву для народу, бо памянь пра яе перадаеца ад пакаленія да пакаленія праз ўсіх 150 год.

За 3 кіламетры на поўдзень ад Кожава знаходзіцца дзівзе сумежныя вёскі – Вялікія і Малыя Жухавічы, Кожная з іх мае драўляную праваслаўную царкву. Храм у Вялікіх Жухавічах будаваўся як уніцкі: гэта царква Св. Пятра і Паўла, фундаваная Радзівіламі ў 1745 годзе. Щакава, што рымско-католікі Радзівілы фундавалі не лацінскі касцёл, а храм грэка-візантыйскага абраду. А гэта ж палова ХУШ стагодзьдзя, ужо Унія існавала 150 год, і, здаецца, па меркаванью афіцыйных гісторыкаў, ужо можна было пераходзіць да „акаталічванія і паланізацыі“, калі Унія была крокам да гэтага. Але ж не. Як высьветлілася пазней, некаторыя старыя людзі і ў гэтых вёсках сёняня памятаюць пра „уніцкую веру“ сваіх продкаў.

І яшчэ цікавы штрых. Менавіта ў гэтай мясцовасці, у вёсцы Трашчычы (3-4 км. на поўнач ад Кожава) нарадзіўся выдатны беларускі рэлігійны дзеяч, укладальнік уніцкага малітвініка „Божым шляхам“ (Рым, 1946), айцец Леў Гарошка, які ў пасыльваенны пэрыяд ахвярна працаваў над адбудовай Беларускае Грэка-каталіцкую царкву на Захадзе, і ў значнай ступені дзякуючы намаганням каторага, нашая Царква жыве і сёняня.

С.М.

ГРЭКА-КАТАЛІЦКАЯ ЦАРКВА

НА УКРАЇНЕ:

ВЫХАД З ПАДПОЛЬЯ

Пасыль съмерці мітрапаліта Андрэя Шэптыцкага ўвосень 1944 году савецкае кіраўніцтва расплачalo падрэхтоўку ліквідацыі Грэка-каталіцкай Царквы на Захаднай Украіне. Як носьбіт нацыянальнага духу, уніцкая царква натхніла і асвячала барацьбу ўкраінскага народу за незалежную дзяржаву, з'яўлялася асноўнаю перашкодай у справе дэнацияналізацыі заходненія Украінскага народнага саюза (АН) і Украінскай Палістанцкай Арміі (УПА), НКУС пачаў павальны арышты съяўтароў і адданых царкве міранаў.

У той жа час з падкупленых альбс напалоханых съяўтароў і вернікаў Міністэрствам Дзяржайнай Бяспекі фармавалася група Гаўрыла Кастэльніка. Ен прапанаваў ужо правераны расейскім самаўладзьдзем у 1839 годзе варыянт ліквідацыі ГКЦ шляхам саборнага зыліцца ле з Рускай Праваслаўнай царквой. На той час РПЦ, забыўшыся на рэпресы і крыўды большавікоў, актыўна супрацоўнічала са Сталінам. Мэта была адна – адзінай і непадзельнай Расейскай імперыі (у дадзеным варыянце – СССР).

Правеўшы „чыстку“ уніцкага съяўтарства, пасыль якой да 80% съяўтароў апынулася ў ГУЛАГу, МДБ 8 – 10-га сакавіка 1946 году правяло ў Львове съспектакль пад называй „Собор Грэка-каталіцкай Царквы“, на якім група Кастэльніка, прадстаўляючы фактычна самая сябе, падпісала ад імя ўсіх грэка-каталікоў акт аб зыліцца з РПЦ. Апошній была перададзена ўся маемасць Уніцкай царкве, частка архіваў і бібліятэкі мітрапалічай катэдры.

Пасыль „сабору“ пачалося „далучэнне“. Афіцэр МДБ выклікаў да сябе вернікаў і прапаноўваў выбар: альбо ў Праваслаўе, альбо ў ГУЛАГ. Такія падзеі выклікалі масавы ўход ва УПА і АУН, тысячи вернікаў, дагэтуль мірных аратаяў, пайшлі абараняць сваю веру ад зынявагі ды гвалту. Галоўнаю ахвяраю гэтае барацьбы – прычым ахвярай бязвінны – сталі простыя праваслаўныя съяўтары, дасланыя з Расеі на „вольны“ прыходы. У 1948 годзе быў забыт галоўны здраднік Гаўрыла Кастэльнік, але сілы былі відавочна няроўныя. Да 1950 – 1953 годоў масавае ўзброеное змаганне было пато-плена ў крыўі.

Грэка-каталіцкая царква засталася ў падпольі. Там захавалася амаль некранутай структура царквы, са съяўтарамі, манахамі і нават навучальнымі ўстановамі. Царква жыла, але жыла па-за законам. Дзяржава ня толькі на працягу больш 40 гадоў не прызнавала уніятаў, ня толькі змагалася зь імі дзяржаўнымі мэтадамі, але яшчэ і прызвала на даламогу РПЦ. Была прынятая нягласная пастанова: съяўтарамі на Захаднім Украіні съюнод прызначаў альбо расейцаў, альбо зрусыфікава-

ных усходніх украінцаў.

З пачаткам гарбачоўскае „адліт“ пачаліся і працэсы нацыянальнага адраджэння на Украіне. Зь лягераў вярнуліся вядомыя прадстаўнікі нацыянальнага змагання: Чарнавол, Лук'яненка, Хмара, браты Горыні і інш. На хвалі нацыянальнага адраджэння пачаўся рух за легалізацыю ГКЦ. Да лета 1989 году было сабрана 35 тысячай подпісаў у падтрымку патрабаваныя ўніятаў. Подпісы былі передадзеныя ў Прэзыдзіюм ВС СССР.

Але ўлады адмаўляліся ісці на дыялог з вернікамі. Таму ўвесну 1989 году пачаліся набажэнствы пад адкрытым небам ля ўваходаў у колішнія уніцкія храмы. У адказ улады прыбраўнілі іх да недазволеных мітынгаў. Пад час Першага з'езду народных дэпутатаў СССР пачалася масавая галадоўка грэка-каталікоў у Маскве пад кіраўніцтвам Стэлана Хмары. Урад пайшоў на перамовы з ГКЦ, да якіх падключыліся ўпінаважаныя РПЦ, але цэркву вернікам не перадавалі. На той час шматлікія прыходы РПЦ у заходненія Украінскіх вёсках цалкам пераходзілі на Грэка-каталіцкі абрад. Прычым праваслаўнымі, часцей за ёсё, заставаліся толькі съяўтар і царкоўны стараста. Усе гэта прымусіла пайсьці вернікаў ГКЦ на радыкальныя меры – захоп храмаў. Неабходна падкрэсліць, што захопліваліся тия храмы, якія да 1946 году належылі уніятам, а цяпер амаль цалкам страцілі праваслаўных прыхаджанай.

Увесень 1989 году была створаная камісія па вырашэнні спрэчных пытанняў. У ле ўвайшлі прадстаўнікі ГКЦ, РПЦ і ўрадавых установаў. Але ўжо да сакавіка 1990 году стала зразумелым, што прадстаўнікі РПЦ не жадаюць вяртаць набытую пры даламозе сталінскага МДБ маемасць ГКЦ і што размова ідзе толькі аб прызнанні Уніяцтва як веравызнання. Адчулалася, што пазыцыю РПЦ падтрымлівае кіраўніцтва СССР, і таму грэка-каталікі вымушаныя былі ў сакавіку пакінуць камісію.

Выступаючы на перадвібарчым мітынгу ў Львове, адзін з актыўістаў Руху Расыціслай Братунь, казаў: „Штучнае ўтрыманье большасці тутэйшых вернікаў ва ўлоны РПЦ абвастрае і без таго напружанае становішча. А адначасова перадача зачыненых храмаў, якія належылі раней грэка-каталікам, пад праваслаўную царкву, – па сутнасці, зъяўляецца крыніцай міжнацыянальнае розні“.

Такім чынам, праблема ГКЦ застаецца навырашанай. На думку большасці вернікаў, адзіным спосабам яе вырашэння можа быць толькі поўнае прызнанні незаконнасці скасавання ГКЦ у 1946 годзе, а таксама поўнае вяртаньне маемасці Уніцкай царкве яе законнаму ўладальніку.

С.Горбік

САРДЭЧНА ВІНШУЕМ

СВАІХ АДНАВЕРЦАЎ ЛАЦІНСКАГА АБРАДУ з аднаўленьнем на Беларусі паслья 60 гадоў нябыту рымска-каталіцкай дыяцэзыі, з прызначэннем на ейны архіпастырскі пасад Яго Эксацэленцыі біскупа Тадэвуша Кандрусэвіча і шчыра спадзяемся, што Касыцёл на Беларусі пачне нарэшце ператварацца ў Беларускі Касыцёл;

СВАІХ ПРАВАСЛАЎНЫХ БРАТОЎ і СЯСЬЦЁР з новаабраным Патрыярхам Маскоўскім і Усяе Русі Алексіем II і разам зь імі будзем горача маліць Усявышняга аб памыснай дзейнасьці Свяцейшага Першаіерарха Рускай Праваслаўнай Царквы;

з аднаўленьнем у нашым Краі праз доўгі нябыт епархій Магілёўскай і Мінскіх, Берасцейскай і Кобрынскай, Полацкай і Віцебскай, Пінскай і Лунінецкай і сардэчна зычым плённай дзейнасьці іхным архіпастырам – праасвяшчэнным архіепіскапу Максіму, епіскапу Констанціну, епіскапу Дзьмітрыю, епіскапу Стафану;

з утварэньнем Беларускага Экзархату Рускай Праваслаўнай Царквы начале з Высокапраасвяшчэнным Філарэтам, мітрапалітам Менскім і Гродзенскім, Патрыяршым Экзархам Усяе Беларусі і з наданьнем гэтаму Экзархату таксама і другой назвы – Беларуская Праваслаўная Царква, – назвы, якая абавязвае і стымулюе Яе ператварыцца ў сапраўды Беларускую Царкву;

з адраджэньнем Менскай Духоўнай Сэмінарыі ў Жыровічах і жаночага Спаса-Ефрасіньнеўскага манастыра ў Полацку і шчыра спадзяемся, што дух абедзьевох былых уніяцкіх святыняў дапаможа ім прынесыці найбольшую карысць Беларусі і заклікаем усіх Чытачоў маліцца аб пакліканні нашае моладзі да самаахвярнага служэння Богу;

ПРАВАСЛАЎНЫХ ХРЫСЦІЯНАЎ БРАТНЯЕ УКРАІНЫ з аднаўленьнем Украінскай Аўтакефальтай Праваслаўнай Царквы, якое было абвешчана ў чэрвені г.г. у Кіеве Ейным Арганізацыйным Саборам, і з выбраньнем галоўных Ейных іерархаў – Патрыярха Кіеўскага і Усяе Украіны Місіслава (мітрапаліта УАПЦ у ЗША) і Захавальніка Патрыяршага Пасаду, мітрапаліта Львоўскага і Галіцкага Іоана (пазбаўленага нядаўна перад гэтым сану епіскапа і манаха Рускай Праваслаўнай Царквы). Малітўна зычым ім шматгадовага плённага служэння Богу і Радзіме ды шчаслівага пераадолення зынешніх перашкодаў.

13 ліпня 1990 году ў Менску ўтварылася суполка "Унія". Суполка зарэгістравалася як калектыўная сябрына Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. У далейшым часопіс "Унія" будзе выходзіць як выданье суполкі.

**А пакуль свае пропановы, заўвагі ды матэрыялы дасылайце на адрес:
220050, Менск-50, абанентная скрыня № 224.**

**"Унія". Выданье беларускае уніяцкае моладзі. № 1, 1990 г. Нумар адредагавала на грамадзкіх пачатках Рэдакцыйная камісія.
Наклад 10000. Цена 2 рубель.**

Друкарня „LIESMA“ ATBILDIGAIS PFR „ZEMELLA TVIJAS“, BELETNA PIELIKUMU VALODA M. BAGUSTOVS

ХВАЛУ БОГУ ПЯЁМ, ПЯЁМ

Святы Яне

- Святы Яне, на Купальлю !
- Моцны Божа, няма часу !
- Святы Яне, дзе дасюль быў ?
- Моцны Божа, ляды араў !
- Святы Яне, нашто ляды ?
- Моцны Божа, ячмень сеяць !
- Святы Яне, нашто ячмень ?
- Моцны Божа, солад расьціць !
- Святы Яне, нашто солад ?
- Моцны Божа, піва варыць !
- Святы Яне, нашто піва ?
- Моцны Божа, сына жаніць !
- Святы Яне, каторага ?
- Моцны Божа, Іванічку !
- Святы Яне, каго бярэць ?
- Моцны Божа, Марылечку !

**ПРАПАНОЎВАЕМ СЪПЯВАЦЬ ГЭТУЮ
ПЕСНЮ НА МЭЛЁДЫЮ ПЕСНІ**
„У цёмным лесе гаманіла“
/ зборнік „Вянок беларускіх народ-
ных песень“. - Мн., 1988, с. 64/
Першая палова кожнага радка
съпявашца двойчы на пачат-
ку і паўтараешца ў канцы рад-
ка.

Дай, добры Божа

Тэкст: "Божым шляхам" - Лёндан 1967
 Словы: а. Я. Германовича

Музыка апрац. Г. Піхура

Дай, добры Божа, зару й сонца бачыць,
 Тваёю ласкай захавай ад грэху,
 К Тебе ўздыхае маё сэрца, плачыць –
 Дай ў Тваёй сіле мне знайсьці пацеху !

Ты съвет уладзіў на людзкую службу –
 Такі карысны і такі прыгожы,
 Каб мы, ўвайшоўшы з гэтым съветам ў дружбу,
 Цябе хвалілі, найлепшы наш Божа !

Табе малюся, Божа міласцівы,
 Дай мне убачыць съвет твой найясьнейшы –
 Цябе Самога і ўсе ў небе дзівы –
 На векі вечны, Божа наймілейшы !

Тваёю моцай і я моцны стану –
 Айца і Сына, і Духа Святога –
 Троіцу адзіну, калі ў неба гляну,
 Хваліці буду Стварыцеля Бога.

Будзь слава Богу ў Троіці ўсемагутнай
 І жыватворчай, вечнай нязаўсёды,
 І неразьдзельнай, і адзінасутнай,
 У Божай моцы знак любові, згоды.

2р

